

Rīgas Stradiņa universitāte
Juridiskā fakultāte
Profesionālā maģistra studiju programma
“Tiesību zinātne”

MAGISTRA DARBS

**PIRMSTIESAS PROCESA KRIMINĀLPROCESUĀLIE
TERMIŅI**

Darba autore:
Jana Sustrupe
Studenta apliecības Nr.: Nr. 22-039395

Darba vadītāja:
Prof. Dr.iur. Sandra Kaija
RSU Juridiskā fakultāte

Rīga 2023

ANOTĀCIJA

Maģistra darba “Pirmstiesas procesa kriminālprocesuālie termiņi” tēma ir aktuāla, jo pirmstiesas procesa kriminālprocesuālie termiņi ir attiecināmi uz visām procesā iesaistītajām personām. Visām procesā iesaistītajām personām ir jāievēro kriminālprocesuālie termiņi, tomēr ne visi kriminālprocesuālie termiņi ir konkrēti noteikti.

Maģistra darba mērķis ir izpētīt kriminālprocesuālo termiņu ietekmi uz pirmstiesas kriminālprocesā iesaistīto personu tiesībām, kā arī konstatēt tiesiskā regulējuma nepilnības un rast priekšlikumus Kriminālprocesa likuma normu grozīšanai.

Maģistra darbs sastāv no trijām nodaļām, kurās tiek apskatīts, kas ir procesuālie termiņi, kādēļ tie ir nepieciešami pirmstiesas procesā, vai un kur tie ir noteikti, vai un kā tie ir saistīti ar cilvēktiesību nodrošināšanu, tiek apskatīts, kādas ir tiesas paustās atziņas par jēdziena “saprātīgs termiņš” papildīšanu ar saturu, tiek apskatīts, vai un kādas ir sekas tam, ka citām Kriminālprocesa likumā noteiktajām darbībām, piemēram, kratīšanas veikšanai, nav noteikts termiņš, kādā šī darbība ir veicama, kā arī tiek apskatīts un izvērtēts, kādas sekas iestājas, ja kāda no procesā iesaistītajām personām pirmstiesas procesā neievēro procesuālos termiņus.

Maģistra darba izstrādes laikā autore sasniedza izvirzīto mērķi. Darba autore konstatēja, ka Kriminālprocesa likumā nav noteikts, kāds pirmstiesas kriminālprocesā ir izmeklēšanas tiesneša lēmuma par kratīšanas izdarīšanu izpildes procesuālais termiņš. Pamatojoties uz darba autores secinājumiem, darba autore piedāvā veikt grozījumus Kriminālprocesa likuma 180. pantā un 389.¹ pantā, kas darba autores ieskatā sekmētu personu pamattiesību ievērošanu. Piemēram, darba autore piedāvā papildināt Kriminālprocesa likuma 180. pantu ar 1.¹ daļu šādā redakcijā: “Izmeklēšanas tiesneša lēmuma izpildes termiņš nedrīkst pārsniegt trīs mēnešus, ja kratīšana izdarāma Latvijas teritorijā un divpadsmit mēnešus, ja kratīšana izdarāma ārpus Latvijas teritorijas. Šo termiņu izmeklēšanas tiesnesis var pagarināt, ja tam ir pamats.”

Maģistra darbs izstrādāts uz 72 lappusēm.

ANNOTATION

The topic of the Master's thesis "Criminal procedural deadlines in pre-trial proceedings" is topical because criminal procedural deadlines in pre-trial proceedings are applicable to all parties involved in the proceedings. All persons involved in the proceedings are bound by the criminal procedural time limits, but not all criminal procedural time limits are specifically defined.

The aim of the Master's thesis is to study the impact of criminal procedural deadlines on the rights of persons involved in pre-trial criminal proceedings, as well as to identify gaps in the legal framework and to propose amendments to the provisions of the Criminal Procedure Law.

The Master's thesis consists of three chapters, which examine what procedural time limits are, why they are necessary in pre-trial proceedings, whether and where they are set, whether and how they are related to the guarantee of human rights, and what the courts have said about the content of the concept of "reasonable time", whether and what are the consequences of not setting a time limit within which other actions under the Criminal Procedure Act must be carried out, such as searches, and what are the consequences of a party's failure to comply with procedural time limits in pre-trial proceedings.

During the development of the Master's thesis, the author achieved her goal. The author of the thesis found that the Criminal Procedure Law does not specify the procedural time limit for the execution of the investigating judge's decision on the execution of a search in pre-trial criminal proceedings. Based on her conclusions, the author of the work proposes amendments to Article 180 and Article 389.1 of the Criminal Procedure Law, which, in the opinion of the author of the work, would contribute to the respect of fundamental rights of individuals. For example, the author proposes to supplement Article 180 of the Law on Criminal Procedure with paragraph 1.1 as follows: "The time limit for execution of the decision of the investigating judge shall not exceed three months if the search is carried out in the territory of Latvia and twelve months if the search is carried out outside the territory of Latvia. This period may be extended by the investigating judge if there are grounds for doing so."

The Master's thesis consists of 72 pages.

SATURS

IEVADS	5
1. PIRMSTIESAS PROCESA KRIMINĀLPROCESUĀLO TERMIŅU BŪTĪBA	9
1.1 Kriminālprocesuālo termiņu būtība un tiesiskais regulējums.....	9
1.2. Kriminālprocesuālais termiņš un cilvēktiesības kratīšanas izdarīšanas laikā	23
2. SAPRĀTĪGS TERMIŅŠ KĀ PROCESUĀLAIS TERMIŅŠ PIRMSTIESAS PROCESĀ	37
2.1. Saprātīga termiņa tiesiskais regulējums.....	37
2.2. Saprātīga termiņa izpratne mūsdienu kriminālprocesuālajā realitātē pirmstiesas kriminālprocesā.....	47
3.TIESISKĀS SEKAS KRIMINĀLPROCESUĀLĀ TERMIŅA NEESAMĪBAI VAI NEIEVĒROŠANAI PIRMSTIESAS PROCESĀ	52
3.1. Procesa virzītāja atbildība par procesuālo termiņu neievērošanu	52
3.2. Cietušā tiesības uz pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā	60
Nobeigums.....	70
Izmantoto avotu un bibliogrāfijas saraksts	73

IEVADS

Uzsākot kriminālprocesu, pastāv aptuveni 50% varbūtība, ka tas var ieilgt uz daudziem gadiem.¹ Latvijas Republikas Valsts kontrole 2017. gada revīzijas ziņojumā “Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā” ir secinājusi, ka 47 % kriminālprocesu no Valsts policijas kopējā lietvedībā esošo kriminālprocesu skaita uzsākti pirms vairāk nekā pieciem gadiem (uz 31.12.2016. ~200 tūkst. kriminālprocesu), turklāt, vienlaicīgi Valsts kontrole ir secinājusi, ka procentuāli aizvien lielāku daļu no kopumā pabeigto kriminālprocesu skaita veido uz noilguma pamata izbeigtie kriminālprocesi (piemēram, 2009. gadā tie bija 6 %, 2010. gadā — 12 %, bet 2016. gadā — 47 %).² Valsts kontroles 2017. gadā pabeigtajā revīzijā piesaistītie eksperti norādīja, ka Kriminālprocesa likumā nav ieviests risinājums ne tikai attiecībā uz kriminālprocesa kopējā termiņa, bet arī atsevišķu tā posmu termiņu ierobežošanu, atzīstot arī, ka efektīva un tiesiska kriminālprocesa pamatkritērijs nevar būt tikai tā ātrums. Process jāveic, ievērojot visus tiesiskuma elementus – kvalitatīvi, tai pašā laikā efektīvi un, ciktāl tas iespējams, ātri un ekonomiski.³

Ņemot vērā Valsts kontroles revīzijā secināto, darba autore uzskata, ka pirmstiesas procesa kriminālprocesuālie termiņi ir aktuāla tēma, jo, kā norādīts Valsts kontroles revīzijas ziņojumā⁴, Kriminālprocesa likumā nav ieviests risinājums ne tikai attiecībā uz kriminālprocesa kopējā termiņa, bet arī atsevišķu tā posmu, tostarp, pirmstiesas procesa, termiņu ierobežošanu. Kriminālprocesuālie termiņi ir attiecināmi uz visām procesā iesaistītajām personām. Visām procesā iesaistītajām personām ir jāievēro kriminālprocesuālie termiņi, tomēr ne visi kriminālprocesuālie termiņi ir konkrēti noteikti. Proti, Kriminālprocesa likumā tiek lietots termins “saprātīgs termiņš”, kas katrā konkrētā gadījumā ir piepildāms ar saturu. Tāpat Kriminālprocesa likumā ir paredzētas darbības, kuru veikšanai tiek saņemta citas amatpersonas atļauja, tomēr šo darbību veikšanai nav noteikt konkrēts termiņš – laika robežas. Proti, pirmstiesas procesā kratīšanu izdara ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu vai, neatliekamā gadījumā, ar procesa virzītāja lēmumu, kam piekritis prokurors. Kriminālprocesa likumā nav noteikts, cik ilgā laika periodā ir atļauts izdarīt kratīšanu, kāds ir šī lēmuma “derīguma termiņš”, līdz ar ko praksē mēdz būt gadījumi, kad kratīšana tiek izdarīta sešus vai pat sešpadsmit

¹ Baumanis, J. *Ceļā uz kriminālprocesa mērķi jeb kriminoloģiskie gēni*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2018, 11. lpp.;

² Latvijas Republikas Valsts kontroles 2017. gada oktobra revīzijas ziņojums “Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā”. Pieejams: https://lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/uploads/reviziju-zinojumi/2016/2.4.1-6_2016/buklets_gala-versija_05.10.2017..pdf [sk. 24.10.2023.];

³ Latvijas Republikas Valsts kontroles 2022. gada revīzijas ziņojums “Izmeklēšanas iestādes Latvijā: kompetenču un resursu, bet ne skaita jautājums”. Pieejams: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29562-WbZXA-8dkHkQ98VO7Wl4picDzTcCosRb.pdf> [sk. 24.10.2023.];

⁴ Latvijas Republikas Valsts kontroles 2017. gada oktobra revīzijas ziņojums “Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā”. Pieejams: https://lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/uploads/reviziju-zinojumi/2016/2.4.1-6_2016/buklets_gala-versija_05.10.2017..pdf [sk. 24.10.2023.];

mēnešus pēc atļaujas saņemšanas. Šādā situācijā kratīšana, iespējams, vairs nav tik pat pamatota kā brīdī, kad tika saņemts izmeklēšanas tiesneša lēmums, ar kuru atļauta kratīšanas izdarīšana. Tādējādi praksē ir konstatēts gadījums, kad kratīšana tika izdarīta, pārkāpjot Kriminālprocesa likumā noteikto prasību, ka izmeklēšanas tiesnesis ir izvērtējis kriminālprocesa materiālus un secinājis, vai kratīšanas izdarīšana ir pamatota. Proti, formāli Kriminālprocesa likuma prasības ir ievērotas, tomēr faktiski var būt situācija, kad izdarot kratīšanu sešus vai sešpadsmit mēnešus pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma pieņemšanas, tā vairs nav tik pamatota cik pamatota tā bija brīdī, kad izmeklēšanas tiesnesis pieņēma lēmumu par kratīšanas izdarīšanu, tādējādi tiek aizskartas personu Latvijas Republikas Satversmē garantētās tiesības uz privātās dzīves un mājokļa neaizskaramību.

Maģistra darba mērķis ir izpētīt kriminālprocesuālo termiņu ietekmi uz pirmstiesas kriminālprocesā iesaistīto personu tiesībām, kā arī konstatēt tiesiskā regulējuma nepilnības un rast priekšlikumus Kriminālprocesa likuma normu grozīšanai.

Maģistra darba izstrādei tiek izvirzīti uzdevumi:

1. Analizēt, kas ir procesuālie termiņi pirmstiesas kriminālprocesā;
2. Izpētīt, kāda ir saprātīga termiņa saistība ar procesuālajiem termiņiem pirmstiesas procesā;
3. Izpētīt, kādas ir tiesiskās sekas kriminālprocesuālā termiņa neesamībai vai neievērošanai pirmstiesas procesā.

Maģistra darba priekšmets ir pirmstiesas procesuālo termiņu tiesiskais regulējums.

Maģistra darba objekts ir pirmstiesas procesa termiņu piemērošanas rezultātā radušās kriminālprocesuālās attiecības starp personām un valsti.

Maģistra darba pētnieciskie jautājumi:

1. Kāds ir procesuālo darbību, kuru veikšanai tiek saņemta citas kriminālprocesu veicošās amatpersonas atļauja, izpildes termiņš?
2. Kā tiek noteikts saprātīgs termiņš pirmstiesas kriminālprocesā?
3. Kādas ir tiesiskās sekas kriminālprocesuālā termiņa neesamībai vai neievērošanai pirmstiesas procesā?

Maģistra darba izstrādes gaitā tiek pielietotas zinātniskās pētniecības metodes:

1. Aprakstošā metode – lai aprakstītu terminus “saprātīgs termiņš”, “procesuālais termiņš” un “personas tiesību ierobežošanas termiņš pirmstiesas procesā”, kā arī procesuālā termiņa sākumu, aprēķināšanu un darbību laikā, tādējādi noskaidrojot šo tiesību normu saturu vispārējā veidā;
2. Analītiskā metode – tiek izmantota, lai izpētītu terminu “saprātīgs termiņš”, “procesuālais termiņš” un “personas tiesību ierobežošanas termiņš pirmstiesas

procesā” savstarpējo mijiedarbību. Cita starpā, analizējot no attiecīgo tiesību normu interpretācijas un praktiskās pielietošanas izrietošos problēmjautājumus;

3. Deduktīvā metode – tiek izmantota slēdzienu izdarīšanai par konstatētajām problēmām;
4. Induktīvā metode – tiek pielietota secinājumu izdarīšanai par kopējām tendencēm saprātīga termiņa un personas tiesību ierobežošanas termiņa pirmstiesas procesā interpretācijā un praktiskajā pielietošanā, kopējām tendencēm tiesu praksē, kā arī attiecībā uz pirmstiesas kriminālprocesa procesa virzītāju, prokuroru un izmeklēšanas tiesnešu aptaujas un intervijas rezultātu analīzi;
5. Loģiski-konstruktīvā – secinājumu un priekšlikumu izteikšanai konkrētu autores priekšlikumu formulēšanai;
6. Dogmatiskā metode – lai pareizi izprastu Kriminālprocesa likuma normas, kurās ir noteikts saprātīgs termiņš, procesuālais termiņš un personas tiesību ierobežošanas termiņš pirmstiesas procesā, kā arī procesuālā termiņa sākums, aprēķināšana un darbība laikā. Izmantojot šo metodi, tiks veicināta darbā izvirzītā mērķa sasniegšana;
7. Salīdzināmā metode – lai, apkopojot un izvērtējot dažādus informācijas avotus un ārvalstu normatīvos tiesību aktus, iegūtu daudz plašākas ziņas par izskatāmajiem jautājumiem, kas attiecas uz pirmstiesas kriminālprocesa procesuālajiem termiņiem.

Maģistra darba izstrādes gaitā tiek pielietotas šādas tiesību normu interpretācijas metodes:

1. Gramatiskā metode – lai, izpētot Kriminālprocesa likuma normu, kurās ir noteikts saprātīgs termiņš, procesuālais termiņš un personas tiesību ierobežošanas termiņš pirmstiesas procesā, kā arī procesuālā termiņa sākums, aprēķināšana un darbība laikā tekstu, noskaidrotu tiesību normu vārdisko jēgu un gramatisko aspektu. Metode tiek izmantota arī tam, lai, izpētītu ārvalstu normatīvo aktu, kas regulē pirmstiesas procesa kriminālprocesuālo termiņu, tekstu, tādējādi noskaidrojot vārdisko jēgu;
2. Vēsturiskā metode – lai izzinātu saprātīga termiņa, procesuālā termiņa un personas tiesību ierobežošanas termiņa pirmstiesas procesā, kā arī procesuālā termiņa sākuma, aprēķināšanas un darbības laikā jēgu un būtību, ņemot vērā tiesisko situāciju normatīvo aktu radīšanas laikā, izvērtējot tā brīža tiesiskās vajadzības, normu radītāja motivāciju un citus vēsturiskos apstākļus šo tiesību normu tapšanas gaitā;

3. Sistēmiskā metode – lai noskaidrotu saprātīga termiņa, procesuālā termiņa un personas tiesību ierobežošanas termiņa pirmstiesas procesā, kā arī procesuālā termiņa sākuma, aprēķināšanas un darbības laikā jēgu no normu savstarpējā aspekta, proti, tiesību normas būtības izzināšanai saistībā ar tās specifisko lomu un vietu vienotas tiesību sistēmas ietvaros, mijiedarbībā ar citiem tiesību sistēmas elementiem;
4. Teleoloģiskā metode – lai noskaidrotu un izprastu saprātīga termiņa, procesuālā termiņa un personas tiesību ierobežošanas termiņa pirmstiesas procesā, kā arī procesuālā termiņa sākuma, aprēķināšanas un darbības laikā mērķi.

Maģistra darba izstrādes gaitā tiek izmantoti Latvijas Republikā spēkā esošie normatīvie akti, tostarp, Kriminālprocesa likums un Latvijas Republikas Satversme, kā arī starptautiskie dokumenti, tostarp, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Maģistra darba izstrādes gaitā tiek izmantota literatūra, tostarp: Autoru kolektīvs, “Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa”, Autoru kolektīvs, zin. vad. prof. R.Balodis “Latvijas Republikas Satversmes komentāri VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības.”, Pleps, J. Pastars, E. Plakane, I. “Konstitucionālās tiesības”. Maģistra darba izstrādē tiek izmantoti tiesu nolēmumi, tostarp, Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2023. gada 23. marta lēmums lietā Nr. 11816006415, SKK-25/2023. Maģistra darba izstrādē tiek izmantoti aptaujas un intervijas rezultāti.

Maģistra darba 1. nodaļā un pirmās nodaļas apakšnodaļās tiek apskatīts, kas ir procesuālie termiņi, kādēļ tie ir nepieciešami pirmstiesas procesā, vai un kur tie ir noteikti, vai un kā tie ir saistīti ar cilvēktiesību nodrošināšanu.

Maģistra darba 2. nodaļā un otrās nodaļas apakšnodaļās tiek apskatīts, vai Kriminālprocesa likumā lietotais termins “saprātīgs termiņš” ir salīdzināms ar Kriminālprocesa likumā noteiktajiem procesuālajiem termiņiem, kādas ir tiesas paustās atziņas par jēdziena “saprātīgs termiņš” piepildīšanu ar saturu. Tāpat tiek pētīta saprātīgā termiņa izpratne mūsdienu kriminālprocesuālajā realitātē.

Maģistra darba 3. nodaļā un trešās nodaļas apakšnodaļās tiek apskatīts, vai un kādas ir sekas tam, ka citām Kriminālprocesa likumā noteiktajām darbībām, piemēram, kratīšanas veikšanai, nav noteikts termiņš, kādā šī darbība ir veicama, kā arī tiek apskatīts un izvērtēts, kādas sekas iestājas un tiek nodarītas, ja kāda no procesā iesaistītajām personām pirmstiesas procesā neievēro procesuālos termiņus.

1. PIRMSTIESAS PROCESA KRIMINĀLPROCESUĀLO TERMIŅU BŪTĪBA

Nav šaubu, ka kriminālprocesa mērķa sasniegšana līdzinātos “nulles summas spēlei”, ja kriminālprocesa norise netiktu ierobežota likumā vai atsevišķos gadījumos procesa virzītāju noteikto procesuālo termiņu disciplinējošajos rāmjos. Tādējādi tieši kriminālprocesuālie termiņi ir tas kriminālprocesuālo tiesību institūts, kura esamības būtība ir sekmēt Krimināllikuma normu efektīvu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē.⁵

Mēģinājumi ierobežot nesamērīgi garu tiesu procesu norisi ir bijuši pazīstami jau sen. Jau romiešu tiesībās Justiniāna laikā ir bijis noteikts divu gadu periods, kurā ir bijis jāpabeidz jebkurš kriminālprocess. Bet, runājot par mūsdienu tiesībām, faktiski tikai 20. gadsimta vidū tiesības uz tiesu saprātīgā termiņā Eiropā ieguva pamattiesību statusu.⁶ Pašsaprotams, ka pirms tiesas procesa ir process, kurš katru kriminālprocesu noved līdz tiesas procesam – pirmstiesas process –, un arī pirmstiesas procesā ir savi termiņi.

1.1 Kriminālprocesuālo termiņu būtība un tiesiskais regulējums

Lai saprastu jēdziena “kriminālprocesuālie termiņi” būtību, darba autore noskaidros, kas ir saprotams ar jēdzieniem “kriminālprocess” un “termiņš”.

Lingvistiskā nozīmē “kriminālprocess” ir saliktenis, kas radies no diviem latīņu vārdiem – *crimen* (noziegums) un *processus* (kustība, norise). Šajā nozīmē kriminālprocess ir: 1) likumā noteikta izziņas (izmeklēšanas) iestāžu, prokuratūras un tiesas darbība, lai noskaidrotu, brīdinātu, ātri un pilnīgi atklātu noziegumus, noskaidrotu vainīgās personas un nodrošinātu likumu pareizu piemērošanu, lai katra persona, kura ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, tiktu taisnīgi sodīta, bet neviena nevainīga persona netiktu saukta pie kriminālatbildības un netiktu notiesāta; 2) sakarā ar šo darbību izveidojušās tiesiskās attiecības starp iestādēm un personām, kas piedalās procesā. Kriminālprocesa jēdziens sevī ietver gan kompetentu iestāžu un amatpersonu darbību, kurai ir stingri noteikta kārtība un sistēma, gan attiecības, kas izveidojas starp kriminālprocesuālajā darbībā iesaistītajiem procesa subjektiem. Šīs attiecības neveidojas patvaļīgi, tās rodas un eksistē saskaņā ar kriminālprocesuālajā likumā noteikto kārtību. Taču vairums autoru, sniedzot kriminālprocesa jēdziena skaidrojumu, ietver tajā trīs elementus:

⁵ Rusanovs, E. Lielbriede, L. Termiņu un stadiju izpratne kriminālprocesuālajā sistēmā// Jurista Vārds. Pieejams: <https://m.juristavards.lv/eseja/282404-ii-terminu-un-stadiju-izpratne-kriminalprocesualaja-sistema/> [sk. 23.10.2023.]

⁶ Rozenbergs J. Tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā// *Jurista Vārds* Nr. 27 (674), 05.07.2011.;

1) likumā stingri noteikta valsts iestāžu un to amatpersonu, kā arī procesa dalībnieku darbība, respektīvi – noteiktā kārtībā izveidota darbību sistēma;

2) tiesiskās attiecības, kas izveidojas procesuālā darbībā;

3) obligāta un precīza darbības un uz tās pamata izveidojušos attiecību reglamentācija.⁷

Jēdziens “kriminālprocess” tiek saprasts arī kā kriminālprocesuālās tiesības. Šajā nozīmē kriminālprocess ir tiesību nozare, kas regulē kriminālprocesuālo darbību, nosakot tās principus, veidu un kārtību. Līdzās tam ar jēdzienu “kriminālprocess” saprot arī zinātnisku disciplīnu. Šajā nozīmē kriminālprocess ir tiesību zinātņu nozare, kas pēta un izskaidro gan kriminālprocesuālās tiesības, gan uz tām pamatoto kriminālprocesuālo darbību. Praktiskajā lietojumā ar vārdu “kriminālprocess” vai “process” apzīmē arī konkrētu lietu, piemēram – Šmita process.⁸

Saskaņā ar svešvārdu un terminu skaidrojošo vārdnīcu, vārds “termiņš” nozīmē noteiktu laika posmu kāda uzdevuma veikšanai; arī šā laika posma beigu moments; laika punkts, kurā ir jāpabeidz izpilde.⁹

Tiesību zinātņu doktore Ārija Meikališa ir skaidrojusi, ka kriminālprocesuālais termiņš ir laika robežas noteiktas darbības realizācijai kriminālprocesa laikā. Taču ne katrs termiņš, kaut arī tas ir paredzēts noteiktai kriminālprocesuālai darbībai, ir kriminālprocesuālais termiņš. Proti, kriminālprocesuālais termiņš ir tikai tāds termiņš, kam ir tiesisks raksturs. Kriminālprocesuālie termiņi ir juridiski fakti, kas izsauc noteiktas tiesiskas sekas, proti, subjektīvo procesuālo tiesību un pienākumu izcelšanos, izmaiņas un pārtraukšanu.¹⁰ No iepriekš minētā ir secināms, ka termiņš, pat, ja tas ir paredzēts noteiktai kriminālprocesuālai darbībai, nav kriminālprocesuāls termiņš, ja tam nav tiesisks raksturs. Piemēram, Kriminālprocesa likuma 142. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka izmeklēšanas darbības protokolu raksta izmeklēšanas darbības laikā vai tūlīt pēc tās pabeigšanas.¹¹ Proti, Kriminālprocesa likumā ir noteikts darbības – protokola rakstīšanas – veikšanas termiņš – izmeklēšanas darbības laikā vai tūlīt pēc tās pabeigšanas –, tomēr šim termiņam nav tiesiska rakstura, līdz ar to šis termiņš nav kriminālprocesuāls termiņš.

Plašākā nozīmē ar kriminālprocesuālo termiņu tiek saprasts zināms laiks noteiktas procesuālas darbības veikšanai. Termiņi kriminālprocesā ir kriminālprocesuālo attiecību neregulēšanas līdzekļi starp procesa dalībniekiem. Katrs Kriminālprocesa likumā noteiktais termiņš ir saistīts ar noteiktu procesuālu darbību vai darbību kopumu. Tāpēc arī

⁷ Meikališa, A. *Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Raka, 1998, 121.lpp.;

⁸ Turpat, 121. lpp.;

⁹ *Letonika.lv*. Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <https://letonika.lv/groups/default.aspx?r=1&q=termi%C5%86%C5%A1&id=961063&g=1> [sk. 23.10.2023.];

¹⁰ Meikališa, A. *Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Raka, 1998, 129. lpp.;

¹¹ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 142. pants;

Kriminālprocesa likumā termiņu ievērošanas prasība formulēta vienlaicīgi ar katras konkrētas procesuālās darbības nosacījumiem. Kriminālprocesuālais termiņš norāda vienu no termiņu pazīmēm, proti, attiecīgu specifisko darbības jomu – kriminālprocesuālās darbības jomu.¹² Darba autores ieskatā, tas ļauj secināt, ka kriminālprocesuālie termiņi ir laiks, kas dots noteiktas kriminālprocesuālās darbības veikšanai, vai, lai atturētos no konkrētas kriminālprocesuālās darbības veikšanas kriminālprocesā. Darba autores ieskatā, ņemot vērā to, ka kriminālprocesuālie termiņi nav universāli, proti, nav viens konkrēts kriminālprocesuālais termiņš visām kriminālprocesuālajām darbībām, bet kriminālprocesuālie termiņi ir saistīti ar noteiktu kriminālprocesuālo darbību, kuras veikšanai tie noteikti, vai no kuras veikšanas ir nepieciešams atturēties, ir tikai loģiski, ka kriminālprocesuālie termiņi Kriminālprocesa likumā ir noteikti kopā ar to procesuālo darbību, kuras veikšanu tie nosaka, jo tas gan atvieglo tiesību normas piemērotājam konkrēta procesuālā termiņa noskaidrošanu, gan nerada šaubas par to, kurai kriminālprocesuālajai darbībai ir noteikts konkrētais kriminālprocesuālais termiņš.

Atklājot šī jēdziena saturu, jāatzīst, ka kriminālprocesuālajiem termiņiem disciplināri iedarbojoties uz kriminālprocesa dalībniekiem, piemīt organizējošs raksturs, jo tie nosaka noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanas un iztiesāšanas tempus, turklāt, ir līdzeklis pret kriminālprocesa novilcināšanu. Padziļinot kriminālprocesuālā termiņa jēdziena izpratnes meklējumus, nonākam pie atziņas, ka kriminālprocesuālais termiņš ir termiņš tikai tādas noteiktas darbības veikšanai kriminālprocesā, kam ir tiesisks raksturs. No tā ir secināms, ka kriminālprocesuāliem termiņiem ir tiesisks raksturs, ja tie noteikti likumā vai ar citiem tiesību normu piemērošanas aktiem. Proti, kriminālprocesā procesuālos tiesiskos termiņus var noteikt ne tikai likuma definētās robežās, bet arī noteiktas valsts iestādes un amatpersonas. Attiecīgo valsts iestāžu un amatpersonu lēmumi par procesuālo termiņu noteikšanu, būdami pēc savas juridiskās dabas tiesību normu piemērošanas akti, piešķir termiņiem tiesisku raksturu. Ņemot vērā to, ka procesuālie termiņi ir tiesiska rakstura, neatkarīgi no tā, vai tie ir noteikti Kriminālprocesa likumā, vai tos ir noteikusi valsts iestāde vai atsevišķa amatpersona, tie ir obligāti izpildāmi. Nepieciešamības gadījumā to obligātu izpildi nodrošina valsts piespiedu līdzekļi. Termiņi, kas noteikti Kriminālprocesa likumā, attiecas uz visiem gadījumiem, kad izveidojas attiecīgās krimināltiesiskās attiecības, bet valsts iestādes vai amatpersonas noteiktie termiņi attiecas tikai uz konkrēto gadījumu. Termiņi, kurus ir noteikusi valsts iestāde vai amatpersona, ir spēkā tikai tad, ja tie ir balstīti uz attiecīgām tiesību normām, proti, ja tie ir tiesiski pamatoti.¹³

¹² Meikališa, A. *Termiņi kriminālprocesā*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 9. lpp.;

¹³ Turpat, 9.-10. lpp.;

Tā kā ar procesuālajiem termiņiem nosaka konkrētas procesuālās darbības robežas laikā, tad secināms, ka procesuālie termiņi definē attiecīgās tiesiskās attiecības laika robežas. Ar procesuālo termiņu palīdzību var palielināt vai saīsināt tiesisko attiecību eksistences laiku.¹⁴

Kriminālprocesa likumā ir noteikts, ka procesuālais termiņš ir šajā likumā paredzētajā kārtībā noteikts periods (vai brīdis), kura laikā (vai kuram iestājoties) kriminālprocesā iesaistītajām personām ir pienākums vai tiesības veikt noteiktas darbības vai atturēties no to veikšanas.¹⁵ Proti, secināms, ka kriminālprocesuālais termiņš ir konkrētas procesuālās darbības izpildes vai atturēšanās no tās izpildes ierobežojums laikā, derīguma termiņš.

Ir dažāda veida kriminālprocesuālie termiņi un tos var klasificēt, par pamatu ņemot vērā vairākus apstākļus. Proti:

A) Pēc kriminālprocesuālās darbības reglamentācijas veida. Ņemot par klasifikācijas pamatu kriminālprocesuālās darbības reglamentācijas veidu, kriminālprocesuālos termiņus iedala divās lielās grupās – termiņmomenti un termiņperiodi. Termiņu uzdevums ir noteikt laiku, kura robežās ir jārealizē attiecīgās tiesības un pienākumi. Ir gadījumi, kad izmeklēšanas intereses prasa, lai laiks starp subjektīvo tiesību un juridisko pienākumu izcelsmi un to realizācijas sākumu tiktu samazināts – nosacīti runājot, – līdz nullei, proti, ir situācijas, kad attiecīgā procesuālā darbība jāveic nekavējoties, tātad rodas nepieciešamība noteikt termiņmomentu. Šos termiņus nosaka, kad ir nepieciešams noteiktu procesuālu darbību veikt sevišķi ātri un ir nepieciešams nodrošināt darbības, kuru pēctecība determinēta jau iepriekš. Kriminālprocesa likumā norāde uz termiņmomentiem ir izteikta dažādā veidā.¹⁶ Piemēram, Kriminālprocesa likuma 371. panta trešajā daļā ir noteikts, ka prokurors, pats pieņemot lēmumu par kriminālprocesa uzsākšanu, šo lēmumu un ar to saistītos materiālus nekavējoties nosūta izmeklēšanas iestādei¹⁷, savukārt Kriminālprocesa likuma 110. panta otrajā daļā ir noteikts, ka lieciniekam pirms aptaujas un pratināšanas ir tiesības no procesuālās darbības izpildītāja saņemt informāciju par savām tiesībām, pienākumiem un atbildību, ziņu fiksēšanas veidu, kā arī par tiesībām sniegt liecību viņam labi zināmā valodā, ja nepieciešams, izmantojot tulka pakalpojumus.¹⁸ No augstāk minētā izriet, ka termiņmomenti Kriminālprocesa likumā ir izteikti ar vārdiem “pirms”, “pēc”, “nekavējoties”, “vienlaikus”, kādas izmeklēšanas darbības “laikā”, “uzsākot” kādu izmeklēšanas darbību u.tml.. No iepriekš minētā izriet, ka termiņmomenti likumā ir noteikti trīs veidos. Proti: 1) nosakot noteiktas procesuālās darbības pirms citas procesuālās darbības, 2) nosakot noteiktu procesuālo darbību pēc kādas citas procesuālās

¹⁴ Meikališa, A. *Termiņi kriminālprocesā*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 11. lpp.;

¹⁵ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 312. pants;

¹⁶ Meikališa, A. *Termiņi kriminālprocesā*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 13. lpp.;

¹⁷ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 371. pants;

¹⁸ Turpat, 110. pants;

darbības vai sakarā ar kāda Kriminālprocesa likumā noteikta notikuma iestāšanos, 3) nosakot noteiktu procesuālo darbību vienlaicīgi ar citu procesuālo darbību. Visos šajos gadījumos procesa virzītājam un citām procesā iesaistītajām personām ir liegta iespēja brīvi izvēlēties attiecīgās darbības izpildes laiku, jo noteiktā darbība ir jāveic Kriminālprocesa likumā norādītajā termiņmomentā.¹⁹ No iepriekš minēta secināms, ka tad, ja Kriminālprocesa likumā kriminālprocesuālais termiņš ir noteikts kā termiņmoments, tad attiecīgajā procesuālajā darbībā iesaistītajām personām nav iespējas izvēlēties, kad veikt konkrēto kriminālprocesuālo darbību. Kriminālprocesa likumā ir arī tādas normas, kurās konkrētām darbībām ir noteiktas zināmas izvēles iespējas, proti, ir noteikti termiņperiodi. Šādos gadījumos ir brīva izvēle, proti, attiecīgo procesuālo darbību ir iespējams veikt termiņa sākumā, beigās, vai jebkurā citā termiņperioda laika posmā.²⁰ Piemēram, Kriminālprocesa likumā ir noteikts, ka personu var aizturēt uz laiku līdz 48 stundām bez izmeklēšanas tiesneša lēmuma, ja pastāv aizturēšanas nosacījumi.²¹ Kriminālprocesa likumā ir ietverta arī tāda termiņperioda reglamentācija, kas nenosaka noteiktu laika posmu, piemēram, cietušajam ir tiesības iesniegt pieteikumu par radītā kaitējuma kompensāciju jebkurā kriminālprocesa stadijā līdz tiesas izmeklēšanas uzsākšanai pirmās instances tiesā.²² No iepriekš minētā ir secināms, ka termiņperiodi ir divu veidu, proti, noteiktie un nenoteiktie. Noteiktie termiņperiodi ir noteikti stundās, dienās un mēnešos. Šajā gadījumā likumdevējs ir noteicis termiņa sākumu, bet tā beigas ir jāaprēķina speciālā kārtībā.²³ Piemēram, Kriminālprocesa likumā ir noteikts, ka personu var aizturēt uz laiku līdz 48 stundām.²⁴ Šajā gadījumā ir noteikts precīzs aizturēšanas ilgums, taču ir nepieciešams noteikt šī termiņa sākumu un aprēķināt šī termiņperioda beigas. Likumdevējs noteiktos termiņperiodus ir izteicis šādi: 1) nosakot termiņa sākumu un ilgumu, bet termiņa beigu aprēķināšanu atstājot procesa virzītāja ziņā, 2) nosakot tikai precīzu termiņa ilgumu, bet uzliekot procesa virzītājam pienākumu noteikt termiņa sākumu un aprēķināt tā beigas, 3) nosakot termiņa sākumu un beigas, bet ne tā ilgumu. Noteiktie termiņperiodi Kriminālprocesa likumā ir noteikti gadījumā, kad iepriekš ir iespējams paredzēt laika posmu, kāds būs nepieciešams procesuālās darbības izpildei, vai, gluži pretēji, atturēties no attiecīgas norises.²⁵ Nenoteiktie termiņperiodi nenosaka noteiktu termiņu, bet tie nav ierobežoti laikā. Šiem termiņiem ir laika robežas, bet tās ir nenoteiktas. Šīs robežas ir saistītas ar konkrēta notikuma vai darbības esamību, kas ierobežo nenoteiktā laika posma termiņa sākumu un beigas. Termiņperiods ir nenoteikts, ja ir redzams tā sākuma un beigu laika

¹⁹ Meikališa, A. *Termiņi kriminālprocesā*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 13.-15. lpp.;

²⁰ Turpat, 13. lpp.;

²¹ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 263. pants;

²² Turpat, 351. pants;

²³ Meikališa, A. *Termiņi kriminālprocesā*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 15.-17. lpp.;

²⁴ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 263. pants;

²⁵ Meikališa, A. *Termiņi kriminālprocesā*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 15.-17. lpp.;

punkts, nenoteikts ir tikai laika sprādis no termiņperioda sākuma līdz beigām.²⁶ Piemēram, Kriminālprocesa likumā ir noteikts, ka lietiskos pierādījumus un dokumentus glabā, līdz tiesas spriedums stājas spēkā vai beidzas termiņš, līdz kuram var pārsūdzēt lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu.²⁷ Proti, par nenoteiktā termiņperioda sākumu ir uzskatāms brīdis, kad lietiskie pierādījumi un dokumenti ir iegūti, bet par nenoteiktā termiņperioda beigām ir uzskatāms tiesas sprieduma spēkā stāšanās brīdis vai lēmuma par kriminālprocesa izbeigšanu pārsūdzības termiņa beigas, taču pats termiņperiods, cik ilgi var glabāt lietiskos pierādījumus un dokumentus, nav noteikts. No iepriekš minēta secināms, ka tad, ja Kriminālprocesa likumā kriminālprocesuālais termiņš ir noteikts kā termiņperiods, tad attiecīgajā procesuālajā darbībā iesaistītajām personām ir brīva iespēja izvēlēties, kad, ievērojot noteiktās laika robežas, veikt konkrēto kriminālprocesuālo darbību.

B) Pēc termiņu aprēķināšanas veida. Termiņus var iedalīt atkarībā no to aprēķināšanas stundās, dienās vai mēnešos. Šāds termiņu klasifikācijas veids gan attiecināms tikai uz vienu termiņu veidu – noteiktajiem termiņperiodiem.²⁸

C) pēc termiņu noteikšanas veida. Termiņperiodi un termiņmomenti iedalās termiņos, kuri ir noteikti Kriminālprocesa likumā un termiņos, kurus ir noteikusi procesuāli pilnvarota amatpersona. Ja procesuālais termiņš ir noteikts Kriminālprocesa likumā, tad tas ir vispārobligāts un attiecas uz visiem attiecīgā veida tiesisko attiecību gadījumiem. Pārējos gadījumos kriminālprocesuālie termiņi ir obligāti tikai tad, ja tie ir likumīgi, proti, ja tie ir pamatoti ar tiesību normu, kas pilnvaro amatpersonu noteikt kriminālprocesuāla rakstura termiņus konkrētā gadījumā.²⁹

D) Pēc termiņu pielietošanas tiešā mērķa. Ikviens kriminālprocesuālais termiņš, kas nodrošina izmeklēšanas un tiesvedības tempus un prokurora uzraudzības realizāciju, ir procesa dalībnieku likumisko interešu un tiesību garantija. Kriminālprocesuālo termiņu kopējais mērķis ir procesuālo garantiju ievērošana, tāpēc tos var klasificēt atbilstoši tam, kādu garantiju nodrošināšanu tie veicina. Proti, pēc termiņu pielietošanas tiešā mērķa kriminālprocesuālos termiņus var iedalīt divos veidos: 1) procesuālie termiņi, kas sekmē personu tiesību garantijas, 2) procesuālie termiņi, kas sekmē jurisdikcijas garantijas.³⁰ Proti, no minētā ir secināms, ka kriminālprocesuālie termiņi ir nepieciešami gan tāpēc, lai sekmētu personas tiesību garantijas, gan tāpēc, lai sekmētu jurisdikcijas garantijas. Ne personu tiesību garantēšana, ne jurisdikcijas

²⁶ Meikališa, A. *Termiņi kriminālprocesā*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 17. lpp.;

²⁷ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 239. pants;

²⁸ Meikališa, A. *Termiņi kriminālprocesā*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 18. lpp.;

²⁹ Turpat, 18. lpp.;

³⁰ Meikališa, A. *Termiņi kriminālprocesā*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 19.-20. lpp.;

garantēšana nav svarīgāka viena par otru – abu garantēšana ir nodrošināma ar kriminālprocesuālajiem termiņiem.

E) Pēc termiņu izbeigšanās tiesiskajām sekām. Kriminālprocesuālos termiņus, pēc to izbeigšanās tiesiskajām sekām, var iedalīt divās grupās: 1) procesuālie termiņi, kas nosaka tiesību realizāciju, 2) procesuālie termiņi, kas nosaka pienākumu izpildi.³¹

Kriminālprocesuālo termiņu semantiskā nozīme ir tieši saistīta ar diviem citiem jēdzieniem, proti, ar kriminālprocesuālā termiņa tecējumu un ar kriminālprocesuālā termiņa aprēķināšanu. Lai arī šie jēdzieni ir saistīti, tie nenozīmē vienu un to pašu. Pareiza kriminālprocesuālo termiņu aprēķināšanas būtības, vispārīgo principu un kārtības izpratne ir iespējama tikai tad, ja tiek izprasta jēdzienu “kriminālprocesuālā termiņa tecējums” un “kriminālprocesuālā termiņa aprēķināšana” būtiskā atšķirība. Kriminālprocesuālā termiņa tecējums nozīmē noteikta laika perioda faktisko tecējumu noteiktas procesuālās darbības realizācijā. Kriminālprocesuālā termiņa tecējumu var raksturot kā laikam piemītošu procesu, savukārt kriminālprocesuālā termiņa aprēķināšanu var raksturot kā termiņa tecējuma ilguma noteikšanu, pamatojoties uz Kriminālprocesa likumā noteiktām prasībām. Ar kriminālprocesuālā termiņa aprēķināšanu jāsaprot termiņa tecējuma izmērīšana vai uzskaitē, proti, cilvēka rīcības process. Jēdziens “termiņš tiek aprēķināts no noteikta momenta” nozīmē termiņa aprēķināšanas jeb atskaites sākuma norādi, bet jēdziens “termiņš tek/ iet no noteikta momenta” semantiski nozīmē termiņa sākumu, proti, termiņa tecējuma sākumu. No iepriekš minētā ir secināms, ka kriminālprocesuālā termiņa aprēķināšana nevar notikt pirms kriminālprocesuālā termiņa tecējuma sākšanās, bet kriminālprocesuālais termiņš var tecēt neatkarīgi no tā aprēķina.³² Proti, no iepriekš minētā secināms, ka, lai gan kriminālprocesuālā termiņa tecējums ir saistīts ar kriminālprocesuālā termiņa aprēķināšanu, tie nenozīmē vienu un to pašu. Kriminālprocesuālā termiņa tecējums ir kriminālprocesuālā termiņa sākums, atskaites punkts, savukārt kriminālprocesuālā termiņa aprēķināšana ir kriminālprocesuālā termiņa izmērīšana. Bez tam, kriminālprocesuālais termiņš tek neatkarīgi no tā aprēķina, bet kriminālprocesuālā termiņa aprēķināšana nevar notikt, pirms kriminālprocesuālais termiņš ir sācis tecēt.

Kriminālprocesa likumā ir skaidri noteikts, kas ir uzskatāms par procesuālā termiņa sākumu. Proti, ja procesuālais termiņš nosaka kādas procesuālās darbības veikšanu pirms vai pēc citas procesuālās darbības vai sakarā ar šajā likumā noteikta notikuma iestāšanos, vai vienlaikus ar citu procesuālo darbību, tad tas ir saistīts ar noteikto notikumu un uz to neattiecas Kriminālprocesa likuma 314. pantā paredzētie termiņu aprēķināšanas noteikumi. Stundās,

³¹ Meikališa, A. *Termiņi kriminālprocesā*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 20. lpp.;

³² Turpat, 25. lpp.;

dienās vai mēnešos noteikta procesuālā termiņa sākums tiek norādīts Kriminālprocesa likumā, bet, ja tas nav norādīts, par termiņa sākumu uzskatāms brīdis, kad izveidojas tās kriminālprocesuālās attiecības, kuru dēļ termiņš tiek noteikts. Par kriminālprocesuālo attiecību izveidošanās brīdi uzskatāms brīdis, kad procesā iesaistītā persona ir uzzinājusi vai, ievērojot likumā noteiktu pienācīgā veidā izdarītu paziņojumu, tai bija jāuzzina par konkrētu procesuālo tiesību vai pienākumu rašanos. Pieņemto nolēmumu pārsūdzēšanai paredzēto procesuālo termiņu sāk skaitīt no nolēmuma pieejamības dienas, bet gadījumos, kad pieejamības diena netiek noteikta, no dienas, kad procesā iesaistītā persona saņēmusi nolēmuma kopiju vai paziņojumu par nolēmuma pieņemšanu. Gadījumos, kad par procesuālo tiesību vai pienākumu rašanos procesā iesaistītajai personai tiek paziņots pa pastu vai ar ziņneša (kurjera) starpniecību, termiņa sākumu konstatē atbilstoši Kriminālprocesa likuma 22. nodaļā (pavēstes) noteiktajam.³³ No iepriekš minētā ir secināms, ka, lai pareizi aprēķinātu kriminālprocesuālo termiņu, ir būtiski pareizi noteikt kriminālprocesuālā termiņa tecējuma un kriminālprocesuālā termiņa aprēķina sākumu.

Teorētiski un arī praktiski kriminālprocesuālā termiņa tecējuma sākums un kriminālprocesuālā termiņa aprēķina sākums var sakrist un var arī nesakrist laika ziņā. Proti, Kriminālprocesa likumā ir noteikts, ka aprēķinot stundās vai dienās noteikto termiņu, neņem vērā to stundu vai dienu, kurā sākas termiņš. Par termiņa aprēķināšanas sākumu uzskata nākamo stundu vai dienu.³⁴ Šajā gadījumā kriminālprocesuālā termiņa tecējuma sākums un kriminālprocesuālā termiņa aprēķina sākums nesakrīt. Proti, kriminālprocesuālā termiņa tecējuma sākums sākas ar faktisko konkrētās darbības veikšanu, piemēram, kriminālprocesuālā termiņa tecējuma sākums sākas ar lēmuma par kriminālprocesa uzsākšanu pieņemšanu, taču kriminālprocesuālā termiņa – 24 stundu, kuru laikā informācija par kriminālprocesa uzsākšanu jānosūta tai prokuratūras iestādei, kura ir atbildīga par izmeklēšanas uzraudzību – aprēķina sākums sākas nākamajā stundā pēc lēmuma par kriminālprocesa uzsākšanu pieņemšanas. Vienlaicīgi Kriminālprocesa likumā ir noteikti arī tādi gadījumi, kad kriminālprocesuālā termiņa tecējuma sākums sakrīt ar kriminālprocesuālā termiņa aprēķina sākumu. Proti, Kriminālprocesa likumā ir noteikts, ka tad, ja termiņš attiecas uz personas tiesību atņemšanu vai ierobežošanu, par tā sākumu uzskatāms faktiskais tiesību atņemšanas vai ierobežošanas brīdis, bet par termiņa beigām — likumā vai lēmumā noteiktā termiņa faktiskais izbeigšanās brīdis (stunda vai diena).³⁵ Piemēram, kriminālprocesuālā termiņa – 48 stundas, laiks, cik ilgi

³³ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 313. pants;

³⁴ Turpat, 314. panta 1. daļa;

³⁵ Turpat, 314. panta 4. daļa;

drīkst aizturēt personu bez izmeklēšanas tieņeša lēmuma – tecējuma sākums un aprēķināšanas sākums sakrīt, tas ir faktiskais personas aizturēšanas laiks.

Kriminālprocesuālo termiņu aprēķināšanas norādei, kas ietverta Kriminālprocesa likumā, ir liela nozīme, jo kriminālprocesuālo termiņu pareiza aprēķināšana ir tieši saistīta ar procesā iesaistīto personu tiesību un likumisko interešu ievērošanu. Kriminālprocesuālo termiņu vispārīgie aprēķināšanas noteikumi ir aplūkojami, atkarībā no kriminālprocesuālo termiņu veida, proti, vai tie ir termiņmomenti, vai tie ir noteiktie vai nenoteiktie termiņperiodi. Kriminālprocesuālo termiņu aprēķināšanas mehānisms pilnībā atklājas un tā iezīmes visspilgtāk saskatāmas noteikto termiņperiodu prizmā. Kriminālprocesuālo termiņu aprēķināšanas mehānismā ietilpst šādu aspektu pareiza izpratne un izlemšana: 1) kriminālprocesuālā termiņa sākums, 2) kriminālprocesuālā termiņa beigu laika punkts, 3) pēc kādiem noteikumiem kriminālprocesuālais termiņš aprēķināms, 4) vai Kriminālprocesa likumā ir paredzēti izņēmumi kriminālprocesuālā termiņa aprēķināšanā.³⁶ No iepriekš minētā darba autore secina, ka pareiza kriminālprocesuālo termiņu aprēķināšana ir būtiska personu tiesību un likumīgo interešu nodrošināšanā.

Kriminālprocesa likumā ir skaidri noteikts, kad beidzas procesuālais termiņš. Proti, termiņš beidzas, iztekot attiecīgā perioda pēdējai pilnajai stundai, ja termiņš noteikts stundās, vai iztekot pēdējai diennaktij, ja termiņš noteikts dienās. Mēnešos noteiktais termiņš beidzas pēdējā mēneša attiecīgajā datumā, bet, ja mēnesī attiecīgā datuma nav, — attiecīgā mēneša pēdējā datumā. Ja termiņa beigas neiekrīt darbdienā, par pēdējo termiņa dienu uzskatāma pirmā nākamā darbdiena.³⁷ Secināms, ka Kriminālprocesa likuma 314. pantā ir paredzēta termiņu aprēķināšanas kārtība stundās, dienās un mēnešos noteiktiem termiņiem, bet Kriminālprocesa likumā ir arī tādi termiņi, kas ir noteikti nedēļās un gados. Piemēram, Kriminālprocesa likuma 488. panta trešajā daļā ir noteikts, ka tad, ja apsūdzētajam piemērots drošības līdzeklis, kas saistīts ar brīvības atņemšanu, krimināllietas iztiesāšanu uzsāk ne vēlāk kā četru nedēļu laikā pēc tās saņemšanas.³⁸ Savukārt Kriminālprocesa likuma 656. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka attaisnojoša sprieduma vai lēmuma par kriminālprocesa izbeigšanu jauna izskatīšana atļauta tikai likumā noteiktajā kriminālatbildības noilguma termiņa laikā un ne vēlāk kā vienu gadu no jaunatklāto apstākļu konstatēšanas dienas.³⁹ Darba autores ieskatā, lai nodrošināto to, ka visi Kriminālprocesa likumā noteiktie termiņi tiek pareizi aprēķināti, Kriminālprocesa likuma 314. panta pirmo un otro daļu nepieciešams grozīt, izsakot tās šādā redakcijā:

³⁶ Meikališa, A. *Termiņi kriminālprocesā*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 26. lpp.;

³⁷ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 314. pants;

³⁸ Turpat, 488. pants;

³⁹ Turpat, 656. pants;

(1) Aprēķinot stundās, dienās vai nedēļās noteikto termiņu, neņem vērā to stundu vai dienu, kurā sākas termiņš. Par termiņa aprēķināšanas sākumu uzskata nākamo stundu vai dienu. Termiņš beidzas, iztekot attiecīgā perioda pēdējai pilnajai stundai, ja termiņš noteikts stundās, vai iztekot pēdējai diennaktij, ja termiņš noteikts dienās vai nedēļās.

(2) Mēnešos noteiktais termiņš beidzas pēdējā mēneša attiecīgajā datumā, bet, ja mēnesī attiecīgā datuma nav, — attiecīgā mēneša pēdējā datumā. Gados noteiktais termiņš izbeidzas pēdējā gada attiecīgajā mēnesī un datumā.

Saprotot, gan to, kāds ir termiņa tecēju sākums, gan to, kāds ir termiņa aprēķina sākums, gan arī to, kāds ir termiņa beigu brīdis, ir būtiski saprast, kāda ir procesuālo termiņu darbība laikā, lai termiņš patiešām būtu ievērots. Kriminālprocesa likumā ir noteikts, ka termiņš ir ievērots, ja procesuālā darbība veikta līdz noteiktā termiņa beigām vai attiecīgais dokuments līdz noteiktā termiņa beigām nodots personai, kurai ir tiesības vai kura ir pilnvarota to saņemt, vai arī dokuments līdz noteiktā termiņa beigām nodots pastā un nodošanas fakts attiecīgi apliecināts. Termiņš ir ievērots, ja persona, kura atrodas apcietinājumā vai ārstniecības iestādē, attiecīgo dokumentu nodevusi apcietinājuma vietas vai ārstniecības iestādes administrācijai līdz noteiktā termiņa beigām. Tiesību realizāciju noteicošā termiņa nokavēšana bez dibināta iemesla rada šo tiesību izbeigšanos. Procesuālo pienākumu izpildi noteicošā termiņa nokavēšana neatbrīvo no pienākuma izpildes, un attiecīgais procesuālais pienākums izpildāms likumā noteiktajā kārtībā.⁴⁰ No iepriekš minētā ir secināms, ka ir būtiski ne tikai pareizi noteikt procesuālā termiņa tecējuma sākuma momentu un procesuālā termiņa aprēķina sākuma momentu, bet arī procesuālā termiņa beigu brīdi un procesuālā termiņa darbību laikā, lai nodrošinātu, ka ir ievērotas kriminālprocesā iesaistīto personu tiesības un kriminālprocesā iesaistītās personas pienācīgā kārtā un laikā ir izpildījušas savus pienākumus.

Lai arī Kriminālprocesa likumā ir konkrēti noteikts, kad beidzas procesuālais termiņš, ir arī tādi procesuālie termiņi, kurus ir iespējams pagarināt. Kriminālprocesa likumā ir noteikts, ka pagarināmi ir tikai tie procesuālie termiņi, attiecībā uz kuriem šajā likumā ir īpaša atruņa par to pagarināšanas iespējamību.⁴¹ Proti, procesuālais termiņš ir pagarināms tikai tad, ja pie attiecīgās procesuālās darbības, kuras veikšana ir reglamentēta Kriminālprocesa likumā un kuras veikšanai ir paredzēts konkrēts procesuālais termiņš, kādā šī procesuālā darbība ir veicama, ir norādīts, ka konkrēto procesuālo termiņu ir iespējams pagarināt, tikai tad ir iespējama šī procesuālā termiņa pagarināšana Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Ja Kriminālprocesa likumā nav noteikts citādi, jautājums par termiņa pagarināšanu izlemjams rakstveida procesā ne vēlāk kā piecas dienas pirms attiecīgā termiņa beigām, pamatojoties uz

⁴⁰ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 315. pants;

⁴¹ Turpat, 316. panta 1. daļa;

procesa virzītāja vai ieinteresētās personas iesniegumu un uzrādītajiem materiāliem, kas iesniegti ne vēlāk kā septiņas dienas pirms termiņa beigām. Izskatot iesniegumu par termiņa pagarināšanu, pieņem lēmumu par termiņa pagarināšanu vai par atteikšanos pagarināt termiņu. Lēmumā par termiņa pagarināšanu vai par atteikšanos pagarināt termiņu norādāms pamatojums, kāpēc termiņš tiek vai netiek pagarināts. Šajā lēmumā norādāms laiks, uz kādu termiņš tiek pagarināts, vai laiks, līdz kuram tas tiek pagarināts. Pagarinot termiņus, ievēro Kriminālprocesa likuma 314. pantā noteikto procesuālo termiņu aprēķināšanas kārtību.⁴² Proti, ja pastāv pamatots iemesls procesuālā termiņa pagarināšanai, to, pieņemot motivētu lēmumu, ir iespējams pagarināt uz konkrētu termiņu. Piemēram, Kriminālprocesa likumā ir noteikts, ka publiski nepieejamā vietā veicamās speciālās izmeklēšanas darbības ilgums nedrīkst pārsniegt trīs mēnešus. Šo termiņu izmeklēšanas tiesnesis var pagarināt, ja tam ir pamats.⁴³ Proti, ja izmeklēšanas tiesnesis pirmstiesas kriminālprocesā ir pieņēmis lēmumu atļaut publiski nepieejamā vietā veikt speciālo izmeklēšanas darbību trīs mēnešus, un pastāv pamatots iemesls, kādēļ ir nepieciešams pagarināt šīs speciālās izmeklēšanas darbības veikšanas procesuālo termiņu, izmeklēšanas tiesnesis var atļaut pagarināt šīs speciālās izmeklēšanas darbības veikšanas termiņu. Lai arī Kriminālprocesa likuma 213. panta trešajā daļā tieši nav noteikts tas, ka izmeklēšanas tiesnesis šo procesuālo termiņu var pagarināt uz konkrētu laika periodu, proti, nosakot konkrētu termiņu, ņemot vērā to, ka Kriminālprocesa likuma normas ir savstarpēji cieši saistītas un veido vienotu tiesisko regulējumu, ir saprotams, ka, pagarinot konkrēto procesuālo termiņu, izmeklēšanas tiesnesis to pagarina uz konkrētu laika periodu, pagarinot procesuālo termiņu līdz konkrētam termiņa beigu brīdim.

Turklāt, likumdevējs ir paredzējis ne vien iespēju pagarināt procesuālo termiņu, bet arī iespēju atjaunot tiesību realizācijai noteiktu nokavētu procesuālo termiņu. Proti, Kriminālprocesa likumā ir noteikts, ka ieinteresētajai personai, kura attaisnojoša iemesla dēļ nokavējusi tiesību realizācijai noteikto termiņu, ir tiesības iesniegt iesniegumu par šā termiņa atjaunošanu. Iesniegumā norādāmi iemesli, kāpēc termiņš nokavēts, un tam pievienojami dokumenti, kas apliecina termiņa nokavējuma attaisnojumu.⁴⁴ Ka izriet no šīs tiesību normas, atjaunot var tikai tādu nokavētu termiņu, kas: 1) paredzēts tiesību realizācijai, 2) kas nokavēts attaisnojoša iemesla dēļ. Ņemot vērā to, ka procesuālo pienākumu izpildi noteicošā termiņa nokavēšana neatbrīvo no šī pienākuma izpildes, un attiecīgais procesuālais pienākums tik un tā

⁴² *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 316. pants;

⁴³ Turpat, 213. panta 3. daļa;

⁴⁴ Turpat, 317. panta 1. daļa;

ir izpildāms likumā noteiktajā kārtībā,⁴⁵ nokavēta pienākumu izpildi noteicoša procesuālā termiņa atjaunošana nav nepieciešama.

Rezumējot iepriekš minēto, ir secināms, ka kriminālprocesuālo termiņu aprēķināšana ir process, kurā ir apvienota gan abstrakta domāšana, gan praktiska darbība, kuras laikā, pamatojoties uz kriminālprocesuālā termiņa tecējuma sākuma laika punktu, un izejot no kriminālprocesuālā termiņa veida, tiek noteikts kriminālprocesuālā termiņa sākuma brīdis, pēc kā, ievērojot kriminālprocesuālā termiņa ilgumu un vispārējos kriminālprocesuālo termiņu aprēķināšanas noteikumus, tiek noteikts kriminālprocesuālā termiņa beigu moments.⁴⁶

Kriminālprocesa pirmstiesas izmeklēšanu arī var nosaukt par kriminālprocesuālo termiņu, precīzāk, par nenoteiktu termiņperiodu. Pirmstiesas process ir tikai viens kriminālprocesa posms, kas sākas ar kriminālprocesa uzsākšanas brīdi un beidzas ar:

- 1) apsūdzības uzrādīšanu un kriminālprocesa nodošanu tiesai;
- 2) prokurora lēmumu par kriminālprocesa nosūtīšanu tiesai medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanai;
- 3) procesa virzītāja lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu, tostarp ar lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu un materiālu par nepilngadīgo nosūtīšanu audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa piemērošanai;
- 4) piemērojot apsūdzētajam prokurora priekšrakstu par sodu.⁴⁷

Pēc kriminālprocesa uzsākšanas nekavējoties tiek uzsākta izmeklēšanu, kas ilgst līdz brīdim (nenoteiktais perioda termiņš), kad tiek noskaidrota persona, kura ir saucama pie kriminālatbildības un ir savākti pietiekami pierādījumi apsūdzības celšanai vai līdz laikam (nenoteiktais perioda termiņš), kad iestājas kriminālatbildības noilgums un kriminālprocesu izbeidz, vai arī līdz brīdim (nenoteiktais perioda termiņš), kad kriminālprocesu izbeidz pirmstiesas izmeklēšanas stadijā līdz kriminālvajāšanas sākumam, pamatojoties uz citiem apstākļiem, kas nepieļauj kriminālvajāšanu un tiesvedību.⁴⁸

No tā var secināt, ka pirmstiesas procesa kriminālprocesuālais termiņš ir laika posms, kas procesa virzītājam dots pirmstiesas kriminālprocesa veikšanai un pabeigšanai un/ vai kādas pirmstiesas kriminālprocesā veicamas procesuālās darbības veikšanai vai, lai atturētos no tās veikšanas.

Pirmšķietami varētu domāt, ka termiņš, kādu likumdevējs procesa virzītājam ir devis pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanai, ir noteikts Krimināllikuma 56. pantā, kas nosaka

⁴⁵ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 315. panta 4. daļa;

⁴⁶ Meikališa, A. *Termiņi kriminālprocesā*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 30. lpp.;

⁴⁷ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 401., 411. pants;

⁴⁸ Meikališa, A. *Pirmstiesas izmeklēšana*. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2001, 13. lpp.;

kriminālatbildības noilgumu. Proti, Krimināllikuma 56. pantā ir noteikts, ka personu nevar saukt pie kriminālatbildības, ja no dienas, kad tā izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, pagājis šāds laiks:

- 1) divi gadi no kriminālpārkāpuma izdarīšanas dienas;
- 2) pieci gadi no mazāk smaga nozieguma izdarīšanas dienas;
- 3) desmit gadi no smaga nozieguma izdarīšanas dienas;
- 4) piecpadsmit gadi no sevišķi smaga nozieguma izdarīšanas dienas, izņemot noziegumu, par kuru saskaņā ar likumu var piespriest mūža ieslodzījumu.⁴⁹

Vienlaicīgi likumdevējs Krimināllikuma 56. pantā ir paredzējis garāku kriminālatbildības noilguma termiņu īpašas kategorijas kriminālprocesiem⁵⁰, bet šī maģistra darba ietvaros tas smalkāk netiek apskatīts satura un apjoma ierobežojumu dēļ.

Lai arī pirmšķietami varētu domāt, ka Krimināllikumā noteiktais noilguma termiņš ir konkrēts laika periods, kādu likumdevējs ir noteicis pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanai, tomēr jāņem vērā, ka noilguma termiņš tiek aprēķināts no noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīža vai no Krimināllikuma 56. panta pirmajā¹ daļā noteiktā brīža, nevis no kriminālprocesa uzsākšanas brīža. Kriminālprocess ne vienmēr tiek uzsākts uzreiz pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīža, līdz ar ko nevar apgalvot, ka pirmstiesas kriminālprocesa ilgums vienmēr ir tāds pats, kā Krimināllikumā noteiktas kriminālatbildības noilguma termiņš. Pirmstiesas kriminālprocesa termiņš nevar būt garāks par kriminālatbildības noilguma termiņu, bet var būt īsāks par kriminālatbildības noilguma termiņu.

Pirmstiesas procesa kriminālprocesuālie termiņi, kā noskaidrots iepriekš, ir noteikti pie katras konkrētas procesuālās darbības, kurai likumdevējs ir noteicis laika robežas, kā arī Kriminālprocesa likuma 389. pantā. Kriminālprocesa likuma 389. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka no brīža, kad pirmstiesas kriminālprocesā tiek iesaistīta persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, pirmstiesas kriminālprocess pret šo personu jāpabeidz vai jāatceļ visi drošības līdzekļi šādā termiņā:

- 1) par kriminālpārkāpumu — sešu mēnešu laikā;
- 2) par mazāk smagu noziegumu — deviņu mēnešu laikā;
- 3) par smagu noziegumu — divpadsmit mēnešu laikā;
- 4) par sevišķi smagu noziegumu — divdesmit divu mēnešu laikā.⁵¹

Kriminālprocesa likuma 389. panta pirmajā¹ daļā ir noteikts, ka no brīža, kad pirmstiesas kriminālprocesā personas mantai ir uzlikts arests, šis arests jāatceļ šā panta pirmajā

⁴⁹ *Krimināllikums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 199/200, 08.07.1998., 56. pants;

⁵⁰ Turpat, 56. pants;

⁵¹ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 389. pants;

daļā minētajā termiņā.⁵² Proti, likumdevējs ir skaidri norādījis, ka procesuālo termiņu attiecībā uz personai piemērotajiem drošības līdzekļiem un attiecībā uz mantu, kurai ir uzlikts arests, tecējuma sākums ir individuāls laika moments, kas var sakrist un var arī nesakrist.

No augstāk minētā var secināt, ka likumdevējs, izvērtējot noziedzīgu nodarījumu klasifikāciju, ir secinājis, cik ilgs laika posms būtu samērīgs, lai ierobežotu konkrētajā kriminālprocesā iesaistītās personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tiesības un brīvības, kā arī ierobežotu personas īpašumtiesības. Likumdevējs ir pateicis priekšā, ka šis ir saprātīgs procesuālais termiņš, kādā pirmstiesas kriminālprocess pret personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir izbeidzams, vai ir jāatceļ visi drošības līdzekļi, proti, jāpārtrauc šīs personas tiesību un brīvību ierobežošana. Vienlaicīgi likumdevējs ir paredzējis, ka kriminālprocesā par vairākiem mazāk smagiem noziegumiem, kā arī kriminālprocesā par smagu vai sevišķi smagu noziegumu izmeklēšanas tiesnesis Kriminālprocesa likuma 389. panta pirmajā vai 1.¹ daļā noteikto termiņu var pagarināt vēl par sešiem mēnešiem, bet ne vairāk kā par trim mēnešiem vienā pagarinājumā, ja procesa virzītājs nav pieļāvis vilcināšanos vai procesa ātrāka pabeigšana nav bijusi iespējama tā īpašas sarežģītības dēļ. Kriminālprocesā par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, kas pēc sava rakstura vērsts uz materiāla vai citāda rakstura labuma gūšanu vai kas saistīts ar terorismu, vai kas izdarīts organizētā grupā, izmeklēšanas tiesnesis termiņu tiesību ierobežojumiem attiecībā uz, iespējams, noziedzīgi iegūto mantu, līdzekļiem, ko persona guvusi no šādas mantas realizācijas, kā arī noziedzīgi iegūtās mantas izmantošanas rezultātā gūtajiem augļiem var pagarināt vēl par trim mēnešiem. Ja vienā kriminālprocesā persona tiek turēta aizdomās vai apsūdzēta par noziedzīgu nodarījumu, kas ir piesaistībā ar tai pašā kriminālprocesā izmeklējamu citas personas izdarītu smagāku noziegumu, izmeklēšanas tiesnesis var pagarināt šai personai tiesību ierobežošanas termiņus atbilstoši piesaistībā esošajam noziegumam.⁵³ No tā izriet, ka, lai arī personas tiesības un brīvības, likumdevēja ieskatā, ir iespējams ierobežot konkrētu laika posmu atbilstoši izmeklējamā noziedzīgā nodarījuma klasifikācijai, pastāvot objektīviem apstākļiem un nosacījumiem, ka procesa virzītājs nav pieļāvis vilcināšanos vai kriminālprocesa ātrāka pabeigšana nav bijusi iespējama tā īpašas sarežģītības dēļ, personas tiesību ierobežošanas termiņus ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu ir iespējams pagarināt. No tā secināms, ka, likumdevēja ieskatā, procesuālo termiņu – personas tiesību ierobežošanas termiņu – pagarināšana uz ilgāku laiku nekā likumdevējs to ir noteicis standarta situācijās, pietiekami ierobežo personas tiesības un brīvības, ja reiz par tālāku to ierobežošanu ir jālemj izmeklēšanas tiesnesim, jo ne vienmēr arī sākotnējai šo tiesību un brīvību ierobežošanai ir nepieciešams saņemt izmeklēšanas tiesneša lēmumu. Piemēram, lai

⁵² *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 389. pants;

⁵³ Turpat, 389. pants;

aizdomās turētajai personai piemērotu tādu drošības līdzekli, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu, pietiek ar motivētu procesa virzītāja lēmumu, tam nav nepieciešams saņemt citas amatpersonas piekrišanu.⁵⁴ Ņemot vērā to, ka katrs drošības līdzeklis lielākā vai mazākā mērā ierobežo personas tiesības un brīvības, nosakot konkrētu laika posmu, cik ilgi pirmstiesas kriminālprocesā procesa virzītājs bez citu amatpersonu atļaujas drīkst ierobežot šīs personu tiesības un brīvības, likumdevējs ir norādījis, ka kriminālprocesuālie termiņi pirmstiesas procesā ir mehānisms, kas garantē cilvēka tiesību un brīvību nodrošināšanu.

Darba autores ieskatā, augstāk minētais ļauj secināt, ka kriminālprocesuālie termiņi pirmstiesas procesā ir likumdevēja ieviests institūts, kas garantē personas pamattiesību ievērošanu un nodrošina procesuālās garantijas.

1.2. Kriminālprocesuālais termiņš un cilvēktiesības kratīšanas izdarīšanas laikā

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 12. pantu, kriminālprocesu veic, ievērojot starptautiski atzītās cilvēktiesības un nepieļaujot neattaisnotu kriminālprocesuālo pienākumu uzlikšanu vai nesamērīgu iekavēšanos personas dzīvē.⁵⁵ Viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ tika izstrādāts un 2005. gadā tika pieņemts un izsludināts Kriminālprocesa likums, ir Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā, līdz ar ko Latvijas tiesību aktiem ir jāatbilst Eiropas Savienībā spēkā esošo tiesību aktu principiem. 20. gadsimta otrajā pusē vairāki starptautiskie dokumenti nosaka virkni obligātu prasību, kādām jāatbilst demokrātiskas valsts kriminālajai tiesvedībai. Lai tās varētu nodrošināt, vispirms jau pašam Kriminālprocesa likumam ir jānosaka kārtība, kas nav pretrunā ar Strasbūras tiesas praksi Cilvēktiesību konvencijas interpretācijā. Turklāt, apzinoties organizētās un starptautiskās noziedzības attīstības tendences, jāievēro arī Strasbūras tiesas spriedumos uzsvērtais adekvātuma princips, tas ir, cilvēktiesību ierobežojumam jābūt proporcionālam ar cēloni un obligāti jāatbilst demokrātiskas sabiedrības interesēm.⁵⁶

Darba autores ieskatā, lielu daļu kriminālprocesu savā ziņā var uzskatīt par kādas personas cilvēktiesību ierobežojumu, jo, lai atklātu noziedzīgā nodarījuma izdarītāju un iegūtu pierādījumus, ir nepieciešams veikt virkni kriminālprocesuālo darbību, starp kurām ir arī tādas kriminālprocesuālās darbības, kuru veikšanai nepieciešama izmeklēšanas tiesneša atļauja. Atbilstoši Kriminālprocesa likumā nostiprinātajam cilvēktiesību ievērošanas principam, izmeklēšanas tiesnesis ir tiesnesis, kuram rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētājs uz noteiktu laiku likumā noteiktajos gadījumos un kārtībā uzdevis kontrolēt cilvēktiesību ievērošanu

⁵⁴ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 245. pants;

⁵⁵ Turpat, 12. panta 1. daļa;

⁵⁶ *Likumprojekts "Kriminālprocesa likums"*. Pieejams: https://www.saeima.lv/L_Saeima8/index.htm [sk. 24.10.2023.];

kriminālprocesos.⁵⁷ No tā izriet, ka tās darbības, kuru veikšanai pirmstiesas kriminālprocesā ir nepieciešams saņemt izmeklēšanas tiesneša atļauju, var aizskart un ierobežot cilvēktiesības. Katras demokrātiskas valsts pamatuzdevums ir cilvēktiesību ievērošana. 1998. gadā Latvijas Republikas Satversmē tika iekļauta astotā nodaļa “Cilvēka pamattiesības”, tādējādi būtiski pilnveidojot Latvijas Republikas Satversmi. Cilvēktiesību iekļaušana konstitūcijā nozīmē valsts varas pašierobežošanos, nodrošinot iedzīvotāju aizsardzību pret valsts varas patvaļu, jo valsts bieži vien tiek atzīta par vienu no draudu avotiem.⁵⁸ Tas nozīmē, ka cilvēktiesību iekļaušana Satversmē nodrošina personas aizsardzību gan no pretlikumīgas, gan arī no likumīgas pamattiesību ierobežošanas. Lai nodrošinātu citu personu pamattiesības, valstij bieži ir jāiejaucas personas pamattiesībās. Tas nozīmē, ka pamattiesības nav absolūtas un nepieciešamības gadījumā tās ir ierobežojamas. Brīvības kā pamattiesības vienmēr ir saturiski noteiktas un ierobežotas tiesiskās brīvības. Nevienas pamattiesības nenodrošina pilnīgi neierobežotas brīvības. Robežu noteikšana nozīmē pamattiesību ierobežošanu. Pamattiesību ierobežošana nosaka katras tiesības, tostarp, tiesības uz privātās dzīves un mājokļa neaizskaramību, apjomu. Tur, kur beidzas pamattiesību aizsargājamo jautājumu loks, sākas katras pamattiesības robežas.⁵⁹ Darba autore uzskata, ka viens no mehānismiem, kā aizsargāt pamattiesību ierobežošanas robežas, ir kriminālprocesuālie termiņi. Proti, nosakot laika ierobežojumu tādu darbību veikšanai, kuru veikšanai pirmstiesas kriminālprocesā ir nepieciešams saņemt izmeklēšanas tiesneša atļauju (lēmumu), tiek panākts tas, ka valsts ne tikai formāli, bet arī praktiski nodrošina cilvēktiesību ievērošanu.

Piemēram, Kriminālprocesa likuma 180. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka kratīšanu izdara ar izmeklēšanas tiesneša vai tiesas lēmumu. Izmeklēšanas tiesnesis lēmumu pieņem, pamatojoties uz procesa virzītāja ierosinājumu un tam pievienotajiem materiāliem. Neatliekamajos gadījumos, kad novilcināšanas dēļ meklējamie priekšmeti vai dokumenti var tikt iznīcināti, noslēpti vai sabojāti vai arī meklējamā persona var aizbēgt, kratīšanu var izdarīt ar procesa virzītāja lēmumu. Ja lēmumu pieņem izmeklētājs, tad kratīšanu izdara ar prokurora piekrišanu. Par neatliekamības kārtībā izdarīto kratīšanu procesa virzītājs ne vēlāk kā nākamajā darba dienā pēc tās izdarīšanas paziņo izmeklēšanas tiesnesim, uzrādot materiālus, kas pamatoja izmeklēšanas darbības nepieciešamību un neatliekamību, kā arī izmeklēšanas darbības protokolu. Tiesnesis pārbauda kratīšanas tiesiskumu un pamatotību. Ja izmeklēšanas darbība izdarīta prettiesiski, izmeklēšanas tiesnesis iegūtos pierādījumus atzīst par

⁵⁷ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 40. pants;

⁵⁸ Pleps, J. Pastars, E. Plakane, I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 663. lpp.;

⁵⁹ Hesse, K. *Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland*. Heidelberg: 1995., 131. lpp.;

nepieļaujamiem kriminālprocesā un lemj par rīcību ar izņemtajiem priekšmetiem.⁶⁰ No tā izriet, ka pirmstiesas procesā kratīšanu izdara ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu vai, neatliekamā gadījumā, ar procesa virzītāja lēmumu, kam piekrišanu devis prokurors. Kriminālprocesa likumā nav noteikts, cik ilgā laika periodā ir atļauts izdarīt kratīšanu, pamatojoties uz izmeklēšanas tiesneša lēmumu. Proti, nav noteikts, kādas ir šī lēmuma laika robežas, kāds ir šī lēmuma “derīguma termiņš”, līdz ar ko praksē mēdz būt gadījumi, kad kratīšana tiek izdarīta trīs, sešus vai pat sešpadsmit mēnešus pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma saņemšanas. Šādā situācijā kratīšana, iespējams, vairs nav tikpat pamatota cik pamatota tā bija brīdī, kad tika saņemts izmeklēšanas tiesneša lēmums, ar kuru atļauta kratīšanas izdarīšana. Tādējādi praksē kratīšana dažkārt tiek izdarīta, pārkāpjot Kriminālprocesa likumā noteikto prasību, ka izmeklēšanas tiesnesis ir izvērtējis kriminālprocesa materiālus un secinājis, vai kratīšanas izdarīšana ir pamatota. Proti, formāli Kriminālprocesa likuma prasības ir ievērotas, tomēr faktiski mēdz būt situācijas, kad, izdarot kratīšanu trīs, sešus vai sešpadsmit mēnešus pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma pieņemšanas, tā vairs nav tikpat pamatota cik pamatota tā bija brīdī, kad izmeklēšanas tiesnesis pieņēma lēmumu atļaut izdarīt kratīšanu, tādējādi, iespējams, tiek aizskartas personu Satversmē garantētās tiesības uz privātās dzīves un mājokļa neaizskaramību. Darba autore uzskata, ka ne vienmēr ir iespējams atzīt par tikpat pamatotu un tiesisku situāciju, kurā kratīšana pirmstiesas kriminālprocesā tiek veikta, pamatojoties uz izmeklēšanas tiesneša lēmumu, kas ir ticis pieņemts vairāk kā trīs mēnešus pirms izdarītās kratīšanas. Darba autore izvēlējās konkrētu laika ierobežojumu – 3 mēneši –, sistēmiski analizējot tās Kriminālprocesa likuma normas, kas attiecināmas uz tādu darbību veikšanu, kuras pirmstiesas kriminālprocesā veicamas ar izmeklēšanas tiesneša atļauju. Proti, Kriminālprocesa likumā ir noteikts, ka publiski nepieejamā vietā veicamās speciālās izmeklēšanas darbības ilgums nedrīkst pārsniegt trīs mēnešus. Šo termiņu izmeklēšanas tiesnesis var pagarināt, ja tam ir pamats.⁶¹ Kriminālprocesa likuma redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 2. novembrim, bija noteikts, ka publiski nepieejamā vietā veicamās speciālās izmeklēšanas darbības ilgums nedrīkst pārsniegt 30 dienas.⁶² Kā izriet no likumprojekta “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” papildinātās anotācijas, viens no iemesliem, kādēļ tika pagarināts publiski nepieejamā vietā veicamo speciālo izmeklēšanas darbību ilgums, ir tas, ka “praktiķi norādīja, ka 30 dienu termiņš mēdz būt pārāk īss arī veicot speciālās izmeklēšanas darbības Latvijā, jo rodas situācijas, kad speciālā izmeklēšanas darbība nemaz nav uzsākta dažādu šķēršļu dēļ (piemēram, nepieciešama ilgstoša sagatavošanās, tehniskās aparatūras uzstādīšana u.c. iemesli) un jau ir jālūdz termiņa

⁶⁰ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 180. pants;

⁶¹ Turpat, 213. panta 3. daļa;

⁶² Turpat, 213. panta 3. daļa;

pagarinājums. Papildus norādāms, ka Kriminālprocesa likuma darba grupā diskutējot par šo jautājumu, tika pieaicināti arī izmeklēšanas tiesneši, kuri norādīja, ka pieprasījumi pagarināt termiņu tiek iesniegti samērā bieži un pārsvarā tie ir pamatoti. Tāpat tika norādīts, ka apjomīgās lietās šādu pieprasījumu var būt ļoti daudz un tas kavē kriminālprocesa norisi, jo laikā, kad izmeklēšanas tiesnesis lemj par termiņa pagarinājumu, krimināllieta atrodas pie viņa, kas attiecīgi liedz procesa virzītājam veikt jebkādas paralēlas darbības kriminālprocesā.”⁶³ Darba autore pēc analogijas izvērtējot to, ka kriminālprocesi, kuros pirmstiesas izmeklēšanas laikā ir izdarāma kratīšana, ir dažādas sarežģītības un dažādu apjomu, kratīšanas izdarīšanai arī ir jāsaprotas, tā ir jāplāno gan taktiski, gan cilvēkresursu ziņā, it īpaši, ja kratīšana vienlaicīgi veicama vairākos objektos, un ja paralēli kriminālprocesā tiek veiktas speciālās izmeklēšanas darbības, lai kratīšana tiktu izdarīta vislabvēlīgākajos apstākļos, būtu pieļaujams, ka pirmstiesas izmeklēšanas laikā kratīšana tiek izdarīta trīs mēnešu laikā pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma saņemšanas, vienlaicīgi pastāvot apstākļiem, ka nav mainījušies tie apstākļi, kas izmeklēšanas tiesnesim ļāva pieņemt lēmumu par atļauju izdarīt kratīšanu. Nav pieļaujams, ka kratīšana tiek izdarīta tikai izdarīšanas pēc vai pastāvot tādiem citiem apstākļiem, kas procesa virzītājam ir zināmi, un kas liecina, ka pie šādiem apstākļiem izmeklēšanas tiesnesis nebūtu pieņēmis lēmumu atļaut izdarīt kratīšanu. Proti, katrā individuālā situācijā ir nepieciešams izvērtēt, vai objektīvi kratīšanas izdarīšana ir pamatota.

Piemēram, procesa virzītāja lietvedībā atrodas kriminālprocess, kas kvalificēts pēc Krimināllikuma 253.¹ panta trešās daļas. Procesā virzītājs ir noskaidrojis un atbilstoši fiksējis ziņas par to, ka persona A nodarbojas ar neatļautu narkotisko vielu realizāciju lielā apmērā un realizācijai paredzētās narkotiskās vielas lielā apmēra glabā savā faktiskajā dzīvesvietā, kas ir personai C piederošs nekustamais īpašums, un kas nav personas A deklarētā dzīvesvieta. Personai C nav saistības ar izmeklējamu noziedzīgo nodarījumu. Procesā virzītājs vēršas pie izmeklēšanas tiesneša ar ierosinājumu atļaut izdarīt kratīšanu personas A faktiskajā dzīvesvietā, un iesniedz izmeklēšanas tiesnesim kriminālprocesa materiālus, kas rada pamatotas aizdomas, ka personas A faktiskajā dzīvesvietā varētu atrasties realizācijai paredzētās narkotiskās vielas lielā apmērā. Izskatot procesa virzītāja ierosinājumu un izvērtējot kriminālprocesa materiālus, izmeklēšanas tiesnesis secina, ka procesa virzītāja ierosinājums ir pamatots un 2023. gada 10. jūlijā pieņem lēmumu atļaut izdarīt kratīšanu. Paralēli kriminālprocesa ietvaros tiek veikta speciālā izmeklēšanas darbība – sakaru līdzekļu kontrole –, kuras laikā procesa virzītājs 2023. gada 9. oktobrī noskaidro, ka persona A ir mainījusi savu faktisko dzīvesvietu. Procesā

⁶³ Likumprojekta “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” papildinātā anotācija. Pieejams: https://likumi.lv/wwraksti/LIKUMI/PAPILDINATAS_ANOTACIJAS/TMPAPILDIN_ANOT_GROZ_KPL_1323_211122.DOCX [sk.24.10.2023.];

virzītājs nolemj ignorēt to, ka persona A vairs faktiski nedzīvo personai C piederošajā nekustamajā īpašumā, kurā izmeklēšanas tiesnesis ir atļāvis izdarīt kratīšanu un izdara kratīšanu personai C piederošajā nekustamajā īpašumā, lai pārliecinātos, vai tur nav palikušas personas A realizācijas nolūkā glabātās narkotiskās vielas lielā apmērā.

Dara autores ieskatā, šajā gadījumā procesa virzītāja rīcība, izdarot kratīšanu personai C piederošā nekustamā īpašumā, zinot, ka personai C nav saistības ar izmeklējamu noziedzīgo nodarījumu un ka persona A vairs nedzīvo šajā nekustamajā īpašumā, ir prettiesiska, lai arī izmeklēšanas tiesnesis bija pieņēmis lēmumu atļaut izdarīt kratīšanu konkrētajā nekustamajā īpašumā. Izmeklēšanas tiesnesis savu lēmumu pieņēma, balstoties uz tiem kriminālprocesā noskaidrotajiem faktiem, kādi bija lēmuma pieņemšanas brīdī. Situācijā, kad pirmstiesas izmeklēšanas laikā ir noskaidroti būtiski pretēji apstākļi tiem apstākļiem, kādi pastāvēja brīdī, kad izmeklēšanas tiesnesis pieņēma lēmumu atļaut izdarīt kratīšanu personai C piederošā nekustamajā īpašumā, procesa virzītājam pēc būtības bija nepieciešams atkārtoti vērsties pie izmeklēšanas tiesneša ar ierosinājumu atļaut izdarīt kratīšanu personai C piederošā nekustamajā īpašumā, norādot, kādēļ ir pamatotas aizdomas, ka tur varētu atrasties ar noziedzīgu nodarījumu saistītas lietas, vielas un priekšmeti un norādot pamatojumu šādam pieņemumam, kam jābūt pamatotam ar kriminālprocesa materiāliem. Pretējā gadījumā, lai arī formāli darba autores dotajā piemērā procesa virzītājs tiesiski ir izdarījis kratīšanu personai C piederošā nekustamajā īpašumā, jo izmeklēšanas tiesneša lēmums nav ierobežots laikā, tomēr faktiski nav iespējams piekrist, ka pastāvot jaunajiem pirmstiesas izmeklēšanas laikā noskaidrotajiem apstākļiem, kratīšana patiešām tika izdarīta tiesiski. Darba autores ieskatā, šajā gadījumā ir pārkāptas personas C tiesības uz privātās dzīves un mājokļa neaizskaramību, jo personai C nav saistības ar izmeklējamu noziedzīgo nodarījumu un kratīšanas izdarīšanas brīdī arī personas C nekustamajam īpašumam vairs nebija saistības ar izmeklējamu noziedzīgo nodarījumu, turklāt procesa virzītājam tas bija zināms. Darba autores ieskatā, šajā situācijā procesa virzītājs ir izdarījis kratīšanu, lai pierādījumus personas A noziedzīgajām darbībām meklētu “uz labu laimi”. Kā norādīts Eiropas Komisijas zaļajā grāmatā par nevainīguma prezumpciju, ja ir dots rīkojums veikt kratīšanu, tad rīkojumā jānorāda konkrētais priekšmets, lai izvairītos no vispārējām prasībām, ko izmanto, lai attaisnotu pierādījumu meklēšanu „uz labu laimi”, pastāvot tikai neskaidrām aizdomām.⁶⁴ Šādā situācijā, meklējot pierādījumus “uz labu laimi”, lai arī formāli ir ievērotas Kriminālprocesa likumā noteiktās prasības kratīšanas izdarīšanai, tiek aizskartas Satversmē garantētās cilvēktiesības – tiesības uz privātās dzīves un mājokļa neaizskaramību.

⁶⁴ *European Commission Green Paper - The Presumption of Innocence*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52006DC0174> [sk. 24.10.2023.];

Latvijas Republikas Satversmē ir nostiprinātas ikviena tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību.⁶⁵ Tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību galvenais mērķis ir ļaut cilvēkam attīstīt savu personību, iespējami minimāli ciešot no valsts vai citu personu iejaukšanās. Turklāt, no šīm tiesībām izriet ne tikai valsts pienākums atturēties no iejaukšanās privātajā dzīvē, bet arī valsts pienākums veikt šo tiesību nodrošināšanai nepieciešamās darbības.⁶⁶ Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. pantā ir noteikts, ka ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un sarakstes neaizskaramību. Publiskās institūcijas nedrīkst traucēt nevienam baudīt šīs tiesības, izņemot gadījumus, kas ir paredzēti likumā un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts vai sabiedrisko drošību vai valsts ekonomiskās labklājības intereses, lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai aizsargātu veselību vai tikumību, vai lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības.⁶⁷ Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 12. pantā ir nostiprināts, ka nedrīkst patvaļīgi iejaukties neviena personiskajā un ģimenes dzīvē, patvaļīgi pārkāpt viņa dzīvokļa vai korespondences neaizskaramību vai apdraudēt viņa godu un reputāciju. Katram ir tiesības uz likuma aizsardzību pret šādu iejaukšanos vai apdraudējumiem.⁶⁸

Tā kā katrs no šiem aspektiem – privātā dzīve, mājoklis un korespondence – ir tieši nosaukts, varētu likties, ka starp tiem nav pastāvīgas saistības un katrs no tiem ir ar savu, patstāvīgu nozīmi. Tomēr Satversmes 96. panta un tam radniecīgā Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. panta piemērošanas prakse ir apliecinājusi, ka centrālais šī panta jēdziens ir “privātā dzīve”, un no šī plašā jēdziena atvasināmas arī tiesības uz mājokļa un korespondences neaizskaramību, kā arī pantā tieši neminēto ģimenes dzīvi un citiem privātās dzīves sfērā ietilpstošiem aspektiem. Privātās dzīves aizsardzības jēdziena pamatā ir valsts tiesību iedalījums publiskajās un privātajās tiesībās. Privāto tiesību būtiskākais aspekts ir tiesības uz īpašumu. Arī šodien demokrātisko valstu konstitūcijās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību ietver tiesības uz mājokļa neaizskaramību. Pamatā tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību vēsturiskais aizsākums ir saistīts ar privātīpašuma neaizskaramību, pakāpeniski ietverot arvien plašāku aizsargājamo vērtību katalogu.⁶⁹ Apvienoto Nāciju

⁶⁵ *Latvijas Republikas Satversme: LV likums*. Latvijas Vēstnesis Nr.43, 01.07.1993., 96. pants;

⁶⁶ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. Nr. 2008-42-01. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2008-42-01_Spriedums.pdf [sk. 24.10.2023.];

⁶⁷ *European Convention of Human Rights*: Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Starptautisks dokuments. Pieejams: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG [sk. 26.10.2023.];

⁶⁸ *Universal declaration of Human rights*. Starptautisks dokuments. Pieejams: https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf [sk. 26.10.2023.];

⁶⁹ *Latvijas Republikas Satversmes komentāri VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības*/ Autoru kolektīvs, zin. vad. prof. R.Balodis. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 237.-239. lpp.;

Organizācijas Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām nosaka, ka nedrīkst patvarīgi vai nelikumīgi iejaukties kāda privātajā vai ģimenes dzīvē, patvarīgi vai nelikumīgi apdraudēt viņa dzīvokļa neaizskaramību vai viņa korespondences noslēpumu vai nelikumīgi apdraudēt viņa godu un reputāciju. Katram ir tiesības uz likuma aizsardzību pret šādu iejaukšanos vai šādiem apdraudējumiem.⁷⁰ Vadoties no Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakses, ir iespējams izdalīt vairākus aspektus, kas raksturo tiesību uz privāto dzīvi saturu: personas identitāte (kā persona sevi uztver), fiziskā vai garīgā integritāte (vai persona netiek fiziski vai garīgi ietekmēta), sava dzīves telpa, informācijas vākšana un pielietošana, seksuālās darbības un sociālās attiecības.⁷¹ Ņemot vērā to, ka tiesības uz privātās dzīves un mājokļa neaizskaramību ir nostiprinātas gan Satversmē, gan citos starptautiskos tiesību aktos, tas pierāda to, cik būtiski ir, lai valsts nodrošinātu tiesību uz privātās dzīves un mājokļa neaizskaramību. Darba autores ieskatā, tiesību uz privātās dzīves un mājokļa neaizskaramības nodrošināšanai nepietiek ar formālu pieeju, proti, ka kratīšanu pirmstiesas izmeklēšanas laikā atļauj izdarīt ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu. Ja šādam izmeklēšanas tiesneša lēmumam netiek uzlikts ierobežojums laikā, tad valsts nevar apgalvot, ka tā ir izdarījusi visu iespējamo, lai nodrošinātu personas tiesību uz mājokļa un privātās dzīves neaizskaramību. Darba autores ieskatā, ja likumdevējs veiktu grozījumus Kriminālprocesa likumā, paredzot, ka izmeklēšanas tiesneša lēmums par atļauju izdarīt kratīšanu tiek ierobežots laikā ar procesuālo termiņu, tas spētu nodrošināt to, ka valsts kvalitatīvāk izpilda savu pienākumu garantēt personas tiesību uz privātās dzīves un mājokļa neaizskaramību, jo, kā secināts iepriekšējā maģistra darba apakšnodaļā, kriminālprocesuālie termiņi pirmstiesas procesā ir likumdevēja ieviests institūts, kas garantē personas pamattiesību ievērošanu un nodrošina procesuālās garantijas.

Darba autores ieskatā, likumdevējs ir izdarījis visu, kas ir bijis tā spēkos, lai nodrošinātu to, ka kratīšana, kas pirmstiesas procesā izdarīta neatliekamības kārtībā, proti, ar procesa virzītāja lēmumu, kam piekritis prokurors, tiek izdarīta, garantējot personas tiesību uz privātās dzīves un mājokļa neaizskaramību, jo kratīšana, kas pirmstiesas procesā ir izdarīta neatliekamības kārtībā, ir izdarāma ne vien ar prokurora piekrišanu, bet ir pakļauta gan izmeklēšanas tiesneša pēckontrolei, turklāt, tas jāizdara konkrētā procesuālajā termiņā – ne vēlāk kā nākamajā darba dienā pēc tās izdarīšanas, gan tiesas pēckontrolei, kad kriminālprocess nonāk tiesā iztiesāšanai.

Krimināltiesisko attiecību risinājumam ir jābūt taisnīgam. Tas ir attiecināms gan uz materiālo tiesību normu, gan uz procesuālo tiesību normu piemērošanu. Taisnīgs

⁷⁰ *International Covenant on Civil and Political Rights*. Starptautisks dokuments. Pieejams: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> [sk. 24.10.2023.];

⁷¹ *Cilvēktiesības Latvijā un pasaulē*. Autoru kolektīvs, Garsvāne, S. Kamenska, A. Leimane, I. Levits, E. Mits, M. Muižnieks, N. Tāre, I. Ziemele, I. Rīga: SIA Izglītības sōļi, 2000, 76.-77. lpp.;

krimināltiesisko attiecību risinājums nav iespējams bez taisnīga procesa. Ja indivīdam ir paredzētas kādas nelabvēlīgas krimināltiesiskās sekas, tad tam, ka šādas nelabvēlīgas sekas var iestāties, ir jābūt izteiktam pietiekami skaidri un saprotami. Ir svarīgi, lai šādu nelabvēlīgu seku iestāšanās iespēja būtu paredzama, izvērtējot iespējamās darbības tiesiskumu un iespējamās sekas vēl pirms šīs darbības uzsākšanas. Jautājums par tiesisko drošību ir aktuāls gan materiālajās tiesību normās, gan procesuālajās tiesību normās. Procesuālajās tiesību normās tas galvenokārt ir saistāms ar dažādu cilvēktiesību ierobežojumu piemērošanas iespējamību un nepieciešamību nodrošināt tiesības uz taisnīgu tiesu. Jo smagāks tiesību ierobežojums, jo precīzākai, detalizētākai un nepārprotamākai ir jābūt to pieļaujošajai tiesību normai. Jebkuram procedūras jautājumam ir jābūt pietiekami precīzi noregulētam, jo neatbilstība procedūrai ir atzīstama par prettiesisku. Proti, sākotnēji ir jābūt precīzai normai un tad tās precīzai piemērošanai.⁷² Darba autores ieskatā, šo atziņu vistiešākajā mērā var attiecināt arī uz pirmstiesas kriminālprocesa stadijā pieņemtu izmeklēšanas tiesneša lēmumu par atļauju izdarīt kratīšanu. Proti, ir jābūt precīzai normai, kas nosaka ne tikai kārtību, kādā saņemama izmeklēšanas tiesneša atļauja izdarīt kratīšanu, bet arī precīzi noteiktām šāda lēmuma laika robežām. Tikai tad, ja procesuālajā tiesību normā ir noteikta ne vien šāda lēmuma pieņemšanas kārtība, bet arī šāda lēmuma laika robežas, ir atzīstams, ka procedūra ir tiesiska. Nav iespējams atzīt par tiesisku tādu procedūru, kura lēmumu, kas atļauj aizskart personas tiesības uz privātās dzīves un mājokļa neaizskaramību, nav ierobežojusi laikā, būtība atļaujot izdarīt šādu darbību visā pirmstiesas izmeklēšanas laikā.

Maģistra darba izstrādes laikā darba autore veica aptauju, kurā kopumā piedalījās 118 respondenti, tostarp izmeklētāji, izmeklētāju tiešie priekšnieki, prokurori, tostarp kriminālprocesus uzraugošie prokurori un amatā augstāki prokurori, kā arī izmeklēšanas tiesneši un izmeklēšanas tiesnešu palīgi.⁷³ Analizējot sniegtās atbildes uz jautājumu, cik ilgā laika periodā pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma saņemšanas, vidēji, tiek veikta kratīšana respondentu lietvedībā/ uzraudzībā/ kontrolē esošos kriminālprocesos, darba autore secināja, ka vairumā gadījumu kratīšana tiek izdarīta vienas nedēļas līdz viena mēneša laikā. Proti: 36.4% respondentu kratīšanu izdara nedēļas laikā, 33.1% respondentu kratīšanu izdara mēneša laikā, 5.9% respondentu kratīšanu izdara trīs mēnešu laikā, savukārt 0.8% respondentu kratīšanu izdara sešu mēnešu laikā. 23.7% respondentu izvēlējās atbildi "cits" un paskaidroja, ka kratīšanu izdara: 1) nekavējoties, tajā pašā vai nākošajā dienā, vai nedēļas laikā, bet, pastāvot īpašiem apstākļiem, arī mēneša laikā; 2) divu mēnešu laikā; 3) viss atkarīgs no aktuālās

⁷² Meikališa, A. Strada-Rozenberga, K. *Kriminālprocess. Raksti, 2015-2020*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2021, 565. lpp.;

⁷³ Aptauja Pirmstiesas procesa kriminālprocesuālie termiņi. Pieejams: <https://www.visidati.lv/surveys/results/2060021637/3/> [sk. 27.10.2023.];

situācijas, lai efektīvāk sasniegtu procesuālās darbības mērķi. Viens respondents – izmeklēšanas tiesnesis – atbildēja, ka “nav zināms, jo policija par to neinformē. Likumā diemžēl nav noteikts, cik ilgā laikā pēc tiesneša lēmuma saņemšanas kratīšana būtu jāveic. Uzskatu, ka šo vajadzētu likumā tomēr noteikt”. Analizējot konkrēto respondenta atbildi, darba autore secina, ka Kriminālprocesa likuma 41. pantā ir noteikts, ka izmeklēšanā un kriminālvajāšanā izmeklēšanas tiesnesim ir tiesības noteikt termiņus speciālo izmeklēšanas darbību veikšanai. Izmeklēšanas tiesnesim var būt arī citas šajā likumā īpaši noteiktas tiesības un pienākumi.⁷⁴ Proti, secināms, ka Kriminālprocesa likumā izmeklēšanas tiesnesim tieši nav noteiktas tiesības un/ vai pienākums noteikt konkrētu laika posmu, kādā pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma saņemšanas ir izdarāma kratīšana. Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 180. pantā noteiktajam, lēmumā par kratīšanu norāda, kas, kur, pie kā, kādā lietā un kādus priekšmetus un dokumentus meklēs un izņems.⁷⁵ Proti, arī speciālajā tiesību normā, kas nosaka, kam jābūt norādītam lēmumā par kratīšanas izdarīšanu, nav noteikts, ka ir jābūt norādītam lēmuma izpildes termiņam. Kriminālprocesa likuma 318. pantā ir noteikts, ka amatpersonas, kuras veic kriminālprocesu, bet nav procesa virzītāji, tātad, arī izmeklēšanas tiesnesis, pieņem motivētus lēmumus savas kompetences jautājumos.⁷⁶ Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 320. pantam, rakstveidā noformēts nolēmums sastāv no ievada, aprakstošās, motīvu un rezolutīvās daļas. Rezolutīvajā daļā norāda secinājumu par izskatāmo jautājumu, pieņemto nolēmumu un tā pārsūdzēšanas kārtību un termiņus.⁷⁷ No iepriekš minētā ir secināms, ka Kriminālprocesa likumā nav noteikti šķēršļi, kas izmeklēšanas tiesnesim liegtu noteikt konkrētu termiņu, kādā ir izpildāms izmeklēšanas tiesneša lēmums par kratīšanas izdarīšanu, tomēr praksē, cik darba autorei zināms no praktiskās darba pieredzes, izmeklēšanas tiesneši nemēdz noteikt konkrētu lēmuma izpildes termiņu.

Analizējot sniegtās atbildes uz jautājumu, kādi ir biežākie iemesli, kas, Jūsaprāt, aizkavē kratīšanas izdarīšanu uzreiz pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma saņemšanas, darba autore secināja, ka visbiežāk kratīšana netiek izdarīta uzreiz pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma saņemšanas, jo kratīšanas izdarīšanai nav labvēlīgi apstākļi, kas sevī ietver gan apstākļus atbilstoši izvēlētajai taktikai, gan tādas informācijas izvērtēšanu, kas paralēli tiek iegūta, veicot speciālās izmeklēšanas darbības. Proti: 1) 42.4% respondentu atbildēja, ka kratīšanas izdarīšanai nav labvēlīgi apstākļi; 2) 22% respondentu atbildēja, ka nekas to neaizkavē, kratīšana tiek izdarīta praktiski uzreiz pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma saņemšanas; 3) 18.6%

⁷⁴ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 41. pants;

⁷⁵ Turpat, 180. pants;

⁷⁶ Turpat, 318. pants;

⁷⁷ Turpat, 320. pants;

respondentu atbildēja, ka amatpersonu noslodze citos kriminālprocesos; 4) 2.5% respondentu atbildēja, ka tas, ka lēmums par kratīšanas izdarīšanu nav ierobežots laikā, tam nav “derīguma termiņš”. Savukārt 14.4% respondentu izvēlējās atbildi “cits” un paskaidroja, ka: 1) ja plānots veikt vairāk kā 10 kratīšanas vienlaikus un pēc tām vēl citas procesuālās darbības ar personām, tad nedēļa – divas ir vajadzīgas, lai izmeklētājs ar operatīvo darbinieku var taktiski sagatavot un saplānot visus nepieciešamos pasākumus kratīšanas dienā un pēc tās; 2) Amatpersonu noslodze citos kriminālprocesos un amatpersonu trūkums, kas var palīdzēt veikt kratīšanu. Nav cilvēku resursi.

Analizējot respondentu atbildes, darba autore secina, ka ir situācijas, kurās kratīšana tiek izdarīta praktiski uzreiz pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma saņemšanas un ir situācijas, kurās, atbilstoši izvēlētajai taktikai un iekšējai organizācijai, kratīšana lielākoties tiek izdarīta trīs mēnešu laikā no izmeklēšanas tiesneša lēmuma saņemšanas brīža. No iepriekš minēta secināms, ka ir iespējams ierobežot izmeklēšanas tiesneša lēmuma par atļauju izdarīt kratīšanu darbību laikā, izvēloties samērīgu termiņperiodu – trīs mēneši, jo šāds procesuālais termiņš nodrošinās kriminālprocesā iesaistīto personu likumisko interešu un tiesību ievērošanu.

Analizējot sniegtās atbildes uz jautājumu, vai, Jūsaprāt, lēmums par kratīšanas izdarīšanu ir ierobežots laikā, proti, vai tam ir “derīguma termiņš”, secināms, ka 51.7% respondentu atbildēja, ka lēmums par kratīšanas izdarīšanu nav ierobežots laikā, savukārt 48.3% respondentu atbildēja, ka lēmums par kratīšanas izdarīšanu ir ierobežots laikā un norādīja, ka lēmuma par kratīšanas izdarīšanu “derīguma termiņš” ir: 1) tāds pats, kā Kriminālprocesa likuma 389.panta pirmajā daļā noteiktais –25% respondentu; 2) trīs mēneši – 12.5% respondentu; 3) viens mēnesis –18.05% respondentu; 4) seši mēneši –6.94% respondentu. 37.5% respondentu izvēlējās atbildi “cits” un paskaidroja, ka: 1) saprātīgs termiņš, proti, tāds termiņš, lai nebūtu mainījušies apstākļi, pamats, kas bijis par pamatu kratīšanas izdarīšanai; 2) uzskatu, ja tiesa ir pieņēmusi lēmumu par atļauju izdarīt kratīšanu, minētā izmeklēšanas darbības ir realizējama maksimāli īsākā termiņā, ņemot vērā, to, ka var mainīties apstākļi, kuriem esot, pieņemts konkrētais lēmums (piemēram, mainījušās personu deklarēto dzīves vietu ziņas un tml.). Lai arī minētās izmeklēšanas darbības “derīguma termiņš” precīzi nav definēts likumā, uzskatu, ka izmeklēšanas darbība izdarāma nedēļas laikā; 3) Nepieciešams lēmumu apstiprināt pie izmeklēšanas tiesneša, ja ir mainījies kāds faktiskais apstāklis; 4) bez neattaisnotas novilcināšanas, saprātīgā termiņā; 5) seši – astoņi mēneši; 6) ir jāsaprot, ka, ja tiek nolemts par kratīšanas veikšanu, tad tas tiek plānots un organizēts, tā, lai nedotu iespēju iznīcināt pierādījumus, kam ir nozīme kriminālprocesā, un pēc kratīšanas lēmuma izsniegšanas saprātīgi un loģiski nebūtu gaidīt mēnešus, kad to realizēt; 7) tas ir atkarīgs no tā, vai ir

mainījušies kādi faktiskie apstākļi; 8) atkarīgs no situācijas, lietvedībā ir bijis kriminālprocess, kurā izmeklēšanas tiesnese bija noteikusi izpildes termiņu.

Darba autore secina, ka vairākums respondentu norāda, ka, neskatoties uz to, ka Kriminālprocesa likumā nav noteikts lēmuma par kratīšanas izdarīšanu izpildes procesuālais termiņš, tomēr pastāv apstākļi, kas ietekmē šāda lēmuma izpildes iespējamību, proti, ja nav mainījušies apstākļi, kas bija par pamatu tam, lai izmeklēšanas tiesnesis pieņemtu lēmumu atļaut izdarīt kratīšanu, tad kratīšana būs izdarīta tiesiski un pamatoti arī trīs mēnešus pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma pieņemšanas.

Aptaujas laikā respondentiem tika lūgts sniegt atbildi uz jautājumu: “vai, Jūsprāt, situācijā, kad kratīšana tiek izdarīta trīs, sešus vai sešpadsmit mēnešus pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma pieņemšanas, kratīšana joprojām ir tikpat pamatota kā tā bija brīdī, kad izmeklēšanas tiesnesis pieņēma lēmumu par kratīšanas izdarīšanu?”, un tika lūgts pamatot atbildi. Analizējot respondentu atbildes, darba autore secina, ka vairākums respondentu, proti, 55.93% respondentu atbildēja, ka kratīšanas izdarīšana vairākus mēnešus pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma pieņemšanas vairs nebūs pamatota, jo, visticamāk, būs zuduši pierādījumi, meklējamās lietas un vielas. 36.44% atbildēja, ka tā tas var būt, ka kratīšana ir tikpat pamatota, bet tas ir jāizvērtē procesa virzītājam katrā konkrētajā situācijā, atkarībā no tā, vai ir mainījušies apstākļi, kādi pastāvēja brīdī, kad izmeklēšanas tiesnesis pieņēma lēmumu atļaut izdarīt kratīšanu. 7.62% respondentu atbildēja, ka kratīšana joprojām būs tikpat pamatota, jo kratīšanas izdarīšanas mērķis nemainās un procesa virzītājam ir lēmums par atļauju izdarīt kratīšanu, ko ir pieņēmis izmeklēšanas tiesnesis.

Darba autore secina, ka vairums respondentu uzskata, ka viss ir atkarīgs no tā, vai ir mainījušies apstākļi, kurus izmeklēšanas tiesnesis izvērtēja, pieņemot konkrēto lēmumu par atļauju izdarīt kratīšanu. Darba autore pievienojas šim viedokli, jo tikai tad, ja nav mainījušies faktiskie apstākļi, kas pirmstiesas izmeklēšanas laikā bija noskaidroti uz to brīdi, kad izmeklēšanas tiesnesis izvērtēja procesa virzītāja ierosinājumu un kriminālprocesa materiālus, kratīšanas izdarīšana arī pēc trīs un sešiem mēnešiem būs tikpat pamatota cik pamatota tā bija brīdī, kad izmeklēšanas tiesnesis pieņēma šo lēmumu. Savukārt tad, ja būs mainījušies faktiskie apstākļi, kratīšanas izdarīšana nebūs pamatota un nebūs tiesiska, neskatoties uz to, ka procesa virzītājam ir izmeklēšanas tiesneša lēmums par atļauju izdarīt kratīšanu un šim lēmumam nav laika robežas, proti, tas nav ierobežots ar procesuālo termiņu.

Analizējot respondentu atbildes uz jautājumu, vai ir nepieciešams veikt grozījumus Kriminālprocesa likumā, nosakot “derīguma termiņu” lēmumam par kratīšanas izdarīšanu, darba autore secina, ka 53.4% respondentu atbildēja, ka šādi grozījumi Kriminālprocesa likumā nav nepieciešami, savukārt 46.6% respondentu atbildēja, ka šādi grozījumi Kriminālprocesa

likumā ir nepieciešami. Respondenti uzskata, ka izmeklēšanas tiesneša lēmumam par atļauju izdarīt kratīšanu būtu nosakāms šāds procesuālais termiņš: 1) viens mēnesis – 35.21% respondentu; 2) trīs mēneši – 28.17% respondentu; 3) seši mēneši – 11.27% respondentu. 25.35% respondentu sniedza viedokli, ka viss ir atkarīgs no konkrētā kriminālprocesa apjoma, sarežģītības un plānoto procesuālo darbību skaita, kā arī no tā, vai šo procesuālo darbību plānots izdarīt Latvijā vai ārpus Latvijas.

Apkopojot respondentu sniegtos viedokļus, darba autore secina, ka trīs mēneši būtu optimāls procesuālais termiņš kratīšanas izdarīšanai, ja kratīšana izdarāma Latvijas Republikas teritorijā, savukārt tad, ja kratīšana izdarāma ārpus Latvijas Republikas teritorijas starptautiskās sadarbības ietvaros, tad optimāls lēmuma par kratīšanas izdarīšanu procesuālais termiņš būtu 12 mēneši.

Maģistra darba izstrādes laikā darba autore intervēja Rīgas apgabaltiesas tiesnesi Z.Dunduru, kurš šobrīd jau vienu gadu un divus mēnešus izskata krimināllietas Rīgas apgabaltiesā – apelācijas instances tiesā, bet pirms tam deviņus gadus izskatīja krimināllietas Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesā – pirmā līmeņa tiesā.⁷⁸ No intervijas laikā sniegtajām atbildēm izriet, ka Rīgas apgabaltiesas tiesneša Z.Dundura ieskatā, katrā konkrētā kriminālprocesā ir jāvērtē, cik ilgā laika posmā ir saprātīgi izdarīta kratīšana. Proti, ja kratīšana izdarāma pie vienas personas, vienā adresē, tad, ņemot vērā izvēlēto taktiku, nav pamata atlikt šādas kratīšanas izdarīšanu. Bet tad, ja kriminālprocess ir sarežģīts, apjomīgs, piemēram, tiek izmeklēts organizētas grupas izdarīts noziedzīgs nodarījums, vai izmeklēšana un kratīšanas izdarīšana saistīta ar starptautisku elementu, tad, Z.Dundura ieskatā, veiksmīgai kratīšanu izpildei varētu būt nepieciešami pat vairāki mēneši, un šādā situācijā kratīšanas izdarīšana vairākus mēnešus pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma saņemšanas būs tikpat pamatota, cik pamatota tā bija brīdī, kad izmeklēšanas tiesnesis pieņēma lēmumu par kratīšanas izdarīšanu. Ir saprotams, ka, jo vairāk personu ir iesaistītas kriminālprocesā, jo vairākās adresēs vienlaicīgi ir nepieciešams izdarīt kratīšanu, jo grūtāk, ņemot vērā izvēlēto taktiku, ir izplānot un izdarīt šādas kratīšanas. Saņemot izmeklēšanas tiesneša lēmumu par atļauju izdarīt kratīšanu, kratīšanas izdarīšana būs likumīga un pamatota, bet pēc pāris mēnešiem var mainīties apstākļi, piemēram, nekustamā īpašuma īpašnieks, un tad kratīšanas izdarīšana šajā nekustamajā īpašumā vairs nebūs likumīga un pamatota. Pēc savas dabas kratīšana ir neatliekama darbība, kura tiek izdarīta tāpēc, lai atrastu un iegūtu pierādījumus, tāpēc kratīšana būtu jāizdara pēc iespējas ātrāk, jo pēc ilgāka laika perioda kratīšanas izdarīšana var būt arī nelietderīga, jo meklējamie priekšmeti, vielas, dokumenti var būt iznīcināti, sabojāti vai var būt mainīta to

⁷⁸ Dundurs, Z. *Pirmstiesas procesa kriminālprocesuālie termiņi*. Rīga, 02.11.2023.;

atrašanās vieta. Z.Dundura ieskatā, situācijā, ja kratīšana, ņemot vērā iesaistīto personu adresi, objektu skaitu un izvēlēto taktiku, ir izdarīta vēlāk, nevis uzreiz pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma saņemšanas, pirmstiesas kriminālprocesa materiālos būtu jāatspoguļo tas, kāpēc kratīšana nav izdarīta uzreiz. Proti, ir nepieciešams samērot izmeklēšanas taktiku ar lēmuma likumību un pamatotību. Ja izmeklēšanas tiesnesis ir pieņēmis lēmumu atļaut izdarīt kratīšanu, tad šādam lēmumam nav laika ierobežojuma. Z.Dundura ieskatā, katram izmeklētājam pašam būtu jāizvērtē, sadarbībā ar izmeklētāja tiešo priekšnieku un pirmstiesas kriminālprocesu uzraugošo prokuru, vai kratīšanas izdarīšana konkrētajā situācijā, ja tā nav veikta uzreiz pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma saņemšanas, ir likumīga un pamatota. Ja izmeklētājs pats godprātīgi veic savus dienesta pienākumus un ja izmeklētāja tiešais priekšnieks un pirmstiesas kriminālprocesu uzraugošais prokurors veic šī pirmstiesas kriminālprocesa kontroli un uzraudzību, tad kratīšana arī pēc ilgāka laika būs pamatota un likumīga. Z.Dundura ieskatā, pie šādiem apstākļiem diez vai būtu nepieciešams Kriminālprocesa likumā paredzēt to, ka lēmumam par kratīšanas izdarīšanu ir konkrēts procesuālais termiņš. Ir jākonstatē, ka joprojām pastāv tie paši apstākļi, un joprojām ir meklējami tie paši pierādījumi, lai kratīšanas izdarīšana būtu tikpat pamatota arī pēc vairākiem mēnešiem. Kratīšana jebkurā gadījumā iejaucas personas pamattiesībās, tāpēc ir diskutējams, vai pēc ilga laika ir pamatots šis aizskārums. Ir jābūt skaidram, ko tieši kratīšanā meklē, un, ja visi pierādījumi pirmstiesas kriminālprocesā jau ir savākti, tad vai kratīšanas izdarīšana būs pamatota pēc 16 mēnešiem. Tiktāl, kamēr ir ievērots tas, ka kratīšanu izdara, lai atrastu un izņemtu kaut ko konkrētu, nevis meklētu pierādījumus “uz labu laimi”, vienkārši meklējot kaut ko, kas varētu pierādīt personas vainu, pastāvot nosacījumam, ka nav mainījušies tie apstākļi, kādi pastāvēja tad, kad izmeklēšanas tiesnesis pieņēma lēmumu par atļauju izdarīt kratīšanu, šāda kratīšana būs izdarīta likumīgi un pamatoti arī pēc 16 mēnešiem. Ja nav mainījušies šie apstākļi, nav pamata atzīt šādā veidā iegūtus pierādījumus par nepieļaujamiem. Ja izmeklētājs sadarbojas ar pirmstiesas kriminālprocesu uzraugošo prokuru un uzraugošais prokurors to kontrolē, tad nav pamata apšaubīt šādas kratīšanas pamatotību. Pastāvot šādiem nosacījumiem, Z.Dundura ieskatā, šobrīd nav tāda problēma, kas būtu regulējama, izdarot grozījumus Kriminālprocesa likumā, var diskutēt tikai par disciplinārbildību, ja ir novilcināta kratīšanas izdarīšana. Ja tomēr Kriminālprocesa likumā tiktu paredzēti grozījumi, nosakot, ka izmeklēšanas tiesneša lēmums par atļauju izdarīt kratīšanu ir ierobežots laikā, tad šāda lēmuma izpildei būtu jāparedz konkrēts procesuālais termiņš, neatstājot atvērto kritēriju kā, piemēram, “nesamērīgi ilgi” un tamlīdzīgi.

Ņemot vērā augstāk minēto, tostarp aptaujas un intervijas laikā iegūtus viedokļus, darba autore secina, ka nosacījums tam, lai kratīšanu arī pēc ilgāka perioda varētu atzīt par likumīgi un pamatoti izdarītu, ir to apstākļu, kādi pirmstiesas kriminālprocesā bija noskaidroti uz to brīdi,

kad izmeklēšanas tiesnesis pieņēma lēmumu atļaut izdarīt kratīšanu, nemainīgums un joprojām pastāvoša konkrētu meklējamo priekšmetu, vielu, dokumentu atrašanas un izņemšanas nepieciešamība. Darba autores ieskatā, veicot grozījumus Kriminālprocesa likumā un paredzot konkrētu procesuālo termiņu kratīšanas izdarīšanai pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma saņemšanas, būtu pilnvērtīgāk iespējams nodrošināt personas pamattiesību ievērošanu.

2. SAPRĀTĪGS TERMIŅŠ KĀ PROCESUĀLAIS TERMIŅŠ PIRMSTIESAS PROCESĀ

Procesuālie termiņi savu funkcionalitāti var pilnvērtīgi manifestēt vienīgi apstākļos, ja tie atbilst “saprātīguma” kritērijam.⁷⁹ Lai saprastu to, vai procesuālie termiņi atbilst “saprātīguma” kritērijiem, nepieciešams saprast, kas ir “saprātīgs termiņš”. Šajā nodaļā darba autore izpētīs, kas ir saprātīgs termiņš un to, vai saprātīgs termiņš ir procesuālais termiņš.

2.1. Saprātīga termiņa tiesiskais regulējums

Jēdziena “saprātīgs termiņš” skaidrojums ir dots Kriminālprocesa likuma 14. pantā, kurā ir noteiktas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.⁸⁰ Panta pirmajā daļā ir noteikts, ka ikvienam ir tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, tas ir, bez neattaisnotas novilcināšanas. Kriminālprocesa pabeigšana saprātīgā termiņā ir saistīta ar lietas apjomu, juridisko sarežģītību, procesuālo darbību daudzumu, procesā iesaistīto personu attieksmi pret pienākumu pildīšanu un citiem objektīviem apstākļiem.⁸¹ No tā izriet, ka jēdziens “saprātīgs termiņš” ir atzīstams par ģenerālklausulu, kas katrā konkrētā situācijā ir papildāms ar saturu. Likumdevējs tiesību normas piemērotājam ir pateicis priekšā, kādi faktori ir ņemami vērā, papildot šo jēdzienu “saprātīgs termiņš” ar saturu, vienlaicīgi, ņemot vērā tiesību normu abstraktumu, nav devis precīzu instrukciju. Proti, likumdevējs ir noteicis, ka ir jāizvērtē gan kriminālprocesa apjoms, gan juridiskā sarežģītība, gan procesuālo darbību daudzums, gan procesā iesaistīto personu attieksme pret savu pienākumu pildīšanu, gan citi objektīvi apstākļi. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departaments ir atzinis, ka par objektīvu iemeslu iztiesāšanas pagarināšanai nav atzīstams tāds iemesls, kas saistīts ar tiesas darba organizāciju, tāpēc konkrētajā kriminālprocesā saskatīja kriminālprocesa pabeigšanas saprātīgā termiņā pārkāpumu.⁸² Pēc analogijas var secināt, ka pirmstiesas izmeklēšanas iestāžu iekšējā darba organizācija, amatpersonu noslodze citos kriminālprocesos, kā arī nepietiekošs amatpersonu skaits nevar tikt atzīts par “citiem objektīviem iemesliem” saprātīga termiņa ietvarā.

Apskatot vēsturisko (sākotnējo) Kriminālprocesa likuma redakciju, secināms, ka sākotnēji Kriminālprocesa likuma 14. panta pirmā daļa bija izteikta šādā redakcijā: “Ikvienam

⁷⁹ Rusanovs, E. Lielbriede, L. Termiņu un stadiju izpratne kriminālprocesuālajā sistēmā// *Jurista Vārds*. Pieejams: <https://m.juristavards.lv/eseja/282404-ii-terminu-un-stadiju-izpratne-kriminalprocesualaja-sistema/> [sk. 23.10.2023.]

⁸⁰ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 14. pants;

⁸¹ Turpat, 14. pants;

⁸² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2018. gada 4. septembra lēmums lietā Nr. 11210030713, SKK-337/2018. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/5575> [sk. 23.10.2023.];

ir tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, tas ir, bez neattaisnotas novilcināšanas.”⁸³ Ar 2009. gada 12. marta likumu *Grozījumi Kriminālprocesa likumā*, Kriminālprocesa likuma 14. panta pirmā daļa tika papildināta ar otro teikumu šādā redakcijā: “Kriminālprocesa pabeigšana saprātīgā termiņā ir saistīta ar lietas apjomu, juridisko sarežģītību, procesuālo darbību daudzumu, procesā iesaistīto personu attieksmi pret pienākumu pildīšanu un citiem objektīviem apstākļiem.”⁸⁴ Sākotnējā likumprojektā “*Grozījumi Kriminālprocesa likumā*” šādi grozījumi Kriminālprocesa likuma 14. panta pirmajā daļā nebija paredzēti.⁸⁵ Izskatot likumprojektu “*Grozījumi Kriminālprocesa likumā*” trešajā lasījumā, Tieslietu ministrs Gaidis Bērziņš ierosināja Kriminālprocesa likuma 14. panta pirmo daļu papildināt ar otro teikumu un izteikt to šādā redakcijā: “Kriminālprocesa pabeigšana saprātīgā termiņā ir saistīta ar lietas apjomu, juridisko sarežģītību, procesuālo darbību daudzumu, procesā iesaistīto personu attieksmi pret pienākumu pildīšanu un citiem objektīviem apstākļiem.”⁸⁶ Šis priekšlikums tika atbalstīts, kā rezultātā Kriminālprocesa likuma 14. panta pirmā daļa kopš 2009. gada ir izteikta tādā redakcijā, kāda tā ir šobrīd. Ņemot vērā to, ka šis priekšlikums tika iesniegts tikai uz trešo lasījumu, likumprojekta anotācijā nav norādīts skaidrojums tam, kādēļ tika ieteikts papildināt Kriminālprocesa likuma 14. panta pirmo daļu ar otro teikumu, tomēr, ņemot vērā to, ka tādējādi tika precizēts un paskaidrots, kas ir saprotams ar jēdzienu “saprātīgs termiņš”, darba autore uzskata, ka, visticamāk, praksē bija problēmas ar jēdziena “saprātīgs termiņš” piepildīšanu ar saturu un izvērtēšanu, kādi apstākļi ir ņemami vērā, piepildot šo jēdzienu ar saturu.

Laika periodā no 2005. gada 1. oktobra līdz 2011. gada 1. janvārim jēdziens “saprātīgs termiņš” pastāvēja tikai procesuālajā tiesību normā, proti, Kriminālprocesa likumā. 2010. gada 9. februārī Latvijas Republikas Ministru kabineta sēdē tika atbalstīts Tieslietu ministrijā izstrādātais likumprojekts “*Grozījumi Krimināllikumā*”, kas 2010. gada 15. februārī tika nosūtīts uz Saeimu. Saeimas Prezidijs ierosināja minēto likumprojektu nodot Juridiskajai komisijai un noteikt, ka tā ir atbildīgā komisija. Likumprojektā bija paredzēti grozījumi Krimināllikuma sevišķajā daļā un viens grozījums Krimināllikuma vispārīgajā daļā, kas nebija saistīti ar kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Taču šis likumprojekts Saeimas Juridiskajā komisijā tika papildināts ar vairākiem pantiem, kuru iekļaušana Krimināllikuma

⁸³ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 14. pants;

⁸⁴ *Grozījumi Kriminālprocesa likumā*: LV likums. 51, 01.04.2009.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 9, 14.05.2009.; 5. pants

⁸⁵ Likumprojekts “*Grozījumi Kriminālprocesa likumā*”. Pieejams: [https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/2b26e9081fa5c037c225726e00291a38/\\$FILE/Lp0192_0.doc](https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/2b26e9081fa5c037c225726e00291a38/$FILE/Lp0192_0.doc) [sk. 23.10.2023.];

⁸⁶ Likumprojekta “*Grozījumi Kriminālprocesa likumā*” priekšlikumu tabula 3. lasījums Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/9D782A22F3263686C225757000496437?OpenDocument> [sk. 23.10.2023.].

vispārīgajā daļā netika pamatota ar anotāciju, tai skaitā par kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.⁸⁷ Šie grozījumi tika pieņemti 2010. gada 21. oktobrī un stājās spēkā 2011. gada 1. janvārī. Ar šiem grozījumiem Krimināllikumu papildināja ar 49.¹ pantu, kurā reglamentēta soda noteikšana, ja nav ievērotas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, kā arī Krimināllikuma 58. pantu papildināja ar piekto daļu šādā redakcijā: “no kriminālatbildības personu var atbrīvot, ja konstatē, ka nav ievērotas tās tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā”.⁸⁸

Tieši šie grozījumi pirmo reizi Krimināllikumā ieviesa jaunu jēdzienu “saprātīgs termiņš”, kas kļuva par kārtējo vērtējuma jēdzienu krimināltiesību normās. Saskaņā ar minētajiem grozījumiem, tiesai, ja tā konstatē, ka nav ievērotas personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, šis apstāklis ir jāņem vērā soda noteikšanas gaitā, un sods ir jāmīkstina, nosakot sodu, kas ir zemāks par minimālo robežu, kāda par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu ir paredzēta Krimināllikumā, vai nosakot citu, vieglāku soda veidu, nekā par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu ir paredzēts Krimināllikumā. Bez tam, ja tiesa konstatē, ka nav ievērotas personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā un persona ir izdarījusi noziegumu, par kuru Krimināllikuma sevišķās daļas panta sankcijā ir paredzēts mūža ieslodzījums, tiesa mūža ieslodzījuma vietā var noteikt brīvības atņemšanu uz divdesmit gadiem. Tādējādi ilgstoša kriminālprocesa norise kļuva par apstākli, kas ļauj tiesai noteikt personai vieglāku sodu, nekā Krimināllikumā paredzētais sods, turklāt, likumdevējs atzina, ka personai, kurai būtu jānosaka mūža ieslodzījums, kriminālprocesa novilcināšanas dēļ var noteikt vieglāku sodu.⁸⁹

Nav noliedzams, ka ilgstošs kriminālprocess ir apgrūtinošs visām kriminālprocesā iesaistītajām personām un būtiski aizskar personu, it sevišķi to personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, intereses, jo sevišķi gadījumos, kad tiek piemēroti represīva rakstura kriminālprocesuālie līdzekļi, tostarp, procesuālie piespiedu līdzekļi, mantas arests, tādas izmeklēšanas darbības, kas aizskar personai garantētās cilvēktiesības. Tiesību zinātņu doktora Jāņa Baumaņa ieskatā ir zīmīgi, ka Kriminālprocesa likumā tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā kā kriminālprocesa pamatprincips ir noteikts normā, kura seko uzreiz aiz normas, kurā reglamentēts spīdzināšanas un pazemošanas aizliegums. Pārkāpjot personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, protams, var atzīt, ka faktiski personas tiek savā ziņā “spīdzinātas un pazemotas”. Kā zināms, spīdzināšanas un pazemošanas gadījumos iegūtās ziņas atzīst par nepieļaujamām un pierādīšanā

⁸⁷ Baumanis, J. *Ceļā uz kriminālprocesa mērķi jeb kriminoloģiskie gēni*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2018, 253. lpp.;

⁸⁸ *Grozījumi Krimināllikumā*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 178, 10.11.2010., 3., 7. pants;

⁸⁹ Baumanis, J. *Ceļā uz kriminālprocesa mērķi jeb kriminoloģiskie gēni*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2018, 253. lpp.;

neizmantojamām, tomēr, balstoties uz citām ziņām par faktiem kā pierādījumiem, personu var notiesāt. Taču spīdzināšanas un pazemošanas gadījumā nav paredzēta tik labvēlīgu seku iespējamība, kā tas ir, konstatējot tiesību uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā pārkāpumu.⁹⁰

Jautājumu, kā tad novērtēt termiņa saprātīgumu, ir analizējis tiesību zinātņu doktors Jānis Rozenbergs. Proti, Jānis Rozenbergs norāda, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa arvien savos spriedumos ir norādījusi, ka procesu ilguma saprātīgums ir vērtējams, ņemot vērā lietas apstākļus, un tieši šādus kritērijus: lietas sarežģītība, paša indivīda un atbildīgo iestāžu un amatpersonu rīcība, kā arī jautājums par aizskartajām interesēm. Pēdējais kritērijs īpaši būtisks ir krimināllietās, ņemot vērā tās īpašās personiskās tiesības un vērtības, kādas tiek skartas personai, pret kuru tiek veikts kriminālprocess. Ielūkojoties Kriminālprocesa likuma 14. pantā, kur kriminālprocesa principa līmenī ir noteiktas personas tiesības uz procesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, var konstatēt, ka faktiski Kriminālprocesa likumā noteiktie kritēriji visumā atbilst Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē nostiprinātajām atziņām un attiecīgi Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.1. pantā ietvertā apzīmējuma par lietas savlaicīgu izskatīšanu interpretācijai. Jāatzīmē, ka nedz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra, nedz arī kādi citi nacionālie vai starptautiskie normatīvie akti nenosaka šo saprātīgo termiņu precīzi kādos gados vai mēnešos. Saprātīga termiņa noteikšanā vienmēr tiek runāts tikai par šiem vai līdzīgiem kritērijiem, kuri ir izvērtējami katrā atsevišķā gadījumā, bet nekad par kādiem konkrētiem laika limitiem. Līdz ar to ir skaidrs, ka saprātīga termiņa noteikšana katrā konkrētajā procesā būs pēc šiem kritērijiem vērtēšanai pakļauts jautājums. Jebkura procesa termiņa saprātīguma vērtēšana nevar notikt mehāniski un tā neizbēgami ir atkarīga no konkrētas lietas apstākļiem, un šai vērtēšanai ir jāatspoguļo rūpes par līdzsvara nodrošināšanu starp dažādām garantijām, kādas ir ietvertas Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. pantā.⁹¹ Bez tam, ir jāņem vērā tas, ka Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. panta pirmā daļa uzliek dalībvalstīm pienākumu organizēt savu tiesībsargājošo iestāžu, prokuratūras un tiesu sistēmu tā, lai šīs iestādes spētu nodrošināt kriminālprocesa norises atbilstību Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas prasībām. No tā savukārt izriet, ka valstīm ir jāorganizē savas tiesību sistēmas tā, lai to tiesas varētu garantēt ikviena tiesības saprātīgā termiņā saņemt galīgo lēmumu par strīdiem.⁹² Vai lieta ir sarežģīta vai vienkārša, tam pēc būtības nav nekādas nozīmes, jo tiesību

⁹⁰ Baumanis, J. *Ceļā uz kriminālprocesa mērķi jeb kriminoloģiskie gēni*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2018, 254. lpp.;

⁹¹ Rozenbergs J. Tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā// *Jurista Vārds* Nr. 27 (674), 05.07.2011.;

⁹² European Court of Human rights, First section. Case of Kolb and Others v. Austria, applications nos. 35021/97 and 45774/99.

uz procesa pabeigšanu saprātīgā termiņā pārkāpums ir konstatējams tad, ja procesā būs bijuši periodi, kuros valsts vara nav mērķtiecīgi un saprātīgi nodarbojusies ar šā procesa virzību, lai arī ir bijusi iespēja to darīt. Tieši šis ir tas izšķirošais kritērijs termiņa saprātīguma vērtēšanai, nevis lietas sarežģītība vai apjoms. Attiecībā uz valsts iestāžu un amatpersonu rīcību, kas faktiski ir centrālais vērtēšanai pakļautais kritērijs, nosakot to, vai tikusi nodrošināta kriminālprocesa pabeigšana saprātīgā termiņā, jāsecina, ka šā jautājuma vērtēšanas ietvaros ir nepieciešams konstatēt, ir vai nav notikusi neattaisnojama kādu procesuālu darbību vilcināšana un vai nav bijuši periodi, kuros nav veiktas nekādas vērā ņemamas aktivitātes procesa tālākai virzībai.⁹³ Tāpat lietā Lavents pret Latviju Eiropas Cilvēktiesību tiesa uzsvēra, ka tā jau vairākkārt ir norādījusi uz to, ka tiesvedības ilguma saprātīgums ir jāizvērtē, ņemot vērā lietas apstākļus un ņemot vērā tās judikatūrā ietvertos kritērijus, jo īpaši lietas sarežģītību, paša pieteikuma iesniedzēja un kompetento iestāžu rīcību.⁹⁴ Tiesību doktrīnā ir pausts viedoklis, ka tikai valsts iestāžu, tajā skaitā prokuratūras un tiesu, darbības vai bezdarbības dēļ pieļautā kavēšanās ir tiesību uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā pārkāpums.⁹⁵

Tiesu prakses apkopojumā par tiesībām uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā un soda noteikšanā, ja nav ievērotas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, ir secināts, ka tieši iesaistīto personu rīcība faktiski ir viens no būtiskākajiem izvērtējamiem apstākļiem, lemjot par iespējamu kriminālprocesa saprātīga termiņa pārkāpumu. Pamata izvērtējamais jautājums ir attiecināms uz atbildīgo institūciju darbības analīzi, proti, cik atbilstoši tās darbojušās. Šī jautājuma vērtēšanas ietvaros ir nepieciešams konstatēt, ir vai nav notikusi neattaisnojama kādu procesuālu darbību vilcināšana un vai nav bijuši periodi, kuros nav veiktas nekādas vērā ņemamas aktivitātes procesa tālākai virzībai. Lielākoties gadījumos, kuros Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir konstatējusi Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.1. panta pārkāpumu sakarā ar personas tiesību pārkāpšanu uz procesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, iemesls tam ir bijis tieši valsts iestāžu bezdarbība procesa gaitā. Var norādīt, ka procesa neattaisnota novilcināšana var notikt jebkurā kriminālprocesa stadijā, kā izmeklēšanā, tā arī kriminālvajāšanā un iztiesāšanā jebkurā tiesu instancē. Jānorāda, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē par neattaisnotu procesa novilcināšanu dažkārt ir tikusi

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22Kolb%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRAND CHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-61036%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Kolb%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRAND CHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-61036%22]}) [sk. 25.10.2023.];

⁹³ Rozenbergs J. Tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā// *Jurista Vārds* Nr. 27 (674), 05.07.2011.;

⁹⁴ European Court of Human rights. PREMIÈRE SECTION. Affaire Lavents c. Lettonie, requête no 58442/00. Pieejams: [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:\[%22Lavents%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRAND CHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22Lavents%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRAND CHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}) [sk. 25.10.2023.];

⁹⁵ *Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa/* Zin.red. K.Strada-Rozenberga. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 71. lpp.;

uzskatīta ne vien valsts iestāžu un amatpersonu bezdarbība, bet arī lietas virzībai nevajadzīgu izmeklēšanas darbību veikšana un „aktivitātes imitēšana”, piemēram, nevajadzīgu un ilgstoši veicamu ekspertīžu nozīmēšana.⁹⁶ Ņemot vērā iepriekš minēto, darba autore secina, ka kriminālprocesa novilcināšana ir ne vien bezdarbība, bet arī nevajadzīga un nelietderīga darbība. Bez tam, šajā aspektā ir izvērtējams arī tas, vai procesa virzītājs, atbilstoši Kriminālprocesa likumā noteiktajam, ir izvēlēties konkrētiem apstākļiem atbilstošo vienkāršāko kriminālprocesa veidu un nav pieļāvis neattaisnotu iejaukšanos personas dzīvē un nepamatotus izdevumus⁹⁷ un ir izvēlēties un veicis procesuālās darbības tā, lai nodrošinātu kriminālprocesa mērķa sasniegšanu pēc iespējas ātrāk un ekonomiskāk.⁹⁸

Kriminālprocesa likuma 14. panta pirmās daļas pirmajā teikumā ir noteikts, ka ikvienam ir tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, tas ir, bez neattaisnotas novilcināšanas.⁹⁹ Tiesību zinātņu doktors Jānis Baumanis norāda, ka neattaisnota novilcināšana ir tiesību uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā pārkāpuma atšifrējums. Attaisnoti vai neattaisnoti novilcināt kriminālprocesu var personas, kuras veic kriminālprocesu. Personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, kriminālprocesa neattaisnota novilcināšana nebūtu atzīstama par šo personu tiesību uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā pārkāpšanu, jo tādējādi šīs personas faktiski pašas atsakās no savām tiesībām uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Krimināllietas apjoms, kriminālprocesā esošo juridisko jautājumu sarežģītība, procesuālo darbību daudzums, citu kriminālprocesā iesaistīto personu, kuras nav kriminālprocesu veicošās amatpersonas, attieksme pret pienākumu pildīšanu ir sekundāri apstākļi, kas tikai norāda uz valsts amatpersonu neattaisnotu vai attaisnotu kriminālprocesa novilcināšanu. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 27. pantu, kriminālprocesu vada procesa virzītājs. Tāpēc tieši procesa virzītāja apzināta vai nevērīga rīcība, kas noved pie kriminālprocesa neattaisnotas novilcināšanas, var tikt atzīta par apstākli, kas ļauj secināt, ka saprātīgie termiņi ir pārkāpti.¹⁰⁰

Kā norāda tiesību zinātņu doktors Andrejs Judins, saprātīga termiņa neievērošana rada atšķirīgas tiesiskās sekas apsūdzētajam un cietušajam. Konstatējot neattaisnotu kriminālprocesa novilcināšanu, likumpārkāpējam var mīkstināt atbildību vai piemērot vieglāku sodu un var pat izbeigt kriminālprocesu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības. Savukārt cietušajam

⁹⁶ Tiesu prakse par tiesībām uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā un soda noteikšanā, ja nav ievērotas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/sapratigi%20termini.doc [sk. 25.10.2023.];

⁹⁷ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 14. panta 2. daļa;

⁹⁸ Turpat, 382. panta 1. daļa;

⁹⁹ Turpat, 14. panta 1. daļa;

¹⁰⁰ Baumanis, J. *Ceļā uz kriminālprocesa mērķi jeb kriminoloģiskie gēni*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2018, 256. lpp.;

Kriminālprocesa likuma 14. pantā paredzētais rada iespēju iesniegt sūdzību Kriminālprocesa likuma 337. pantā minētajām personām, norādot uz procesa virzītāja pieļauto procesa novilcināšanu un prasot intensīvāku darbu un ātrāku kriminālprocesa pabeigšanu. Nedz Kriminālprocesa likums, nedz Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums neparedz cietušajam tiesības prasīt kompensāciju par kriminālprocesa novilcināšanu un ar to radītiem zaudējumiem un/ vai nemantisko kaitējumu.¹⁰¹ Tomēr, kā norāda Latvijas Republikas tiesībsargs Juris Jansons, Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešais teikums paredz, ka nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma mērķis ir nodrošināt privātpersonai Latvijas Republikas Satversmē noteiktās tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu par zaudējumu un nemantisko kaitējumu, kas tai nodarīts kriminālprocesā vai administratīvā pārkāpuma lietvedībā iestādes, prokuratūras vai tiesas prettiesiskas vai nepamatotas rīcības dēļ. Šā likuma noteikumi piemērojami arī šajā likumā tieši neminētos gadījumos, ja kriminālprocesā vai administratīvā pārkāpuma lietvedībā privātpersonai nodarīts kaitējums iestādes, prokuratūras vai tiesas prettiesiskas rīcības dēļ¹⁰². Līdz ar to cietušajam, kā norāda Latvijas Republikas tiesībsargs Juris Jansons, ir šajā likumā noteiktās tiesības prasīt atbilstīgu atlīdzinājumu par viņam nodarīto mantisko un nemantisko kaitējumu, ja tāds ir radies, to atbilstoši pamatojot, Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likumā noteiktajā kārtībā.¹⁰³ Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma 4. pantā ir noteikts kriminālprocesā nodarītā kaitējuma atlīdzinājuma tiesiskais pamats, no kura izriet, ka cietušais nav šī likuma subjekts. Proti, Fiziskajai personai ir tiesības uz kaitējuma atlīdzinājumu, ja iestāties viens no šādiem apstākļiem: 1) spēkā stāties attaisnojošs tiesas spriedums, ar kuru persona atzīta par nevainīgu un attaisnota visās pret to celtajās apsūdzībās; 2) kriminālprocess pilnībā izbeigts personu rehabilitējošu apstākļu dēļ; 3) spēkā stāties tiesas spriedums, ar kuru persona attaisnota apsūdzībā par kādu no noziedzīgiem nodarījumiem, par kuriem tā saukta pie kriminālatbildības, ja šai personai konkrētā kriminālprocesa gaitā tika piemērots ar brīvības atņemšanu saistīts procesuāls piespiedu līdzeklis un par noziedzīgu nodarījumu, par kura izdarīšanu persona notiesāta, likums neparedz brīvības atņemšanas sodu; 4) kriminālprocess izbeigts tā daļā

¹⁰¹ Judins A. Fiziskā persona kā cietušais Latvijas kriminālprocesā// *Jurista Vārds* Nr. 29 (1295), 18.07.2023., 7.-12.lpp.;

¹⁰² *Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 252, 19.12.2017., 1., 2. pants;

¹⁰³ *Latvijas Republikas tiesībsarga atzinums pārbaudes lietā Nr.2018-28-4AC*, 19.07.2019. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/migrate_2022/content/6_6_20_1580900820.pdf [sk. 25.10.2023.];

personu rehabilitējošu apstākļu dēļ, ja šai personai attiecīgā kriminālprocesa gaitā tika piemērots ar brīvības atņemšanu saistīts procesuāls piespiedu līdzeklis un kriminālprocess turpinās tā daļā par noziedzīgu nodarījumu, par kura izdarīšanu likums neparedz brīvības atņemšanas sodu; 5) attiecīgajā kriminālprocesā piemērotā ar brīvības atņemšanu saistītā procesuālā piespiedu līdzekļa ilgums pārsniedzis ar galīgo spriedumu piespīestā brīvības atņemšanas soda ilgumu; 6) ar kriminālprocesā pilnvarotas amatpersonas nolēmumu konstatēts pārkāpums procesuālās darbības norisē, kura rezultātā iznīcināts vai nesamērīgi bojāts īpašums. Privāto tiesību juridiskajai personai tiesības uz kaitējuma atlīdzinājumu rodas, ja spēkā stājies nolēmums par procesa izbeigšanu pilnībā vai daļā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu šai personai, nekonstatējot Krimināllikumā noteikto pamatu piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai attiecīgajai personai.¹⁰⁴ Šajā tiesību normā izsmeļoši ir norādīts, kāds ir kriminālprocesā nodarītā kaitējuma atlīdzinājuma tiesiskais pamats, no kā nepārprotami izriet, ka tikai personai, kurai bija tiesības uz aizstāvību, ir tiesības uz kaitējuma, kas personai radies iestādes, prokuratūras vai tiesas prettiesiskas vai nepamatotas rīcības dēļ, atlīdzinājumu, Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma ietvaros.

Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma anotācijā¹⁰⁵ ir norādīts, ka kriminālprocesa ierosināšana, izmeklēšanas darbību veikšana, drošības līdzekļu piemērošana un lietas iztiesāšana ir vērsta uz patiesības noskaidrošanu. Personu šajā procesā sargā nevainīguma prezumpcija. Nevainīguma prezumpcija liedz pret personu izturēties tā, it kā būtu pierādīts, ka tā izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Taču nevainīguma prezumpcija neliedz noteikt personai ierobežojumus, ja tādi nepieciešami konkrēta leģitīma mērķa sasniegšanai un tiek ievērots samērīgums. Kriminālprocess ir patiesības noskaidrošana, kas, iespējams, rada nepatīkamas emocijas, bet ne vienmēr tās sasniedz tādu pakāpi, lai būtu runa par morālā kaitējuma – personas ciešanas, kuras tai izraisījis būtisks šīs personas tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu prettiesisks aizskārums – atlīdzināšanas pienākumu. Arī tiesību teorijā par pamatu morālā kaitējuma atlīdzinājumam tiek atzīts būtisks personas pamattiesību aizskārums. Līdz ar to secināms, ka nepamatota kriminālprocesa gadījumā pamats nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanai var būt nepamatota kriminālprocesa gaitā veiktās darbības, kas būtiski aizskārušas personas pamattiesības, nevis

¹⁰⁴ *Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 252, 19.12.2017., 4. pants;

¹⁰⁵ *Likumprojekta "Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums" anotācija*. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/WEBRespDocumByNum?OpenView&restricttocategory=578/Lp12|2171> [sk. 21.11.2023.];

kriminālprocess kā tāds. Piemēram, personīgās brīvības – cilvēka pamattiesības – nepamatota ierobežošana ir pamats morālā kaitējuma radīšanai un līdz ar to pastāv pienākums to atlīdzināt. Fiziskas personas tiesību uz konstantu morālā kaitējuma kompensāciju par personas brīvības ierobežošanu noteikšana ir svarīga ne tikai no personas tiesību aizsardzības viedokļa – samērā ātri un vienkārši saņemt atlīdzinājumu, bet arī no budžeta līdzekļu plānošanas viedokļa, jo ļauj aptuveni prognozēt izmaksājamās atlīdzības apmēru. Valstij ir jāuzņemas atbildība par tik būtisku personas pamattiesību nepamatotu ierobežojumu kā personas brīvības atņemšana. Līdz ar to likumprojekts paredz, ka nepamatotas personas brīvības ierobežošanas gadījumā morālā kaitējuma nodarīšanas fakts netiek pakļauts vērtēšanai, t.i., tiek prezumēts, ka ar nepamatota brīvības ierobežošanu personai ir nodarīts morālais kaitējums. Šāda atlīdzības piešķiršanas procedūra vispārīgā gadījumā neparedz iestādes tiesības un pienākumu izvērtēt un lemt (ar likumprojektā paredzētu izņēmumu) par kompensācijas apmēru, izvērtējot konkrētās personas individuālo stāvokli, īpašības un situāciju, bet paredz visām personām vienlīdzīgu atlīdzības apmēru par nepamatotu brīvības ierobežošanu.¹⁰⁶ No likumprojekta anotācijā detalizēti norādītā šī likumprojekta mērķa un būtības nepārprotami izriet, ka tikai personai, kurai konkrētajā kriminālprocesā bija tiesības uz aizstāvību, ir tiesības uz kaitējuma, kas šai personai radies iestādes, prokuratūras vai tiesas prettiesiskas vai nepamatotas rīcības dēļ, atlīdzinājumu, Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma ietvaros. Ņemot vērā minēto, darba autore secina, ka Latvijas Republikas Tiesībsarga J.Jansona atzinumā norādītais, ka arī cietušajam ir šajā likumā noteiktās tiesības prasīt atbilstīgu atlīdzinājumu par viņam nodarīto mantisko un nemantisko kaitējumu, ja tāds ir radies, to atbilstoši pamatojot, Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likumā noteiktajā kārtībā,¹⁰⁷ ir diskutabls.

No iepriekš minētā darba autore secina, ka tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā ir ne tikai personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, bet arī cietušajam, tomēr tikai personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir tiesības saņemt atlīdzinājumu par to, ka ir pārkāptas šīs personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Proti, neievērojot kriminālprocesā iesaistīto personu tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņa, tiek pārkāptas ne tikai personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, cilvēktiesības, bet arī cietušā cilvēktiesības un visas sabiedrības intereses. Arī Satversmes tiesa ir norādījusi, ka valstij

¹⁰⁶ Likumprojekta “Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums” anotācija. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/WEBRespDocumByNum?OpenView&restricttocategory=578/Lp12|2171> [sk. 21.11.2023.].

¹⁰⁷ Latvijas Republikas tiesībsarga atzinums pārbaudes lietā Nr.2018-28-4AC, 19.07.2019. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/migrate_2022/content/6_6_20_1580900820.pdf [sk. 25.10.2023.].

ir pienākums ar saprātīgiem termiņiem nodrošināt ne vien personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, bet arī citu kriminālprocesa dalībnieku pamattiesības un sabiedrības interesi par krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulēšanu saprātīgā laikā.¹⁰⁸ Proti, no iepriekš minētā ir secināms, ka tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā ir ne vien konkrētajā kriminālprocesā iesaistītajām personām, bet arī visai sabiedrībai kopumā.

Vērtējot “saprātīga termiņa” jēdzienu, jāatceras par termiņu tecējumu un aprēķināšanu. Proti, jāsaprot, no kura brīža sākas saprātīga termiņa tecējums un kāds ir saprātīga termiņa tecējuma beigu moments. Darba autores ieskatā ar saprātīga termiņa beigu momenta noteikšanu nevajadzētu būt problēmām, jo par kriminālprocesa norises saprātīga termiņa tecējuma beigu momentu ir atzīstams galīgā nolēmuma spēkā stāšanās brīdis. Kas attiecas uz saprātīga termiņa sākuma momentu, tad varētu uzskatīt, ka tas ir brīdis, kad kriminālprocesā tiek iesaistīta persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 61. panta piektajai daļai, no brīža, kad pirmstiesas kriminālprocesā tiek iesaistīta persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, šai personai ir tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.¹⁰⁹ Pieņemums par to, ka pirmstiesas kriminālprocesa norises saprātīga termiņa tecējuma sākuma moments ir brīdis, kad kriminālprocesā tiek iesaistīta persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tiesību zinātņu doktora J.Baumaņa ieskatā, ir kļūdains. Saprātīga termiņa nodrošināšanā, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 14. panta trešo daļu, priekšrocība ir arī kriminālprocesiem, kuros ir iesaistīta speciāli procesuāli aizsargājama persona, taču šajos kriminālprocesos dažkārt vēl neviena persona nav ieguvusi tiesības uz aizstāvību, tomēr tajos jau ir iesaistīta speciāli procesuāli aizsargājama persona. Bez tam, jāvērtē ir fakts, ka tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā ir ikvienam. Tādējādi šīs tiesības ir arī cietušajiem un lieciniekiem. J.Baumanis uzskata, ka nav korekti par saprātīga termiņa tecējuma sākuma brīdi uzskatīt kriminālprocesa uzsākšanas brīdi, kamēr kriminālprocesā nav iesaistīta neviena cita persona izņemot amatpersonas, kas veic kriminālprocesu. Tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā ir kriminālprocesā iesaistītai personai, secīgi, kamēr persona nav iesaistīta kriminālprocesā, tā šīs tiesības vēl nebauda.¹¹⁰ Darba autore pievienojas tiesību zinātņu doktora J.Baumaņa viedoklim. Darba autores ieskatā par saprātīga termiņa tecējuma sākuma brīdi pamatoti būtu uzskatīt to brīdi, kad pirmstiesas kriminālprocesā bez pirmstiesas kriminālprocesu veicošajām amatpersonām tiek iesaistītas citas personas – cietušais vai persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību –, jo līdz tam brīdim, kamēr pirmstiesas kriminālprocesā

¹⁰⁸ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2022. gada 14. aprīļa spriedums lietā Nr. 2021-38-01. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2021/09/2021-38-01_Spriedums.pdf [sk. 27.10.2023.];

¹⁰⁹ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 61. panta 1. daļa;

¹¹⁰ Baumanis, J. *Celā uz kriminālprocesa mērķi jeb kriminoloģiskie gēni*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2018, 257.-258. lpp.;

bez kriminālprocesu veicošām amatpersonām nav citas personas, nevienas personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā nevar būt pārkāptas. Piemēram, situācijā, kad kriminālprocess tiek uzsākts par to, ka konkrēta persona nodarbojas ar neatļautu narkotisko un psihotropo vielu realizāciju, ir saprotams, ka šis noziedzīgais nodarījums apdraud visas sabiedrības intereses un sabiedrība ir ieinteresēta, lai noziedzīgais nodarījums tiek novērsts un atklāts pēc iespējas ātrāk, tomēr nevar apgalvot, ka kādas konkrētas personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā jau ir aizskartas. Šādā situācijā nav izslēgts, ka uzsāktais kriminālprocess tiks izbeigts, jo netiks konstatēts, ka ir noticis noziedzīgs nodarījums. Savukārt situācijā, kad kriminālprocess tiek uzsākts, pamatojoties uz cietušās personas iesniegumu vai citādā veidā saņemot ziņas par jau notikušu noziedzīgu nodarījumu, cietušajai personai un visai sabiedrībai kopumā jau kopš kriminālprocesa uzsākšanas brīža ir tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, lai panāktu taisnīgu krimināltiesisko attiecību noregulējumu. To, kā tiek īstenotas cietušā tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā un kāds ir atlīdzinājums cietušajam, ja ir pārkāptas viņa tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, darba autore apskatīs maģistra darba 3.2. apakšnodaļā.

Darba autores ieskatā, kriminālprocesuālie termiņi pirmstiesas procesā ir viens no būtiskiem mehānismiem, kā tiek nodrošināts tas, ka tiek īstenotas jebkuras kriminālprocesā iesaistītās personas un visas sabiedrības tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Kriminālprocesuālie termiņi savā ziņā ir piespiedu mehānisms, kas liek procesa virzītājam veikt pirmstiesas izmeklēšanu tādos tempos un izvēloties tādas kriminālprocesuālās darbības, kas nodrošina taisnīgu krimināltiesisko attiecību noregulējumu bez neattaisnotas un bez attaisnotas pirmstiesas kriminālprocesa novilcināšanas.

2.2. Saprātīga termiņa izpratne mūsdienu kriminālprocesuālajā realitātē pirmstiesas kriminālprocesā

Kā apskatīts iepriekšējā maģistra darba apakšnodaļā, pēdējie grozījumi Kriminālprocesa likumā, kas saistīti ar termina “saprātīgs termiņš” piepildīšanu ar saturu, ir veikti ar 2009. gada 12. marta likumu Grozījumi Kriminālprocesa likumā. Lai gan tiesību norma ir abstrakta, tādējādi tā ir daudzkārtīgi piemērojama un, atbilstoši piepildot to ar saturu, pielāgojama katram individuālam kriminālprocesam, tomēr nenoliedzams ir fakts, ka laika gaitā attīstās un mainās gan sapratne par to, kas ir saprotams ar konkrētu jēdzienu, gan noziedzīgie nodarījumi, gan arī to izdarītāji, līdz ar to šajā apakšnodaļā darba autore apskatīs to, kāda ir saprātīga termiņa izpratne mūsdienu kriminālprocesuālajā izpratnē, vai tā joprojām ir izvērtējama atbilstoši Kriminālprocesa likuma 14. panta pirmās daļas otrajā teikumā noteiktajam. Kā izriet no Kriminālprocesa likuma, kriminālprocesa pabeigšana saprātīgā termiņā ir saistīta ar lietas

apjomu, juridisko sarežģītību, procesuālo darbību daudzumu, procesā iesaistīto personu attieksmi pret pienākumu pildīšanu un citiem objektīviem apstākļiem.¹¹¹

Darba autores ieskatā, lietas apjoms (fiziskā ziņā) ne vienmēr var būt objektīvs pamatojums ilgākai kriminālprocesa norisei, jo liels lietas apjoms var rasties dažādu iemeslu dēļ. Proti, lietas apjomu var veidot gan daudzskaitlīgu procesuālo darbību dokumenti, gan vairākkārtējas vienu un to pašu dokumentu kopijas. Šādu viedokli ir paudis arī bijušais Satversmes tiesas tiesnesis un priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, norādot, ka krimināllietas sējumu skaits ne vienmēr liecina par lietas apjomu vai sarežģītību. Krimināllietu sējumos mēdz būt cita starpā apkopotu gan nevajadzīgi dokumenti, gan arī vairākkārtējas apjomīgu dokumentu kopijas.¹¹² Ņemot vērā minēto, darba autore secina, ka fizisks kriminālprocesa apjoms ne vienmēr liecina par to, ka kriminālprocess tiešām ir apjomīgs. Jāpiekrīt, ka kriminālprocesa apjoms var būt objektīvs iemesls ilgākai pirmstiesas kriminālprocesa norisei, ja ar lietas apjomu tiek saprasts ne tikai kriminālprocesa sējumu skaits, bet arī kriminālprocesā iesaistīto personu skaits.

Termins “juridiskā sarežģītība” arī ir atzīstams par ģenerālklausulu, kas katrā konkrēta situācijā ir iepildāms ar saturu. No loģikas izriet, ka tikai noziedzīgā nodarījuma kvalifikācija nav noteicošais faktors, lai kādu noziedzīgu nodarījumu atzītu vai neatzītu par juridiski sarežģītu. Proti, var būt situācija, kura arī mazāk smags noziegums tiek atzīts par juridiski sarežģītu kriminālprocesu, un var būt situācija, kurā sevišķi smags noziegums netiek atzīts par juridiski sarežģītu kriminālprocesu. Lai saprastu, kas var būt uzskatāms par “juridiski sarežģītu” kriminālprocesu, darba autore apskata Tieslietu ministrijas pausto skaidrojumu par terminu “juridiski sarežģīts”, kas sniegts Ministru kabineta noteikumu projekta “Noteikumi par atlīdzības apmēru, piešķiršanas un izmaksas kārtību fiziskās personas pārstāvim administratīvajā lietā iestādē” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā). Proti, tajā ir norādīts, ka kā galvenais no apsvērumiem, kāpēc lietu uzskatīt par sarežģītu, būtu apstākļi, ka lietā ir attiecīgajai lietu kategorijai netipiski apstākļi, kas varētu izpausties kā liels lietas dalībnieku skaits ar pretējām interesēm lietā, acīmredzami nesamērīgs pamattiesību aizskārums, pamatots strīds par piemērojamās tiesību normas interpretāciju, u.c. šādi sarežģīti apstākļi.¹¹³ Lai gan šajā gadījumā jēdziens “juridiski sarežģīts” ir lietots administratīvo lietu

¹¹¹ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 14. panta 1. daļa;

¹¹² Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2022. gada 14. aprīļa spriedums lietā Nr. 2021-38-01. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2021/09/2021-38-01_Spriedums.pdf [sk. 27.10.2023.];

¹¹³ Ministru kabineta noteikumu projekta “Noteikumi par atlīdzības apmēru, piešķiršanas un izmaksas kārtību fiziskās personas pārstāvim administratīvajā lietā iestādē” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: https://likumi.lv/wwraksti/ANOTACIJAS/TAP/2017_06/TMANOT_090617_ATLIDZIBA.962.DOCX [sk. 27.10.2023.];

kontekstā, tomēr, darba autores ieskatā, pēc analogijas šī jēdziena piepildījuma ar saturu skaidrojumu ir iespējams pārnest arī uz kriminālprocesu. Ņemot vērā iepriekš minēto, darba autore secina, ka par juridiski sarežģītu kriminālprocesu var atzīt tādu kriminālprocesu, kura ir attiecīgajai kriminālprocesu kategorijai netipiski apstākļi, kurā ir liels iesaistīto personu skaits un starp šo personu liecībās ir būtiskas pretrunas, ka rezultātā objektīvās patiesības noskaidrošanai ir nepieciešams veikt virkni procesuālo darbību, un citi īpaši apstākļi.

Procesuālo darbību daudzums kā apstāklis, kas ietekmē pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas termiņu, kā rezultātā pirmstiesas kriminālprocess norit ilgāk nekā citi kriminālprocesi, kas kvalificēti pēc tā paša Krimināllikuma panta, kā noskaidrots iepriekš šajā maģistra darbā, var arī nebūt attaisnots iemesls. Proti, procesuālo darbību daudzums kā iemesls garākam pirmstiesas kriminālprocesa termiņam var būt attaisnots, ja procesuālās darbības tiek veiktas, lai sasniegtu taisnīgu krimināltiesisko attiecību noregulējumu, bet nevar būt attaisnots, ja tiek veiktas, lai imitētu izmeklēšanu un mākslīgi pagarinātu pirmstiesas kriminālprocesu.

Pie “citiem objektīviem apstākļiem”, darba autores ieskatā, var pieskaitīt to, ka kriminālprocess ir saistīts ar starptautisku elementu, jo tas paildzina pirmstiesas kriminālprocesa norisi. Mūsdienās kriminālprocesi, kas saistīti ar starptautisku elementu, vairs nav retums, līdz ar ko tieši šis, darba autores ieskatā, mūsdienās ir būtisks kriminālprocesa pirmstiesas procesa termiņu ietekmējošs faktors. Piemēram, darba autores dienesta vietā no kopējiem 96 kriminālprocesi, kuros aktīvi norisinās pirmstiesas izmeklēšana, 81 kriminālprocess ir saistīts ar starptautisku elementu un šajā 81 kriminālprocesā starptautiskās sadarbības ietvaros procesuālās darbības tiek veiktas ārpus Latvijas Republikas.¹¹⁴ Tas nozīmē, ka šajos kriminālprocesos pirmstiesas izmeklēšanas termiņš visbiežāk būs garāks nekā līdzvērtīgos kriminālprocesos, kuros nav starptautiska elementa, jo pierādījumu iegūšana no citām valstīm un procesuālo darbību veikšana citās valstīs ir laikietilpīgāks process, ņemot vērā administratīvos procesus, tostarp, dokumentu tulkošanu, kas nepieciešami šādu darbību veikšanai. Protams, ne visās izmeklēšanas iestādēs un to nodaļās ir tik liels tādu pirmstiesas kriminālprocesu īpatsvars, kas saistīti ar starptautisku elementu, tomēr šādi kriminālprocesi ir arvien vairāk, turklāt, ne tikai ekonomiska rakstura noziegumi. Līdzīgu viedokli par to, kas mūsdienās ir saprotams ar “saprātīgu termiņu” un ko tas sevī ietver, aptaujā¹¹⁵ ir pauduši arī 52.5% respondentu, atbildot, ka “saprātīgs termiņš” ir līdzīgs procesuālajam termiņam Kriminālprocesa likuma 389. panta izpratnē, lai gan praktiski, ņemot vērā arvien lielāku

¹¹⁴ Statistika par izmeklētāju lietvedībā esošiem kriminālprocesi Valsts policijas Zemgales reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas biroja Ekonomisko noziegumu apkarošanas nodaļā 2023. gada septembrī. Valsts policija. Jelgava: 2023;

¹¹⁵ Aptauja Pirmstiesas procesa kriminālprocesuālie termiņi. Pieejams: <https://www.visidati.lv/surveys/results/2060021637/3/> [sk. 27.10.2023.];

starptautisko elementu iesaisti kriminālprocesā, kam nepieciešama konkrēta likumīga procedūra un procesi, tad arī Kriminālprocesa likuma 389. pantā minētais termiņš var būt par īsu. Līdz ar to mūsdienās, darba autores ieskatā, arvien biežāk ir jārēķinās ar to, ka “saprātīgs termiņš” pirmstiesas kriminālprocesā būs garāks nekā tas bija pirms desmit gadiem. Bez tam, mūsdienās, veicot pirmstiesas izmeklēšanu kriminālprocesos, kuros ir starptautisks elements, var būt situācijas, kad šādos kriminālprocesos pirmstiesas izmeklēšanas stadijā ir garāks “tukšuma” periods, kurā citas procesuālās darbības netiek veiktas, kamēr nav saņemta atbilde starptautiskās sadarbības ietvaros, jo turpmākas procesuālās darbības ir iespējams plānot un veikt tikai tad, kad ir saņemtas nepieciešamās ziņas no citas valsts. Līdz ar to, darba autores ieskatā, arī šāds apstāklis attiecībā uz “tukšuma” periodu pirmstiesas kriminālprocesā mūsdienu realitātē ir atzīstams par ietilpstošu saprātīga termiņa laika robežās.

Intervijas laikā Rīgas apgabaltiesas tiesnesis Z.Dundurs darba autorei sniedza savu viedokli par to, kas ir ņemamas vērā, izvērtējot “saprātīgu termiņu”.¹¹⁶ Protī, katrā kriminālprocesā tas ir vērtējams jautājums, atbilstoši Kriminālprocesa likuma 14. pantā noteiktajam. Galvenokārt viss ir atkarīgs no tā, cik apjomīgs ir konkrētais kriminālprocess, cik personas ir iesaistītas konkrētajā kriminālprocesā, kāds noziedzīgais nodarījums tiek izmeklēts, kādas procesuālās darbības ir veiktas pašā kriminālprocesā, vai kriminālprocess ilgi nav stāvējis bez jebkādu darbību veikšanas. Vienaļcīgi Z.Dundurs norādīja, ka prokurors tiesai nodod tikai tos kriminālprocesa materiālus, kas attiecas uz konkrēto lietu, kas pierāda apsūdzētā vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bet tos kriminālprocesa materiālus, kas neattiecas uz konkrēto lietu un nav atzīstami par pierādījumiem, prokurors ievieto arhīva lietā, līdz ar ko tiesnesis ne vienmēr var objektīvi izvērtēt, vai ir bijis dīkstāves periods pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas laikā. Situācijā, ja no kriminālprocesa materiāliem ir redzams, ka pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas laikā ir bijis vienu gadu ilgs dīkstāves periods, tieši no prokurora ir atkarīgs tas, vai prokurors spēs paskaidrot, kāpēc šajā laikā pirmstiesas kriminālprocesā nekas netika darīts vai, gluži otrādāk – kas tika darīts. Piemēram, ja pirmstiesas izmeklēšanas laikā ir nopratināto 200 liecinieki, no kuriem 100 liecinieki ir snieguši liecības, ka nav redzējuši noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdi, tad šo 100 liecinieku liecības prokurors, visticamāk, nepievienos tiem kriminālprocesa materiāliem, kas tiek nosūtīti uz tiesu, bet gan tiks ievietoti arhīva lietā. Tādējādi tiesnesis nezina, ka šajā laikā, kad pirmšķietami ir bijis vienu gadu ilgs dīkstāves periods pirmstiesas kriminālprocesā, patiesībā ir veikta 100 liecinieku pratināšana. Līdz ar to tieši prokurors ir tas, kuram ir jāspēj paskaidrot, ir vai nav notikusi pirmstiesas izmeklēšanas novilcināšana un kāds ir šī “tukšuma perioda” iemesls. Kā

¹¹⁶ Dundurs, Z. *Pirmstiesas procesa kriminālprocesuālie termiņi*. Rīga, 02.11.2023.;

norāda Z.Dundurs, arī pats, taisot spriedumus, ir spriedumos norādījis, ka tiesas noslodzes dēļ tiesas process ir bijis ilgs, līdz ar ko ir pārkāptas personas tiesības uz saprātīga termiņa ievērošanu. Vienlaicīgi Z.Dundurs norādīja, ka noslodzes problēmas, tostarp izmeklēšanas iestādēs, ir jārisina, par to ir jāziņo atbildīgajām amatpersonām un kriminālprocesa materiālos ir jābūt atspoguļotam ziņām par "tukšuma perioda" pamatojumu. Attiecībā par to, vai termins "saprātīgs termiņš" Z.Dundura ieskatā, idejiski ir pielīdzināms personas tiesību ierobežošanas termiņam Kriminālprocesa likuma 389. panta izpratnē, Z.Dundurs norādīja, ka tikai daļēji, jo šis ir laiks, kādā likumdevējs ir atļāvis ierobežot personas tiesības, piemērojot personai drošības līdzekļus vai uzliekot personas mantai arestu. Ja tiek pārkāpts Kriminālprocesa likuma 389. pantā noteiktais termiņš, piemēram, uz arestēto mantu, tad var teikt, ka ir pārkāpts samērīgs termiņš attiecībā uz mantu. Vienlaicīgi, atbildot uz darba autores jautājumu, Z.Dundurs norādīja, ka var diskutēt par to, vai ir saprātīgi, ja persona kā aizdomās turētais ir iesaistīts pirmstiesas kriminālprocesā līdz pat noilguma brīdim, ja kriminālprocess netiek nosūtīts uz tiesu. Proti, ir diskutējams, vai ir samērīgi, ka persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, līdz pat noilgumam var būt iesaistīta kriminālprocesā, ņemot vērā to, ka iesaiste kriminālprocesā jebkurā gadījumā aizskar šīs personas tiesības un intereses.

Ņemot vērā augstāk minēto, tostarp aptaujas un intervijas laika apkopotos viedokļos, darba autore secina, ka likumdevējs pamatoti terminu "saprātīgs jēdziens" ir atstājis kā ģenerālklausulu, norādot vien to, kas ir ņemams vērā, kādi faktori ir izvērtējami, lai katrā konkrētā kriminālprocesā, izvērtējot konkrēto situāciju, varētu izlemt, vai ir ievērotas personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.

3.TIESISKĀS SEKAS KRIMINĀLPROCESUĀLĀ TERMIŅA NEESAMĪBAI VAI NEIEVĒROŠANAI PIRMSTIESAS PROCESĀ

Kā darba autore ir secinājusi iepriekš šajā maģistra darbā, procesuālie termiņi, kad tie ir attiecināmi uz pienākumus uzliedzošām vai aizliedzošām tiesību normām, ir piespiedu mehānisms, kas disciplinē pirmstiesas kriminālprocesā iesaistītās personas, tostarp, amatpersonas, kas veic pirmstiesas kriminālprocesu. Lai patiešām secinātu, ka tas ir atzīstams par piespiedu mehānismu, ir jābūt konkrētām un paredzamām sekām, kas iestājas, ja procesuālie termiņi netiek ievēroti.

3.1. Procesa virzītāja atbildība par procesuālo termiņu neievērošanu

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 336. pantu, ja procesa virzītājs ar savu rīcību ir pārkāpis vai aizskāris kriminālprocesā iesaistītās personas tiesības vai likumīgās intereses, kriminālprocesā iesaistītajai personai ir tiesības iesniegt sūdzību par kriminālprocesu veicošās amatpersonas rīcību.¹¹⁷ Secināms, ka valsts ir radījusi tiesisko sistēmu, lai indivīds varētu efektīvi aizsargāt savas tiesības.¹¹⁸ Proti, situācijā, kad procesa virzītājs pirmstiesas izmeklēšanas laikā nav ievērojis viņam Kriminālprocesa likumā noteikto pienākumu kādu konkrētu darbību veikt kādā konkrēta termiņā, kriminālprocesā iesaistītajai personai, kuras tiesības vai likumīgās intereses tas ir aizskāris, ir tiesības iesniegt sūdzību par šādu procesa virzītāja rīcību. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 337. pantu, sūdzības par izmeklētāja rīcību vai lēmumiem nodod izlemšanai uzraugošajam prokuroram.¹¹⁹ Sūdzību par izmeklētāja rīcību var iesniegt 10 dienu laikā no faktiskās rīcības konstatācijas dienas. Ja sūdzības iesniegšanas termiņš nokavēts attaisnojoša iemesla dēļ, to pēc iesniedzēja lūguma var atjaunot tā institūcija vai amatpersona, kurai ir tiesības izskatīt sūdzību.¹²⁰ Secināms, ka šis ir procesuālais termiņš, kuru nokavējuma gadījumā var atjaunot, jo tas ir tiesības piešķirošs procesuālais termiņš. Izskatot kriminālprocesā iesaistītās personas sūdzību, to, atbilstoši Kriminālprocesa likumā noteiktajam, var apmierināt vai noraidīt.¹²¹ Šādā kārtībā kriminālprocesā iesaistīta persona var aizstāvēt savas aizskartās tiesības un likumīgās intereses, ja procesa virzītājs, neievērojot procesuālos termiņus, tās ir pārkāpis. Piemēram, ja aizdomās turētais ir iesniedzis procesa virzītājam pieteikumu Kriminālprocesa likuma

¹¹⁷ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 336. pants;

¹¹⁸ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2022. gada 21. aprīļa spriedums lietā Nr. A420171519, SKA-373/2022. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/8782> [sk. 30.10.2023.];

¹¹⁹ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 337. pants;

¹²⁰ Turpat, 339. pants;

¹²¹ Turpat, 344. pants;

333.¹ panta kārtībā, tad procesa virzītājam tas ir jāizskata un lēmums ir jāpieņem tūlīt, bet, ja lēmumu par pieteikumu nav iespējams pieņemt tūlīt, tas jāizdara septiņu dienu laikā pēc tā saņemšanas.¹²² Par pieteikuma pilnīgu vai daļēju noraidīšanu procesa virzītājam ir jāpieņem motivēts lēmums, kuru triju darba dienu laikā ir jāpaziņo iesniedzējam, nosūtot vai izsniedzot viņam tā kopiju.¹²³ Šajā gadījumā, ja procesa virzītājs nebūs ievērojis lēmuma pieņemšanas procesuālo termiņu, kas ir 7 kalendārās dienas, vai lēmuma paziņošanas procesuālo termiņu, kas ir 3 darba dienas, tad procesa virzītājs ar savu rīcību būs pārkāpis Kriminālprocesa likuma normas, līdz ar ko aizdomās turētajam radīsies tiesības iesniegt sūdzību uzraugošajam prokuroram par procesa virzītāja rīcību. Saskaņā ar Prokuratūras likuma 20. pantu, ja nepieciešams pārtraukt nelikumīgu darbību, novērst šādas darbības sekas vai nepieļaut pārkāpumu, prokurors iesniedz rakstveida iesniegumu attiecīgajam uzņēmumam, iestādei, organizācijai, amatpersonai vai personai.¹²⁴ Proti, uzraugošais prokurors, izskatot šādu aizdomās turētā sūdzību, var Prokuratūras likumā noteiktajā kārtībā iesniegt procesa virzītāja iestādei prokurora iesniegumu, norādīt uz nepieciešamību pārtraukt nelikumīgo darbību vai novērst šādas darbības sekas, vai arī nepieļaut pārkāpumu. Saņemot prokurora iesniegumu, izmeklēšanas iestāde, saskaņā ar Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm disciplinārbildības likumu, var uzsākt disciplinārlietu un var procesa virzītājam piemērot disciplinārbildību, ja tiek konstatēts disciplinārpārkāpums. Par disciplinārpārkāpumu atzīstama amatpersonas ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarīta darbība vai bezdarbība, kas saistīta ar tās dienesta pienākumu pildīšanu un izpaužas kā tiesību aktos noteiktās kārtības un prasību neievērošana.¹²⁵ Secināms, ka procesuālā termiņa neievērošana ir atzīstama par disciplinārpārkāpumu, jo netiek ievērota Kriminālprocesa likumā noteiktā kārtība. Tomēr, vai vienmēr katrā gadījumā, kad procesa virzītājs ir pārkāpis Kriminālprocesa likumā noteikto procesuālo termiņu, procesa virzītājam ir piemērojama disciplinārbildība? Ir jāizvērtē, vai tas būs samērīgi un lietderīgi katrā konkrētā situācijā. Piemēram, ja aizdomās turētais, kuram ir piemērots ar brīvības atņemšanu saistīts drošības līdzeklis – apcietinājums – būs lūdzis procesa virzītājam atļauju doties uz tuvinieka bērēm un procesa virzītājs nebūs noteiktā termiņā sniedzis atbildi šim aizdomās turētajam, tad šajā gadījumā konkrētajai personai būs nodarīts neatgriezenisks kaitējums, kuru nevarēs

¹²² *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 334. pants;

¹²³ Turpat, 335. pants;

¹²⁴ *Prokuratūras likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 65, 02.06.1994., 20. pants;

¹²⁵ *Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm disciplinārbildības likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 101, 30.06.2006.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs Nr. 14, 27.07.2006., 3. pants;

novērst arī sūdzības iesniegšana par procesa virzītāja lēmumu un, darba autores ieskatā, būs pamatoti piemērot disciplinārbildību konkrētajam procesa virzītājam. Savukārt, ja aizdomās turētais iesniegs pieteikumu procesa virzītājam ar lūgumu pievienot kriminālprocesa materiāliem personas atsūtītos dokumentus – personas raksturojumu no darba vietas –, tad šādā gadījumā, ja procesa virzītājs nebūs sniedzis atbildi Kriminālprocesa likumā noteiktajā procesuālajā termiņā, bet divas dienas vēlāk, ieskatāms, tas nebūs būtisks pārkāpums un personai nebūs nodarīts būtisks kaitējums, līdz ar ko, darba autores ieskatā, šajā gadījumā nav samērīgi un nav lietderīgi piemērot disciplinārbildību procesa virzītājam. Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm disciplinārbildības likumā ir noteikts, ka augstāka iestāde un augstāka amatpersona kontrolē, vai amatpersonas saukšana pie disciplinārbildības ir tiesiska un lietderīga.¹²⁶ Proti, no tā izriet, ka amatpersonu, tostarp, procesa virzītāju var saukt pie disciplinārbildības, ja tas ir ne vien tiesiski, bet arī lietderīgi. Disciplinārsoda mērķis ir sodīt vainīgo amatpersonu un panākt, lai tā un citas amatpersonas ievērotu dienesta disciplīnu un atturētos no disciplinārpārkāpumu izdarīšanas.¹²⁷ Amatpersonai var piemērot šādus disciplinārsodus: 1) piezīmi; 2) rājienu; 3) mēneša amatalgas samazināšanu par 10–20 procentiem no mēneša amatalgas uz laiku no viena mēneša līdz sešiem mēnešiem; 4) pazemināšanu dienesta pakāpē par vienu pakāpi uz laiku no sešiem mēnešiem līdz vienam gadam; 5) pazemināšanu amatā; 6) atvaļināšanu no dienesta.¹²⁸ Tomēr, kā secināts iepriekš, to, vai tas būs samērīgi un lietderīgi piemērot amatpersonai disciplinārbildību un, ja būs samērīgi un lietderīgi, tad kādu disciplinārsodu piemērot, ir jāizvērtē katrā konkrētā gadījumā. No iepriekš minētā secināms, ka, lai arī Kriminālprocesa likumā pirmšķietami nav noteikts, kādas sekas ir procesuālo termiņu neievērošanai, tas nebūt nenozīmē, ka procesuālos termiņus drīkst neievērot.

Kriminālprocesa likuma 575. pantā ir noteikti Kriminālprocesa likuma būtiski pārkāpumi, kas katrā ziņā izraisa tiesas nolēmuma atcelšanu. Proti, tie ir: 1) tiesa lietu izskatījusi nelikumīgā sastāvā; 2) nav ievēroti apstākļi, kas izslēdz tiesneša piedalīšanos krimināllietas izskatīšanā; 3) lieta izskatīta apsūdzētā vai procesā iesaistīto personu prombūtnē, ja apsūdzētā un šo personu piedalīšanās saskaņā ar šo likumu ir obligāta; 4) pārkāptas apsūdzētā tiesības lietot valodu, kuru viņš prot, un izmantot tulka palīdzību; 5) apsūdzētajam nav dots vārds aizstāvības runai vai nav dota iespēja teikt pēdējo vārdu; 6) lietā nav tiesas sēdes protokola, ja

¹²⁶ *Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm disciplinārbildības likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 101, 30.06.2006.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs Nr. 14, 27.07.2006., 8. pants;

¹²⁷ Turpat, 13. pants;

¹²⁸ Turpat, 13. pants;

tas ir obligāts; 7) taisot spriedumu, pārkāpts tiesas apspriedes noslēpums; 8) lieta izskatīta bez pierādījumu pārbaudes, neievērojot Kriminālprocesa likuma 499. panta nosacījumus. Par Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu var atzīt apsūdzētā vai cietušā izraidīšanu no tiesas zāles, ja tā ir bijusi nepamatota un tas ir būtiski ierobežojis šo personu procesuālās tiesības un līdz ar to novedis pie nelikumīga nolēmuma. Par Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu var atzīt arī citus Kriminālprocesa likuma pārkāpumus, kas noveduši pie nelikumīga nolēmuma.¹²⁹ Kriminālprocesa likuma 575. pantā ir norādīts, kas ir atzīstams par būtisku Kriminālprocesa likuma pārkāpumu. Proti, galvenais nosacījums, lai kādu Kriminālprocesa likuma pārkāpumu atzītu par būtisku Kriminālprocesa likuma pārkāpumu, ir tādu apsūdzētā tiesību pārkāpšana, kas novedusi pie nelikumīga tiesas nolēmuma. Lai pārliecinātos par to, kas ir saprotams ar būtisku Kriminālprocesa likuma pārkāpumu šī likuma 575. panta izpratnē, darba autore turpmāk apskatīs jaunākos judikatūras nolēmumus – Augstākās tiesas atziņas par Kriminālprocesa likuma 575. panta piemērošanu.

Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2022. gada 14. decembra lēmumā lietā Nr. 15830006012, SKK 96/2022 konstatēts, ka izskatāmajā lietā, liedzot aizstāvībai tiesības izteikt repliku, pirmās instances tiesa ir nepamatoti ierobežojusi apsūdzēto tiesības uz aizstāvību. Tiesību uzstāties tiesas debatēs un tiesību uz repliku īstenošana ir saistāma ar Kriminālprocesa likuma 20. pantā nostiprināto kriminālprocesa pamatprincipu – tiesībām uz aizstāvību. Liedzot apsūdzētajam vai viņa aizstāvim īstenot tiesības uzstāties tiesas debatēs, kā arī izteikt repliku, ja apsūdzētais vai aizstāvis izteicis šādu vēlmi, tiek ierobežotas tiesības uz aizstāvību, kā arī tiesības uz taisnīgu tiesu kopumā. Kriminālprocesa likuma 15. pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu ir kriminālprocesa pamatprincips, kas nav pakļaujams ierobežojumiem. Vienlaikus Senāts konstatējis, ka apelācijas instances tiesa savā spriedumā ir atzinusi, ka 2019. gada 20. septembrī prokurors saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 461. panta otrajā daļā noteikto nebija tiesīgs iesniegt apsūdzības grozījumus, jo tiesas izmeklēšana bija pabeigta 23. aprīlī, turklāt apsūdzībā tika grozīti noziedzīgā nodarījuma faktiskie apstākļi. Līdz ar to apelācijas instances tiesa konstatējusi pirmās instances tiesas pieļautu Kriminālprocesa likumā noteiktās kārtības apsūdzības grozīšanai pārkāpumu. Vienlaikus apelācijas instances tiesa atzinusi, ka minētais pārkāpums nav novedis pie nelikumīga nolēmuma Kriminālprocesa likuma 575. panta trešās daļas izpratnē un nav izraisījis tiesību uz aizstāvību vai tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu. Kaut arī prokurors grozījis apsūdzību 2019. gada 20. septembrī, tas ir, pēc tiesas izmeklēšanas pabeigšanas, Senāts atzīst, ka izskatāmajā lietā pieļautais Kriminālprocesa likuma 461. panta otrās daļas pārkāpums nav

¹²⁹ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 575. pants;

izraisījis tiesību uz aizstāvību un tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu.¹³⁰

Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020. gada 17. decembra lēmumā lietā Nr. 11353037519, SKK-489/2020 konstatēts, ka 2020. gada 10. martā starp prokurori un apsūdzēto [pers. A] noslēgta vienošanās par vainas atzīšanu un sodu. Pēc vienošanās noslēgšanas prokurore 2020. gada 11. martā krimināllietas materiālus kopā ar vienošanās protokolu nosūtījusi pirmās instances tiesai, ierosinot tai apstiprināt noslēgto vienošanos. Apsūdzētajam [pers. A] uz Daugavgrīvas cietumu nosūtīts paziņojums par krimināllietas nosūtīšanu Rīgas rajona tiesai, kā arī izraksts no Kriminālprocesa likuma par apsūdzētā tiesībām vienošanās procesā. Pirmās instances tiesas tiesnese, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 540.¹ pantu, 2020. gada 17. martā pieņēmusi lēmumu par krimināllietas iztiesāšanu rakstveidā vienošanās procesā 2020. gada 2. aprīlī un par saīsinātā sprieduma pieejamības dienu šajā pašā datumā. Par pieņemto lēmumu 2020. gada 18. martā paziņots apsūdzētajam [pers. A], paziņojumu nosūtot uz viņa deklarēto dzīvesvietu. No lietas materiāliem konstatējams, ka citā kriminālprocesā 2019. gada 4. decembrī [pers. A] piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums. Apcietinājumā [pers. A] atradies līdz 2020. gada 26. martam. Līdz ar to [pers. A] nav saņēmis tiesneses 2020. gada 17. marta lēmumu, kurš tika nosūtīts uz viņa deklarēto dzīvesvietu un kurā atbilstoši Kriminālprocesa likuma 540.¹ panta otrajā daļā noteiktajam bija norādīts lietas iztiesāšanas laiks un vieta, nolēmuma pieejamības diena, kā arī izskaidrotas tiesības 10 dienu laikā pieteikt noraidījumu tiesas sastāvam un iesniegt iebildumus pret lietas iztiesāšanu rakstveida procesā. Senāts atzīst, ka, pienācīgā kārtā nepaziņojot apsūdzētajam [pers. A] par lietas iztiesāšanas laiku un vietu un tādējādi liedzot viņam Kriminālprocesa likuma 540.¹ panta otrajā daļā noteikto tiesību īstenošanu, tiesa ir pārkāpusi Kriminālprocesa likuma 15. pantā nostiprināto kriminālprocesa pamatprincipu – tiesības uz taisnīgu tiesu. Kriminālprocesa pamatprincipu pārkāpums atzīstams par Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu šā likuma 575. panta trešās daļas izpratnē, kura dēļ pirmās instances tiesas spriedums atceļams un lieta nosūtāma jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā.¹³¹

Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020. gada 30. oktobra lēmumā lietā Nr. 3870001003, SKK-59/2020 konstatēts, ka apelācijas instances tiesa sprieduma motīvu daļā, analizējot apelācijas protesta, apelācijas sūdzību motīvus un lietā esošos pierādījumus, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 564. panta piekto daļu nolēmusi sniegt jaunu noziedzīgā nodarījuma aprakstu. Taču tiesa nav norādījusi pierādījumus, uz kuriem pamatoti tiesas

¹³⁰ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2022. gada 14. decembra lēmums lietā Nr. 15830006012, SKK 96/2022. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/8849> [sk. 22.11.2023.];

¹³¹ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020. gada 17. decembra lēmums lietā Nr. 11353037519, SKK-489/2020. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/6990> [sk. 22.11.2023.];

secinājumi, kā arī nav izklāstījusi motīvus, kāpēc tiek noraidīti citi pierādījumi, tādējādi apelācijas instances tiesas spriedums neatbilst Kriminālprocesa likuma 527. panta otrās daļas 1. un 2. punkta un 564. panta ceturtās daļas prasībām. Apelācijas instances tiesa spriedumā norādījusi, ka pirmās instances tiesas aprēķins par izkrāpto un noziedzīgi iegūto līdzekļu apmēru ir kļūdains. Tiesa, to nemotivējot, atzina, ka KML līgumattiecībās ar DLRTC tika iekļauta ar viltu, tāpēc Līgums starp DLRTC un KML bija fiktīvs, neradīja pienākumu DLRTC uz tā pamata nodot jebkāda apmēra mantu KML un KMLat, proti, nevarēja radīt tiesiskas sekas. Senāts atzina, ka apelācijas instances tiesa, konstatējot tādus noziedzīgā nodarījuma apstākļus, kas atšķiras no pirmās instances tiesas spriedumā norādītajiem apstākļiem un, sniedzot jaunu noziedzīgā nodarījuma aprakstu, pamatojot savu atzinumu, ka izkrāpta visa summa, šajā gadījumā kļūdaini atsaukusies uz tiesību doktrīnā pausto. Senāts 2017. gada 10. oktobra lēmumā lietā Nr. SKK-532/2017 ir izteicis atziņu, ka apelācijas instances tiesai apelācijas sūdzībās norādītie juridiski nozīmīgie apstākļi, proti, noziedzīgā nodarījuma sastāva esamība vai neesamība apsūdzētā rīcībā, ņemot vērā lietas faktiskos apstākļus, judikatūru un apsūdzības formulējumu, kā arī citi apstākļi krimināltiesisko attiecību taisnīgam noregulējumam, jāizvērtē un atzinums jāpamato ar likumu, pārbaudītajiem, novērtētajiem pierādījumiem. Mantiskam zaudējumam kā krāpšanas sastāva pazīmei ir būtiska nozīme krimināltiesisko attiecību taisnīgā noregulējumā, tādējādi tā apmērs ir jāizvērtē un atzinums jāpamato ar likumu un pārbaudītiem un novērtētiem pierādījumiem. Senāts konstatēja, ka apelācijas instances tiesa bez jebkādiem papildu pierādījumiem savā spriedumā izdarījusi pirmās instances tiesas atzinumam pretēju atzinumu. Senāts norāda, ka secinājumu par Krimināllikuma 177. panta trešajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma rezultātā radīto mantisko zaudējumu apelācijas instances tiesa izdarījusi, neizvērtējot visus lietā iegūtos pierādījumus to kopumā un savstarpējā sakarībā. Senāts atzīst, ka, pretēji Kriminālprocesa likuma prasībām, apelācijas instances tiesa nav pamatojusi iepriekš norādīto atzinumu ar tiesas izmeklēšanā pārbaudītiem pierādījumiem, tādēļ kasācijas sūdzībās ietvertā norāde uz Kriminālprocesa likuma 511. panta otrās daļas, 512. panta, 527. panta, 562. panta pirmās daļas un 564. panta ceturtās daļas pārkāpumu atzīstama par pamatotu. Turklāt apelācijas instances tiesas spriedums ir pretrunīgs. Pretrunīgs tiesas spriedums nav atzīstams par atbilstošu Kriminālprocesa likuma 511. un 512. panta prasībām. Norādītie pārkāpumi atzīstami par Kriminālprocesa likuma būtiskiem pārkāpumiem šā likuma 575. panta trešās daļas izpratnē, kas noveduši pie nelikumīga nolēmuma un ir pamats apelācijas instances tiesas notiesājoša sprieduma atcelšanai daļā par Krimināllikuma 177. panta trešo daļu. Tāpat Senāts atzina, ka apelācijas instances tiesa, atzīstot apsūdzēto /pers. C/ par vainīgu Krimināllikuma 196. panta otrajā daļā paredzētajā noziedzīgajā nodarījumā, minētās krimināltiesiskās normas salīdzināšanu ar apsūdzībā norādītajiem nodarījuma faktiskajiem

apstākļiem, ņemot vērā visus noziedzīga nodarījuma sastāva elementus, tostarp noziedzīgā nodarījuma subjektīvo un objektīvo pusi, nav veikusi. Tiesa nav pārliecinājusies, vai apsūdzībā atspoguļotās noziedzīgā nodarījuma faktiskās pazīmes atbilst visām Krimināllikuma 196. panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm, tostarp, ievērojot 2012. gada 13. decembra likumu „Grozījumi Krimināllikumā”, kas stājās spēkā 2013. gada 1. aprīlī. Senāts atzina, ka apelācijas instances tiesa, taisot lietā notiesājošu spriedumu, neizvērtējot minētos apstākļus, pieļāvusi Kriminālprocesa likuma 511. panta otrās daļas un 564. panta ceturtās daļas pārkāpumus. Minētie pārkāpumi atzīstami par Kriminālprocesa likuma būtiskiem pārkāpumiem šā likuma 575. panta trešās daļas izpratnē, kuru dēļ tiesas spriedums daļā par apsūdzētā /pers. C/ atzīšanu par vainīgu un sodīšanu pēc Krimināllikuma 196. panta otrās daļas atceļams. Tāpat Senāts konstatēja, ka apelācijas instances tiesa, iztiesājot lietu, nav lēmusi par kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka, kura finanšu līdzekļiem ir uzlikts arests, aicināšanu un uzklaušīšanu apelācijas instances tiesas sēdē, kā to noteic Kriminālprocesa likuma 111.¹ un 455. pants. Senāts Kriminālprocesa likuma 111.¹ panta un 455. panta pirmās daļas pārkāpumu atzīst par Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu šā likuma 575. panta trešās daļas izpratnē, kas novedis pie nelikumīga nolēmuma daļā par noziedzīgi iegūtas mantas konfiscēšanu. Senāts ir norādījis, ka atbilstoši Kriminālprocesa likuma 575. panta trešajai daļai procesuāls pārkāpums var būt pamats sprieduma pārsūdzēšanai kasācijas kārtībā, ja šis pārkāpums novedis pie nelikumīga nolēmuma. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka ne jebkurš procesuāls pārkāpums ir pietiekams pamats lēmuma atcelšanai, jo pārkāpumam jābūt tādām, kas ļautu uzskatīt, ka gadījumā, ja procedūra būtu ievērota, lēmums būtu citāds (sk. Satversmes tiesas 1998. gada 13. jūlija spriedumu lietā Nr. 03-04). Procesuāla rakstura kļūdas un to ietekme uz nolēmuma likumīgumu ir vērtējamas saprātīgi, samērīgi un taisnīgi. Lai spriedumu atzītu par nelikumīgu procesuāla pārkāpuma dēļ, jābūt pamatotām šaubām, ka gadījumā, ja procesuālā kārtība tiktu ievērota, apelācijas instances tiesa pieņemtu atšķirīgu spriedumu.¹³²

No augstāk minētā darba autore secina, ka procesuālo termiņu neievērošana pirmstiesas procesā nav atzīstama par Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu Kriminālprocesa likuma 575. panta izpratnē. Par būtisku Kriminālprocesa likuma pārkāpumu Kriminālprocesa likuma 575. panta izpratnē ir atzīstami Kriminālprocesa likuma pamatnoteikumu un pamatprincipu pārkāpumi, kas noveduši pie nelikumīga nolēmuma. Darba autore sniegtajā piemērā norādītā procesuālo termiņu neievērošana pirmstiesas procesā nevar tikt atzīta par Kriminālprocesa likuma pamatnoteikumu un pamatprincipu pārkāpumu, kā arī nevar novest pie nelikumīga nolēmuma. Bet, kā noskaidrots iepriekš šajā maģistra darbā, saprātīga termiņa

¹³² Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020. gada 30. oktobra lēmums lietā Nr. 3870001003, SKK-59/2020. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/7007> [sk. 22.11.2023.].

neievērošana var radīt būtiskas sekas un saprātīga termiņa ievērošana ir cieši saistīta ar procesuālajiem termiņiem, līdz ar ko ir secināms, ka procesuālo termiņu neievērošana var radīt būtiskas sekas.

Tiesu praksē ir sastopami gadījumi, kad tiesas izvērtē amatpersonu, kas veikušas kriminālprocesu, rīcību saistībā ar ilgstošiem kriminālprocesiem. Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments savā lēmumā ir konstatējis, ka Latgales apgabaltiesa iesniegumā, kas nosaukts par blakus lēmumu, norādījusi, ka no 2007. gada 12. decembra līdz 2008. gada 20. jūnijam kriminālprocesā Nr. 11180174707 izmeklēšanas darbības netika veiktas, izmeklēšanu uzraugošā prokurora nevērības dēļ kriminālprocess (domājams, pirmstiesas kriminālprocess) netika savlaicīgi pabeigts, krimināllieta uz tiesu nosūtīta 2008. gada 18. decembrī, iztiesāšana apelācijas instances tiesā pabeigta 2012. gada 14. februārī. Ar šo iesniegumu Latgales apgabaltiesa faktiski ir atzinusi, ka kriminālprocesā (domājams, pirmstiesas kriminālprocesā) ir pieļauta neattaisnota novilcināšana. Kasācijas instances tiesa, ņemot vērā apelācijas instances tiesas konstatētās ziņas, samērojot tās ar apstākļiem, kas ņemami vērā, izvēloties likumā paredzētās apsūdzētajam labvēlīgās iespējas, un, lai nepieļautu kriminālprocesa turpmāku novilcināšanu, atzīst, ka apsūdzētajiem A.D. un V.M. piemērojams Krimināllikuma 49.¹ panta pirmās daļas 2. punkts, tas ir, katram apsūdzētajam nosakāms pamatsods, kas ir zemāks par minimālo robežu, kāda par Krimināllikuma 193. panta ceturtajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu noteikta likumā, atstājot papildsodu – mantas konfiskācija.^{133,134} Konkrētajā situācijā Augstākās tiesas Senāts konstatēja, ka novilcināts tika tieši pirmstiesas kriminālprocess, ka rezultāta apsūdzētajiem, saskaņā ar Krimināllikuma 49.¹ panta pirmās daļas 2. punktu tika noteikts tāds pamatsods, kas ir zemāks par konkrētā Krimināllikuma panta sankcijā paredzēto minimālo robežu. Šajā konkrētajā gadījumā tiesa konstatēja, ka pirmstiesas kriminālprocess ir novilcināts kriminālprocesu veicošo amatpersonu darbības, vai drīzāk bezdarbības, dēļ. Tiesu praksē personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā pārkāpumi bieži tiek fiksēti, konstatējot objektīvo apstākļu esību kriminālprocesā, kuru dēļ kriminālprocess ieilgst, bet tieši nenorādot procesa virzītāja vai kādas citas kriminālprocesu veicošās personas neattaisnotu novilcināšanu.¹³⁵ Darba autores ieskatā, tas norāda uz kopēju problēmu sistēmā, nevis uz atsevišķu kriminālprocesu veicošo amatpersonu attieksmi.

¹³³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 8. jūnija lēmums lietā Nr. SKK –284/2012. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/3831> [sk. 30.10.2023.].

¹³⁴ Baumanis, J. *Ceļā uz kriminālprocesa mērķi jeb kriminoloģiskie gēni*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2018, 258.-259. lpp.;

¹³⁵ Turpat, 259. lpp.;

Nav izslēgts, ka kādā atsevišķā gadījumā arī varētu būt konkrētas kriminālprocesu veicošas amatpersonas darbība vai bezdarbība, kā rezultātā pirmstiesas kriminālprocess ir ticis novilcināts, tomēr kopumā, darba autores ieskatā, tieši pats mehānisms, kādā notiek pirmstiesas izmeklēšana, ir smagnējs un laikietilpīgs un tādējādi ieilgst pirmstiesas izmeklēšana.

3.2. Cietušā tiesības uz pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā

Lai gan pārsvarā tiek uzsvērts uz personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, tiesībām uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā un tieši šīm personām likumdevējs ir paredzējis labvēlīgas sekas, ja tiek pārkāptas šo personu tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, tomēr nevar aizmirst, ka arī sabiedrībai kopumā un cietušajam ir tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Kriminālprocesa pamatidejas un tajā piešķirtās tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā ir attiecināmas ne tikai uz personām, kuras bauda tiesības uz aizstāvību, bet arī citiem procesā iesaistītajiem, galvenokārt cietušajiem. Cietušie, nenoliedzami, ir tie, kurus skar un interesē kriminālprocesa rezultāts un norise.¹³⁶ Darba autores ieskatā, nenosakot konkrētus procesuālos termiņos, kādā ir pabeidzama pirmstiesas izmeklēšana, visbūtiskāk tiek aizskartas tieši cietušo tiesības uz zaudējumu un kaitējuma atlīdzību. Saprātīgs termiņš, darba autores ieskatā, ir cieši saistīts ar procesuālo termiņu, un nosakot kā arī ievērojot procesuālo termiņu, ir iespējams nodrošināt saprātīga termiņa ievērošanu. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 350. pantu, kompensācija ir naudas izteiksmē noteikta samaksa, ko persona, kura ar noziedzīgu nodarījumu radījusi kaitējumu, samaksā cietušajam kā gandarījumu par morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām un mantisko zaudējumu. Kompensācija ir krimināltiesisko attiecību noregulējuma elements, ko apsūdzētais samaksā brīvprātīgi vai uz tiesas nolēmuma vai prokurora priekšraksta par sodu pamata. Ja cietušais uzskata, ka ar kompensāciju nav atlīdzināts viss radītais kaitējums, viņam ir tiesības prasīt tā atlīdzināšanu Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Nosakot atlīdzības apmēru, jāņem vērā kriminālprocesā saņemtā kompensācija. Nolēmums kriminālprocesā par personas vainu ir saistošs civillietu izspriešanā.¹³⁷ No iepriekš minētā secināms, ka cietušajam ir tiesības saņemt kompensāciju gan par mantisku zaudējumu, gan par nemantisku kaitējumu, tomēr situācijā, ja cietušais uzskata, ka ar kriminālprocesā piespriesto kaitējuma kompensāciju nav atlīdzināts viss radītais

¹³⁶ Meikališa, Ā. Strada-Rozenberga, K. Taisnīgums kriminālprocesā// *Jurista Vārds* Nr. 48 (695), 29.11.2011.;

¹³⁷ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 350. pants;

kaitējums, cietušajam ir tiesības prasīt tā atlīdzinājumu Civilprocesa likuma noteiktajā kārtībā. Šādā situācijā, ja cietušais vēlas izmantot savas tiesības civiltiesiskā kārtībā pieprasīt atlikušo kaitējuma kompensāciju, cietušajam ir būtiski, lai krimināllietā būtu stājies spēkā nolēmums par personas vainu. Saskaņā ar Civilprocesa likuma 214. pantu, tiesa aptur tiesvedību, ja lietas izskatīšana nav iespējama, iekams nav izšķirta cita lieta, kas izskatāma civilprocesa, kriminālprocesa, administratīvā procesa vai administratīvā pārkāpuma procesa kārtībā.¹³⁸ Secināms, ka cietušajam nav iespēju īstenot savas tiesības pieprasīt kaitējuma kompensāciju lielākā apmērā, nekā tas ir noteikts ar spēkā stājušos nolēmumu kriminālprocesā, kamēr galīgais nolēmums nav stājies spēkā. Attiecīgi, cietušais ir ieinteresēts, lai kriminālprocess, tostarp pirmstiesas kriminālprocess, tiktu pabeigts paredzamā procesuālajā termiņā. Kaitējuma kompensācijas saņemšanas kārtības regulējums cietušajiem, kas par tādiem atzīti noziedzīgā nodarījumā, kas saistīts ar ceļu satiksmes noteikumu un transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšanu, par ko kriminālatbildība ir paredzēta Krimināllikuma 260. pantā, būtiski atšķiras no vispārējās Kriminālprocesa likumā noteiktās kārtības, jo šajos gadījumos kaitējuma kompensācijas veidu, apmēru un saņemšanas kārtību regulē arī speciālais likums, proti, Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likums un saskaņā ar to izdotie Ministru kabineta noteikumi. Kriminālprocesā no vainīgā var tikt piedzīti tie zaudējumi, kuri netiek atlīdzināti saskaņā ar Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likumu vai kuri pārsniedz šajā likumā un saskaņā ar to izdotajos normatīvajos aktos noteikto apdrošinātāja atbildības limitu. Pārējos gadījumos kaitējuma kompensāciju kriminālprocesā nenoteic.¹³⁹ Pirmšķietami varētu domāt, ka kriminālprocesos, kas saistīti ar ceļu satiksmes noteikumu un transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšanu, par ko kriminālatbildība ir paredzēta Krimināllikuma 260. pantā, cietušo tiesības uz kaitējuma kompensācijas saņemšanu nav saistīta ar pirmstiesas kriminālprocesa ilgumu un procesuālajiem termiņiem, jo šie zaudējumi un kaitējums atlīdzināmi saskaņā ar Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likumu un saskaņā ar to izdotajiem Ministru kabineta noteikumi, un kriminālprocesā no vainīgā var tikt piedzīti tikai tie zaudējumi, kuri netiek atlīdzināti saskaņā ar Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likumu vai kuri pārsniedz šajā likumā un saskaņā ar to izdotajos normatīvajos aktos noteikto

¹³⁸ *Civilprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 326/330, 03.11.1998.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs Nr. 23, 03.12.1998., 214. pants;

¹³⁹ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020. gada 21. janvāra lēmums lietā Nr. 11181142713, SKK 1/2020. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/6114> [SK. 30.10.2023.];

apdrošinātāja atbildības limitu. Proti, varētu domāt, ka sākotnēji cietušais ar pieteikumu vēršas pie apdrošinātāja un tikai tad, ja apdrošinātājs izmaksā mazāku kompensāciju, cietušais, pieprasot šo atlikušo kaitējuma kompensāciju kriminālprocesā, ir spiests gaidīt galīgā nolēmuma kriminālprocesā spēkā stāšanos. Tomēr, analizējot tiesu praksi kriminālprocesos, kas saistīti ar ceļu satiksmes noteikumu un transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšanu, par ko kriminālatbildība ir paredzēta Krimināllikuma 260. pantā, liecina, ka iztiesājot šādas krimināllietas, tiesas neņem jautājumu par kaitējuma kompensāciju, norādot, ka šis jautājums ir risināms Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā, no kā secināms, ka arī apdrošinātājs nav atlīdzinājis cietušajam nodarīto kaitējumu, jo, visticamāk, gaida, kad stāsies spēkā galīgais nolēmums kriminālprocesā par personas vainu. Piemēram, 2023. gada 12. oktobrī, izskatot kriminālprocesu Nr. 11261092221 personas A apsūdzībā pēc Krimināllikuma 260. panta otrās daļas, Kurzemes rajona tiesa nosprieda personas B pieteikto kompensāciju par mantisko zaudējumu 387 (trīs simti astoņdesmit septiņi) euro apmērā, un personas C pieteikto kompensāciju par mantisko zaudējumu 245 (divi simti četrdesmit pieci) euro apmērā, kriminālprocesā nenoteikt.¹⁴⁰ Spriedums stājies spēkā 2023. gada 24. oktobrī.¹⁴¹ 2023. gada 12. septembrī, izskatot kriminālprocesu Nr. 11181158222 personas C apsūdzībā par Krimināllikuma 260. panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu, Latgales rajona tiesa nosprieda nenoteikt nodarītā kaitējuma kompensāciju cietušās personas E labā, izskaidrojot, ka cietušajai ir tiesības prasīt tā atlīdzināšanu Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā.¹⁴² Spriedums stājies spēkā 2023. gada 23. septembrī.¹⁴³ 2023. gada 11. septembrī, izskatot kriminālprocesu Nr. 11390022522 personas apsūdzībā pēc Krimināllikuma 260. panta otrās daļas, Zemgales rajona tiesa nosprieda materiālā kaitējuma kompensāciju cietušajai personai C nenoteikt, izskaidrojot cietušajai tiesības prasīt kaitējuma atlīdzību civiltiesiskā kārtībā.¹⁴⁴ Spriedums stājies spēkā 2023. gada 22. septembrī.¹⁴⁵

Saskaņā ar Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības

¹⁴⁰ Kurzemes rajona tiesas 2023. gada 12. oktobra spriedums lietā Nr. 11261092221. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/516767.pdf> [sk. 31.10.2023.];

¹⁴¹ Tiesvedības gaitas datu izsekošana. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/e-pakalpojumi/tiesvedibas-gaita> [sk. 31.10.2023.];

¹⁴² Latgales rajona tiesas 2023. gada 12. septembra spriedums lietā Nr. 11181158222. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/514488.pdf> [sk. 30.10.2023.];

¹⁴³ Tiesvedības gaitas datu izsekošana. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/e-pakalpojumi/tiesvedibas-gaita> [sk. 31.10.2023.];

¹⁴⁴ Zemgales rajona tiesas 2023. gada 11. septembra spriedums lietā Nr. 11390022522. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/514069.pdf> [sk. 31.10.2023.];

¹⁴⁵ Tiesvedības gaitas datu izsekošana. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/e-pakalpojumi/tiesvedibas-gaita> [sk. 31.10.2023.];

obligātās apdrošināšanas likumā noteikto, iestājoties apdrošināšanas gadījumam, apdrošinātājs, kurš apdrošinājis zaudējumu nodarījušā transportlīdzekļa īpašnieka civiltiesisko atbildību, vai Transportlīdzekļu apdrošinātāju birojs (ja apdrošināšanas atlīdzība izmaksājama no Garantijas fonda) sedz zaudējumus, nepārsniedzot noteikto apdrošinātāja atbildības limitu. Zaudējumus, kuri netiek atlīdzināti saskaņā ar šo likumu vai kuri pārsniedz noteikto apdrošinātāja atbildības limitu, trešā persona ir tiesīga pieprasīt normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.¹⁴⁶ Apdrošinātājs vai Transportlīdzekļu apdrošinātāju birojs triju mēnešu laikā no šā likuma 36. panta otrajā un ceturtajā daļā minētā rakstveida pieteikuma saņemšanas dienas, bet ne vēlāk kā mēneša laikā pēc visu nepieciešamo dokumentu saņemšanas pieņem lēmumu par apdrošināšanas atlīdzības izmaksu un nosūta attiecīgu rakstveida informāciju apdrošināšanas atlīdzības pieprasītājam, ja: 1) nodarītie zaudējumi ir aprēķināmi; 2) ir zināma ceļu satiksmes negadījumā zaudējumus nodarījusī persona; 3) ir spēkā stājies gala nolēmums gadījumos, kad ierosināts kriminālprocess. Gadījumos, kad nav stājies spēkā gala nolēmums kriminālprocesā, apdrošinātājs vai Transportlīdzekļu apdrošinātāju birojs pieņem lēmumu par apdrošināšanas atlīdzības izmaksu un nosūta attiecīgu rakstveida informāciju apdrošināšanas atlīdzības pieprasītājam, ja: 1) nodarītie zaudējumi ir aprēķināmi; 2) ceļu satiksmes negadījuma apstākļi ir zināmi; 3) ir iespējams izvērtēt un noteikt ceļu satiksmes negadījumā iesaistīto personu atbildību par nodarītajiem zaudējumiem.¹⁴⁷ Proti, situācijās, kad pastāv šaubas par ceļu satiksmes negadījumā iesaistīto personu atbildību par nodarītajiem zaudējumiem, apdrošinātājs vai Transportlīdzekļu apdrošinātāju birojs gaida, kad stāsies spēkā galīgais nolēmums kriminālprocesā un tikai tad lemj par atlīdzības izmaksāšanu. No iepriekš minētā darba autore secina, ka cietušais praktiski jebkurā situācijā, kad vēlas saņemt kaitējuma kompensāciju no noziedzīgo nodarījumu izdarījušās personas, ir tikpat ieinteresēts, lai pirmstiesas kriminālprocess tiktu pabeigts terminētā laika posmā, cik persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Iespējams, ka cietušais ir vairāk ieinteresēts, jo cietušajam kriminālprocesa pabeigšana ir ne vien iespēja saņemt kaitējuma kompensāciju, bet arī gandarījuma sajūta, ka vainīgā persona ir saņēmusi sodu, savukārt personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, galīgais nolēmums kriminālprocesā ne vienmēr ir pozitīvs.

Nemot vērā iepriekš minēto, darba autore uzskata, ka pirmstiesas kriminālprocesa termiņa neesamība būtiski ietekmē ne vien personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību,

¹⁴⁶ *Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 65, 27.04.2004.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs Nr. 10, 29.04.2004., 15. pants

¹⁴⁷ Turpat, 39. pants;

intereses un likumīgās tiesības, bet arī cietušā un visas sabiedrības tiesības un likumīgās intereses. Darba izstrādes laika darba autore apskatīja Ukrainas Kriminālprocesa kodeksu un secināja, ka Ukrainas Kriminālprocesa kodeksa 219. pantā ir noteikti pirmstiesas izmeklēšanas termiņi. Proti, Ukrainas Kriminālprocesa kodeksā ir noteikts, ka pirmstiesas izmeklēšanas termiņus aprēķina no brīža, kad informācija par noziedzīgu nodarījumu tiek ievadīta vienotajā pirmstiesas izmeklēšanas reģistrā, līdz dienai, kad tiesai tiek iesniegta apsūdzība, ierosinājums medicīniska vai audzinoša rakstura piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai, lūgums atbrīvot no kriminālatbildības, kriminālprocesa izbeigšana vai līdz dienai, kad pieņemts lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu.¹⁴⁸ Šī panta otrajā daļā ir noteikts, ka pirmstiesas izmeklēšanas termiņi no brīža, kad ziņas par noziedzīgu nodarījumu paziņojumi tiek ievadītas vienotajā pirmstiesas izmeklēšanas reģistrā, līdz dienai, kad personai tiek paziņots par aizdomām, ir: 1) divpadsmit mēnešu kriminālprocesā par mazāk smagiem noziegumiem; 2) astoņpadsmit mēnešu kriminālprocesā par smagu vai sevišķi smagu noziegumu. Šī panta trešajā daļā ir noteikts, ka no dienas, kad personai ir paziņots par aizdomām, pirmstiesas izmeklēšana ir jāpabeidz: 1) 72 stundu laikā, ja persona tiek turēta aizdomās par kriminālpārkāpumu, vai, ja persona ir tikusi aizturēta Ukrainas Kriminālkodeksa 298.² panta ceturtās daļas kārtībā; 2) divdesmit dienu laikā, ja personai tiek paziņots par aizdomām par kriminālpārkāpuma izdarīšanu gadījumos, kad aizdomās turamais neatzīst savu vainu vai papildu izmeklēšanas (meklēšanas) darbību nepieciešamību, vai, ja kriminālpārkāpumu ir izdarījis nepilngadīgais; 3) mēneša laikā, ja personai tiek paziņots par aizdomām par kriminālpārkāpuma izdarīšanu, ja persona ir iesniegusi lūgumu par ekspertīzi šī kodeksa 298. panta otrajā daļā paredzētajā gadījumā; 4) divu mēnešu laikā no dienas, kad personai tiek paziņots par aizdomām par nozieguma izdarīšanu. Pirmstiesas izmeklēšanas termiņu var pagarināt Ukrainas Kriminālprocesa kodeksā noteiktajā kārtībā, tomēr kopējais pirmstiesas izmeklēšanas termiņš, saskaņā ar Ukrainas Kriminālprocesa kodeksa 219. panta ceturto daļu, nedrīkst pārsniegt: 1) vienu mēnesi no dienas, kad personai paziņots par aizdomām par kriminālpārkāpuma izdarīšanu šā panta 3. daļas 1. un 2. punktā paredzētajos gadījumos; 2) sešus mēnešus no dienas, kad personai paziņots par aizdomām par mazāk smaga nozieguma izdarīšanu; 3) divpadsmit mēnešus no dienas, kad personai paziņots par aizdomām par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu. Šajā pantā noteiktajos termiņos neieskaita termiņu no lēmuma par kriminālprocesa apturēšanu pieņemšanas dienas līdz lēmuma par kriminālprocesa atjaunošanu pieņemšanai, kā arī

¹⁴⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України (Ukrainas Kriminālprocesa kodekss): UA likums. Pieejams: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/4651-17?lang=uk#Text> [sk. 22.11.2023.].

termiņu, kurā kriminālprocesa dalībnieki saskaņā ar šā kodeksa 290. pantu var iepazīties ar pirmstiesas izmeklēšanas materiāliem. Termiņš no dienas, kad pieņemts lēmums par kriminālprocesa apturēšanu, līdz dienai, kad izmeklēšanas tiesnesis to atceļ, tiek iekļauts šajā pantā paredzētajos termiņos.¹⁴⁹ Darba autores ieskatā, pozitīvi ir vērtējams tas, ka ir noteikti konkrēti pirmstiesas procesa termiņi, kas atkarīgi no noziedzīgo nodarījumu klasifikācijas un sarežģītības pakāpes, jo visiem pirmstiesas procesiem nav nepieciešams vienāds procesuālais termiņš. Proti, standarta situācijā, godprātīgi veicot pirmstiesas izmeklēšanu un nepieciešamās procesuālās darbības, ātrāk ir iespējams pabeigt pirmstiesas procesu tādā kriminālprocesā, kura tiek izmeklēts mazāk smags noziegums nevis sevišķi smags noziegums.

Apskatot Spānijas Kriminālprocesa kodeksu, secināms, ka 324. pantā¹⁵⁰ ir noteikts pirmstiesas procesa termiņš. Proti, ir noteikts, ka izmeklēšanu tiesā veic ne vēlāk kā divpadsmit mēnešu laikā no lietas ierosināšanas. Ja pirms termiņa beigām tiek konstatēts, ka izmeklēšanu nebūs iespējams pabeigt, tiesnesis pēc savas iniciatīvas vai pēc puses lūguma, uzklaušījis puses, var secīgi pagarināt termiņu uz laikposmiem, kas ir vienādi vai mazāki par sešiem mēnešiem. Pagarinājumus pieņem ar rīkojumu, kurā paskaidro iemeslus, kas liedza pabeigt izmeklēšanu noteiktajā termiņā, kā arī norāda konkrētus veicamos pasākumus un to nozīmi izmeklēšanā. Attiecīgā gadījumā atteikumu pagarināt termiņu arī pieņem, pieņemot pamatotu lēmumu. Izmeklēšanas pasākumi, kas pieprasīti pirms termiņa beigām vai tā pagarinājuma, ir spēkā pat tad, ja tie saņemti pēc termiņa beigām. Ja pirms termiņa vai tā pagarinājuma beigām izmeklēšanas darbinieks nav pieņēmis šī panta 1. punktā minēto lēmumu vai ja šis lēmums ir atcelts apelācijas kārtībā, izmeklēšanas pasākumi, kas uzdoti, sākot ar šo dienu, nav spēkā. Tiesnesis izbeidz izmeklēšanu, kad viņš uzskata, ka tā ir sasniegusi savu mērķi. Kad ir beidzies maksimālais termiņš vai tā pagarinājumi, izmeklēšanas tiesnesis izdod rīkojumu par izmeklēšanas pabeigšanu vai saīsinātajā procedūrā – attiecīgu lēmumu.¹⁵¹ Lai arī Spānijas Kriminālprocesa kodeksā ir noteikts tikai viens konkrēts pirmstiesas procesa procesuālais termiņš, kuru nepieciešamības gadījumā ir iespējams pagarināt, tas darba autores ieskatā jebkurā gadījumā ir vērtējams pozitīvi, jo visām kriminālprocesā iesaistītajām personām tiek sniegta garantija, ka pirmstiesas process tiks pabeigts noteiktā termiņā.

Apskatot Portugāles Kriminālprocesa kodeksu, secināms, ka 276. pantā

¹⁴⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України (Ukrainas Kriminālprocesa kodekss): UA likums. Pieejams: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/4651-17?lang=uk#Text> [sk. 22.11.2023.];

¹⁵⁰ LEY DE ENJUICIAMIENTO CRIMINAL (Spānijas Karalistes Kriminālprocesa kodekss): ES likums. Pieejams: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1882-6036&p=20230629&tn=1> [sk. 01.12.2023.];

¹⁵¹ Turpat;

“Izmeklēšanas maksimālie termiņi”¹⁵² ir noteikts, ka prokuratūra izbeidz izmeklēšanu, vai nu to izbeidzot, vai izvirzot apsūdzību, ne vēlāk kā sešu mēnešu laikā, ja apsūdzētie atrodas ieslodzījumā vai viņiem ir noteikts pienākums palikt mājās, vai astoņu mēnešu laikā, ja tādu nav. Iepriekšējā punktā minētais sešu mēnešu termiņš tiek pagarināts: a) līdz astoņiem mēnešiem, ja izmeklēšana attiecas uz kādu no 215. panta 2. punktā minētajiem nodarījumiem; b) līdz 10 mēnešiem, ja neatkarīgi no nodarījuma veida procedūra ir ārkārtīgi sarežģīta saskaņā ar 215. panta 3. punkta pēdējās daļas noteikumiem; c) līdz 12 mēnešiem 215. panta 3. punktā minētajos gadījumos. Šā panta 1. punktā minēto astoņu mēnešu termiņu pagarina: a) līdz 14 mēnešiem, ja izmeklēšana attiecas uz kādu no 215. panta 2. punktā minētajiem nodarījumiem; b) līdz 16 mēnešiem, ja neatkarīgi no nodarījuma veida procedūra ir ārkārtīgi sarežģīta saskaņā ar 215. panta 3. punkta pēdējo daļu; c) līdz 18 mēnešiem 215. panta 3. punktā minētajos gadījumos. Iepriekšējo punktu nolūkos termiņš sākas no brīža, kad tiek uzsākta izmeklēšana pret konkrētu personu vai kad tiek izvirzīts apsūdzētais. Ja tiek nosūtīta tiesas pavēste, 1. līdz 3. punktā paredzētos termiņus aptur līdz tās atgriešanai, un kopējais apturēšanas periods katrā gadījumā nepārsniedz pusi no maksimālā termiņa, kas atbilst izmeklēšanai. Tiesnesis, kas atbild par lietu, paziņo savam tiešajam priekšniekam par jebkura šā panta 1.-3. punktā vai 89. panta 6. punktā paredzētā termiņa pārkāpumu, norādot kavēšanās iemeslus un izmeklēšanas pabeigšanai nepieciešamo laiku. Iepriekšējā punktā minētajos gadījumos hierarhiskais priekšnieks var atsaukt lietu un vienmēr informē ģenerālprokuroru, apsūdzēto un palīgu par termiņa pārkāpumu un izmeklēšanas pabeigšanai nepieciešamo termiņu. Tiklīdz ir saņemts iepriekšējā punktā minētais paziņojums, prokurors pēc savas iniciatīvas vai pēc apsūdzētā vai palīga lūguma var dot rīkojumu paātrināt procesu saskaņā ar 109. panta nosacījumiem.¹⁵³ Lai izprastu, kādi ir gadījumi, kad ir iespējams pagarināt pirmstiesas procesa termiņu, darba autore apskatīja arī Portugāles Kriminālprocesa kodeksa 215. panta otro un trešo punktu. Saskaņā ar Portugāles Kriminālprocesa kodeksa 215. panta otro punktu, iepriekšējā punktā minētos termiņus pagarina terorisma, vardarbīgas vai augsti organizētas noziedzības gadījumos vai gadījumos, kad par nodarījumu paredzēts maksimālais brīvības atņemšanas sods, kas pārsniedz astoņus gadus, vai par noziegumu: a) kas paredzēts Kriminālkodeksa 299. pantā, 318. panta 1. punktā, 319., 326., 331. pantā vai 333. panta 1. punktā un Militārās justīcijas kodeksa 30., 79. un 80. pantā, kas apstiprināts ar 15. novembra likumu 100/2003;

¹⁵² CÓDIGO DE PROCESSO PENAL (Portugāles Kriminālprocesa kodekss): PT likums. Pieejams: https://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=199&tabela=leis [sk. 01.12.2023.];

¹⁵³ Turpat;

b) transportlīdzekļu zādzība vai ar tiem saistītu dokumentu vai transportlīdzekļu identifikācijas elementu viltošana; c) naudas, vērtspapīru, zīmogotu vērtspapīru, zīmogu un iekārtu viltošana vai to nodošana, kā arī karšu vai citu maksājumu ierīču viltošana un viltotu karšu vai citu maksājumu ierīču izmantošana, kas paredzēta 15. septembra Likuma Nr. 109/2009 3.A un 3.B pantā; d) krāpšana, apzināta maksātnespēja, kaitīga valsts vai kooperatīvā sektora pārvaldība, viltošana, korupcija, piesavināšanās vai ekonomiska līdzdalība uzņēmējdarbībā; e) nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana; f) krāpšana subsīdijas, dotācijas vai kredīta iegūšanā vai novirzīšanā; h) uz ko attiecas konvencija par gaisa vai jūras kuģošanas drošību.¹⁵⁴ Saskaņā ar Portugāles Kriminālprocesa kodeksa 215. panta trešo punktu, iepriekšējā punktā minētos termiņus pagarina, ja process ir par kādu no iepriekšējā punktā minētajiem noziegumiem un ir ārkārtīgi sarežģīts, jo īpaši apsūdzēto vai likumpārkāpēju skaita vai nozieguma augsti organizētās dabas dēļ. Secināms, ka Portugāles Kriminālprocesa kodeksā maksimālais pirmstiesas procesa termiņš ir noteikts atkarībā no noziedzīgā nodarījuma kvalifikācijas, sarežģītības un organizētības pakāpes.

Darba autores ieskatā, pozitīvi ir vērtējams tas, ka Ukrainas, Spānijas Karalistes un Portugāles Kriminālprocesa kodeksos ir noteikti konkrēti pirmstiesas procesa termiņi, jo tas disciplinē kriminālprocesu veicošās amatpersonas un garantē kriminālprocesā iesaistītajām personām, ka konkrētā termiņā pirmstiesas kriminālprocess tiks pabeigts, tādējādi tiek nodrošināta kriminālprocesā iesaistīto personu pamattiesību ievērošana.

Šobrīd Kriminālprocesa likuma 389. panta “Personas tiesību ierobežošanas termiņi pirmstiesas kriminālprocesā” pirmajā daļā ir noteikts, ka no brīža, kad pirmstiesas kriminālprocesā tiek iesaistīta persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, pirmstiesas kriminālprocess pret šo personu jāpabeidz vai jāatceļ visi drošības līdzekļi šādā termiņā: 1) par kriminālpārkāpumu — sešu mēnešu laikā; 2) par mazāk smagu noziegumu — deviņu mēnešu laikā; 3) par smagu noziegumu — divpadsmit mēnešu laikā; 4) par sevišķi smagu noziegumu — divdesmit divu mēnešu laikā.¹⁵⁵ Šajā tiesību normā ir noteikts, ka pirmstiesas kriminālprocess pret personu ir jāpabeidz vai jāatceļ visi drošības līdzekļi konkrētā termiņā. Proti, ja pirmstiesas kriminālprocess pret personu norādītajā termiņā netiek pabeigts, tad to drīkst turpināt, atceļot visus personai piemērotos drošības līdzekļus. Līdz ar to, lai arī formāli likumdevējs ir noteicis konkrētu termiņu, kādā ir pabeidzams pirmstiesas kriminālprocess, tomēr faktiski pirmstiesas kriminālprocesu drīkst turpināt arī pēc tiesību normā norādītā

¹⁵⁴ CÓDIGO DE PROCESSO PENAL (Portugāles Kriminālprocesa kodekss): PT likums. Pieejams: https://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=199&tabela=leis [sk. 01.12.2023.];

¹⁵⁵ Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 389. pants;

termiņa, ar nosacījumu, ka tiek atcelti visi drošības līdzekļi. Līdz ar to, darba autores ieskatā, ir nepieciešams veikt grozījumus Kriminālprocesa likumā, konkrēti nosakot, ka pirmstiesas kriminālprocess ir pabeidzams noteiktā termiņā, nevis pieļaujot turpināt pirmstiesas procesu, ja tiek atcelti visi piemērotie drošības līdzekļi. Darba autores ieskatā, nosakot konkrētu termiņu, kādā ir pabeidzams pirmstiesas process, nevis pēc visu drošības līdzekļu atcelšanas ļaujot turpināt pirmstiesas procesu nenoteiktu termiņu, ievērojot vien Krimināllikumā noteikto noilguma termiņu, tiktu nodrošināts tas, ka tiek ievērotas personu tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Vienlaicīgi darba autore uzskata, ka pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanai ir dodams nedaudz ilgāks termiņš, nekā šobrīd Kriminālprocesa likuma 389. panta pirmajā daļā noteiktie termiņi. Ņemot vērā to, ka mūsdienās aizvien lielāks kriminālprocesu skaits¹⁵⁶ ir saistīts ar starptautisku elementu, kopējo pirmstiesas kriminālprocesa termiņu ir nepieciešams noteikt nedaudz garāku, kā šobrīd Kriminālprocesa likuma 389. panta pirmajā daļā noteiktie termiņi.

Darba autores ieskatā, Kriminālprocesa likumā būtu nepieciešams noteikt konkrētu pirmstiesas procesa termiņu atbilstoši noziedzīgā nodarījuma klasifikācijai, proti, būtu nepieciešams noteikt, ka pirmstiesas kriminālprocess, no brīža, kad pirmstiesas kriminālprocesā ir iesaistīta persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir jāpabeidz šādā termiņā:

- 1) 12 mēneši par kriminālpārkāpuma izdarīšanu;
- 2) 18 mēneši par mazāk smaga nozieguma izdarīšanu;
- 3) divi gadi par smaga nozieguma izdarīšanu;
- 4) divi gadi un seši mēneši par sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu.

Darba autores ieskatā, tas gan kriminālprocesā iesaistītajām personām, gan sabiedrībai kopumā nodrošinātu paļāvību, ka situācijā, kad ir noskaidrota noziedzīgo nodarījumu izdarījusī persona, noteiktā termiņā pirmstiesas kriminālprocess tiks pabeigts un tiks panākts taisnīgs krimināltiesisko attiecību noregulējums. Darba autores ieskatā, ja tiek noteikts konkrēts termiņš, kādā pēc personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, iesaistīšanas pirmstiesas kriminālprocesā, ir pabeidzams pirmstiesas kriminālprocess, tad nav nepieciešams noteikt, ka visi piemērotie drošības līdzekļi pirmstiesas kriminālprocesā ir atceļami konkrētā termiņā. Darba autores ieskatā nav pieļaujams, ka persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, var tikt iesaistīta pirmstiesas kriminālprocesā nenoteiktu termiņu. Ja reiz persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tiek iesaistīta pirmstiesas kriminālprocesā,

¹⁵⁶ Statistika par izmeklētāju lietvedībā esošiem kriminālprocesi Valsts policijas Zemgales reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas biroja Ekonomisko noziegumu apkarošanas nodaļā 2023. gada septembrī. Valsts policija. Jelgava: 2023;

procesa virzītājam ir jāspēj saprātīgā termiņā veikt nepieciešamās procesuālās darbības, lai izlemtu, vai ir pamats nodot pirmstiesas kriminālprocesu prokuroram kriminālvajāšanas uzsākšanai, vai ir nepieciešams lemt par kriminālprocesa izbeigšanu pret šo personu. Kriminālprocesa likuma 19. panta trešajā daļā ir noteikts, ka visas saprātīgās šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, jāvērtē par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību.¹⁵⁷ Darba autore uzskata, ka tad, ja konkrētā termiņā pēc personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, iesaistīšanas pirmstiesas kriminālprocesā nav iespējams pierādīt šīs personas vainu, tad nav pamatoti turpināt iesaistīt šo personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību, pirmstiesas kriminālprocesā. Secīgi, ja darba autores piedāvātajā termiņā nav iespējams pabeigt pirmstiesas kriminālprocesu pret konkrēto personu, tad Kriminālprocesa likuma 392. panta otrās daļas kārtībā nepieciešams pieņemt lēmumu par kriminālprocesa vai tā daļas izbeigšanu pret šo personu. Darba autore uzskata, ka piedāvātie grozījumi Kriminālprocesa likuma 389. panta pirmajā daļā veicinās ātrāku pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanu, nepamatoti nenovilcinot pirmstiesas kriminālprocesu, jo šobrīd spēkā esošā Kriminālprocesa likuma 389. panta pirmās daļas redakcija procesa virzītājam piedāvā izvēles iespējas, proti, konkrētā termiņā pabeigt pirmstiesas procesu vai atcelt visus piemērotos drošības līdzekļus.

Kriminālprocesa likuma 389. panta otrajā daļā ir noteikts, ka personas tiesību ierobežošanas termiņu izmeklēšanas tiesnesis var pagarināt, ja procesa virzītājs nav pieļāvis vilcināšanos vai procesa ātrāka pabeigšana nav bijusi iespējama tā īpašas sarežģītības dēļ.¹⁵⁸ Ņemot vērā darba autores piedāvātos grozījumus Kriminālprocesa likuma 389. panta pirmajā daļā, Kriminālprocesa likuma 389. panta otrajā daļā noteiktās tiesības pagarināt personas tiesību ierobežošanas termiņus nodrošinās iespēju saprātīgā laika periodā pabeigt pirmstiesas kriminālprocesu arī īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos. Ņemot vērā to, ka Krimināllikuma 56. pantā noteiktais noilguma termiņš tiek aprēķināts no noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas dienas, vai atsevišķos gadījumos no dienas, kad cietusī persona sasniegusi astoņpadsmit gadu vecumu,¹⁵⁹ nevis no dienas, kad pirmstiesas kriminālprocesā tiek iesaistīta persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, darba autore uzskata, ka piedāvātie grozījumi Kriminālprocesa likuma 389. panta pirmajā daļā nebūs pretrunā ar likumdevēja noteikto noilguma termiņu.

¹⁵⁷ *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 19. pants;

¹⁵⁸ Turpat, 392. pants;

¹⁵⁹ *Krimināllikums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 199/200, 08.07.1998., 56. pants;

Nobeigums

Maģistra darba izstrādes laikā tika sasniegts izvirzītais mērķis un tika atrastas atbildes uz maģistra darba jautājumiem.

Maģistra darba ietvaros darba autore noskaidroja, ka likumdevējs pamatoti terminu “saprātīgs jēdziens” ir atstājis kā ģenerālklausulu, norādot vien to, kas ir ņemams vērā, kādi faktori ir izvērtējami, lai katrā konkrētā kriminālprocesā, izvērtējot konkrēto situāciju, varētu izlemt, vai ir ievērotas personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.

Darba autore ieguva atbildes uz pētījuma jautājumiem, kas izpaužas izstrādātajos secinājumos un priekšlikumos. Darba autore noskaidroja, kādas ir procesuālo termiņu neesamības vai neievērošanas tiesiskās problēmas, tās norādot izdarītajos secinājumos un to iespējamajos risinājumus piedāvājot izvirzītajos priekšlikumos.

Izstrādājot maģistra darbu, darba autore nonāca pie šādiem secinājumiem:

1. Kriminālprocesuālie termiņi pirmstiesas procesā ir likumdevēja ieviests institūts, kas garantē personas pamattiesību ievērošanu un nodrošina procesuālās garantijas.
2. Kriminālprocesa likumā nav noteikts, kāds pirmstiesas kriminālprocesā ir izmeklēšanas tiesneša lēmuma par kratīšanas izdarīšanu izpildes procesuālais termiņš.
3. Kriminālprocesa likuma 314. pantā ir paredzēta termiņu aprēķināšanas kārtība tikai stundās, dienās un mēnešos noteiktiem termiņiem, lai gan Kriminālprocesa likumā ir arī nedēļās un gados noteikti termiņi.
4. Par saprātīga termiņa tecējuma sākuma brīdi pirmstiesas kriminālprocesā pamatoti būtu uzskatīt to brīdi, kad pirmstiesas kriminālprocesā bez pirmstiesas kriminālprocesu veicošajām amatpersonām tiek iesaistītas citas personas – cietušais vai persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, savukārt termiņa tecējuma beigu brīdis ir pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanas brīdis.
5. Tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā ir ne tikai personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, bet arī cietušajam un visai sabiedrībai kopumā, bet tikai persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, var saņemt atlīdzinājumu par to, ka ir pārkāptas viņas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.
6. Saprātīgs termiņš arī ir procesuālais termiņš, proti, viens ko mehānismiem, kā noteikt un kontrolēt, vai ir ievērotas kriminālprocesā iesaistīto personu tiesības un intereses.

Maģistra darba izstrādes rezultāta darba autore izvirza šādus priekšlikumus:

1. Lai garantētu personas pamattiesību ievērošanu, Kriminālprocesa likuma 180. pantu nepieciešams papildināt ar pirmo¹ daļu šādā redakcijā:
(1¹) Izmeklēšanas tiesneša lēmuma izpildes termiņš nedrīkst pārsniegt trīs mēnešus, ja kratīšana izdarāma Latvijas teritorijā un divpadsmit mēnešus, ja kratīšana izdarāma ārpus Latvijas teritorijas. Šo termiņu izmeklēšanas tiesnesis var pagarināt, ja tam ir pamats.
2. Lai nodrošināto to, ka visi Kriminālprocesa likumā noteiktie termiņi tiek pareizi aprēķināti, Kriminālprocesa likuma 314. panta pirmo un otro daļu nepieciešams grozīt, izsakot tās šādā redakcijā:
(1) Aprēķinot stundās, dienās vai nedēļās noteikto termiņu, neņem vērā to stundu vai dienu, kurā sākas termiņš. Par termiņa aprēķināšanas sākumu uzskata nākamo stundu vai dienu. Termiņš beidzas, iztekot attiecīgā perioda pēdējai pilnajai stundai, ja termiņš noteikts stundās, vai iztekot pēdējai diennaktij, ja termiņš noteikts dienās vai nedēļās.
(2) Mēnešos noteiktais termiņš beidzas pēdējā mēneša attiecīgajā datumā, bet, ja mēnesī attiecīgā datuma nav, — attiecīgā mēneša pēdējā datumā. Gados noteiktais termiņš izbeidzas pēdējā gada attiecīgajā mēnesī un datumā.
3. Lai garantētu pirmstiesas kriminālprocesā iesaistīto personu un visas sabiedrības likumīgās intereses un tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, Kriminālprocesa likuma 389. panta pirmo daļu nepieciešams grozīt, izsakot to šādā redakcijā:
(1) No brīža, kad pirmstiesas kriminālprocesā tiek iesaistīta persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, pirmstiesas kriminālprocess pret šo personu jāpabeidz:
 - 1) par kriminālpārkāpumu — divpadsmit mēnešu laikā;
 - 2) par mazāk smagu noziegumu — astoņpadsmit mēnešu laikā;
 - 3) par smagu noziegumu — divu gadu laikā;
 - 4) par sevišķi smagu noziegumu — divu gadu un sešu mēnešu laikā.
4. Kriminālprocesa likuma 390. panta ceturto daļu nepieciešams grozīt, izsakot to šādā redakcijā:
(4) Apvienojot kriminālprocesus, personas tiesību ierobežošanas termiņš tiek aprēķināts no pirmā personas tiesību ierobežošanas termiņa tecējuma sākuma un pirmstiesas procesa termiņš tiek aprēķināts no pirmā pirmstiesas procesa termiņa tecējuma sākuma, ņemot vērā smagāko noziedzīgo nodarījumu apvienotajos kriminālprocesos.

5. Kriminālprocesa likuma 391. panta ceturto¹ daļu nepieciešams grozīt, izsakot to šādā redakcijā:

(4¹) Šā panta pirmajā daļā un otrās daļas 3. punktā paredzētajos gadījumos personas tiesību ierobežošanas termiņu un pirmstiesas procesa termiņu izdalītajā kriminālprocesā sāk skaitīt no brīža, kad procesa virzītājs saistībā ar šo noziedzīgo nodarījumu procesuālā darbībā iesaistījis personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vai uzlicis arestu mantai. Pārējos gadījumos pirmstiesas procesa termiņu no jauna neskaita.

Izmantoto avotu un bibliogrāfijas saraksts

Normatīvie akti

1. *Latvijas Republikas Satversme*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr.43, 01.07.1993.
2. *International Covenant on Civil and Political Rights*. Starptautisks dokuments. Pieejams: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> [sk. 24.10.2023.];
3. *Universal declaration of Human rights*. Starptautisks dokuments. Pieejams: https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf [sk. 26.10.2023.];
4. *European Convention of Human Rights*: Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Starptautisks dokuments. Pieejams: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG [sk. 26.10.2023.];
5. *Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 252, 19.12.2017.;
6. *Grozījumi Krimināllikumā*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 178, 10.11.2010.;
7. *Grozījumi Kriminālprocesa likumā*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 51, 01.04.2009.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 9, 14.05.2009.;
8. *Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm disciplināratbildības likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 101, 30.06.2006.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs Nr. 14, 27.07.2006.
9. *Kriminālprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005.;
10. *Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 65, 27.04.2004.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs Nr. 10, 29.04.2004.;
11. *Civilprocesa likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 326/330, 03.11.1998.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs Nr. 23, 03.12.1998.;
12. *Krimināllikums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 199/200, 08.07.1998.;
13. *Prokuratūras likums*: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 65, 02.06.1994.;
14. Кримінальний процесуальний кодекс України (Ukrainas Kriminālprocesa kodekss): UA likums. Pieejams: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/4651-17?lang=uk#Text> [sk. 22.11.2023.];
15. LEY DE ENJUICIAMIENTO CRIMINAL (Spānijas Karalistes Kriminālprocesa kodekss): ES likums. Pieejams: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1882-6036&p=20230629&tn=1> [sk. 01.12.2023.];

16. CÓDIGO DE PROCESSO PENAL (Portugāles Kriminālprocesa kodekss): PT likums.
Pieejams:
https://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=199&tabela=leis [sk.
01.12.2023.]

Literatūra

1. *Cilvēktiesības Latvijā un pasaulē*. Autoru kolektīvs, Garsvāne, S. Kamenska, A. Leimane, I. Levits, E. Mits, M. Muižnieks, N. Tāre, I. Ziemele, I. Rīga: SIA Izglītības soļi, 2000, 409 lpp.;
2. Baumanis, J. *Ceļā uz kriminālprocesa mērķi jeb kriminoloģiskie gēni*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2018, 286 lpp.;
3. Meikališa, A. *Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Raka, 1998, 299 lpp.;
4. Meikališa, A. *Pirmstiesas izmeklēšana*. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2001, 253 lpp.;
5. Meikališa, A. Strada-Rozenberga, K. *Kriminālprocess. Raksti, 2015-2020*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2021, 678 lpp.;
6. Meikališa, A. *Termini kriminālprocesā*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 132 lpp.;
7. Pleps, J. Pastars, E. Plakane, I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 731 lpp.
8. *Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa/* Zin.red. K.Strada-Rozenberga. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 1032 lpp.
9. *Latvijas Republikas Satversmes komentāri VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības/* Autoru kolektīvs, zin. vad. prof. R.Balodis. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 863 lpp.
10. Hesse, K. *Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland*. Heidelberg: 1995., 336 lpp.

Periodika

1. Judins A. Fiziskā persona kā cietušais Latvijas kriminālprocesā// *Jurista Vārds* Nr. 29 (1295), 18.07.2023.;
2. Meikališa, Ā. Strada-Rozenberga, K. Taisnīgums kriminālprocesā// *Jurista Vārds* Nr. 48 (695), 29.11.2011.;
3. Rozenbergs J. Tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā// *Jurista Vārds* Nr. 27 (674), 05.07.2011.;

Elektroniskie resursi

1. *European Commission Green Paper - The Presumption of Innocence*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52006DC0174> [sk. 24.10.2023.];
2. Latvijas Republikas Valsts kontroles 2017. gada oktobra revīzijas ziņojums *“Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā”*. Pieejams: https://lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/uploads/reviziju-zinojumi/2016/2.4.1-6_2016/buklets_gala-versija_05.10.2017..pdf [sk. 24.10.2023.];
3. Latvijas Republikas tiesībsarga atzinums pārbaudes lietā Nr.2018-28-4AC, 19.07.2019. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/migrate_2022/content/6_6_20_1580900820.pdf [sk. 25.10.2023.];
4. Latvijas Republikas Valsts kontroles 2022. gada revīzijas ziņojums *“Izmeklēšanas iestādes Latvijā: kompetenču un resursu, bet ne skaita jautājums”*. Pieejams: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29562-WbZXA-8dkHkQ98VO7Wl4picDzTcCosRb.pdf> [sk. 24.10.2023.];
5. *Letonika.lv*. Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <https://letonika.lv/groups/default.aspx?r=1&q=termi%C5%86%C5%A1&id=961063&g=1> [sk. 23.10.2023.];
6. *Likumprojekts “Grozījumi Kriminālprocesa likumā”*. Pieejams: [https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/2b26e9081fa5c037c225726e00291a38/\\$FILE/Lp0192_0.doc](https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/2b26e9081fa5c037c225726e00291a38/$FILE/Lp0192_0.doc) [sk. 23.10.2023.];
7. *Likumprojekta “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” papildinātā anotācija*. Pieejams: https://likumi.lv/wwwraksti/LIKUMI/PAPILDINATAS_ANOTACIJAS/TMPAPILDI_N_ANOT_GROZ_KPL_1323_211122.DOCX [sk.24.10.2023.];
8. *Likumprojekta “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” priekšlikumu tabula 3. lasījums*. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/9D782A22F3263686C225757000496437?OpenDocument> [sk. 23.10.2023.];
9. *Likumprojekta “Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums” anotācija*. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/WEBRespDocumByNum?OpenView&restricttocategory=578/Lp12|2171> [sk. 21.11.2023.];
10. *Likumprojekts “Kriminālprocesa likums”*. Pieejams: https://www.saeima.lv/L_Saeima8/index.htm [sk. 24.10.2023.];
11. *Ministru kabineta noteikumu projekta "Noteikumi par atlīdzības apmēru, piešķiršanas un izmaksas kārtību fiziskās personas pārstāvim administratīvajā lietā iestādē"*

sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: https://likumi.lv/wwwraksti/ANOTACIJAS/TAP/2017_06/TMANOT_090617_ATLI_DZIBA.962.DOCX [sk. 27.10.2023.];

12. Rusanovs, E. Lielbriede, L. Terminu un stadiju izpratne kriminālprocesuālajā sistēmā// Jurista Vārds. Pieejams: <https://m.juristavards.lv/eseja/282404-ii-terminu-un-stadiju-izpratne-kriminalprocesualaja-sistema/> [sk. 23.10.2023.]
13. *Tiesu prakse par tiesībām uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā un soda noteikšanā, ja nav ievērotas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.* Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/sapratiigi%20termini.doc [sk. 25.10.2023.];
14. *Tiesvedības gaitas datu izsekošana.* Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/e-pakalpojumi/tiesvedibas-gaita> [sk. 31.10.2023.]

Tiesu prakse

1. European Court of Human rights. PREMIÈRE SECTION. Affaire Lavents c. Lettonie, requête no 58442/00. Pieejams: [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:\[%22Lavents%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22Lavents%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}) [sk. 25.10.2023.];
2. European Court of Human rights. First section. Case of Kolb and Others v. Austria, applications nos. 35021/97 and 45774/99. Pieejams: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22Kolb%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%222001-61036%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Kolb%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%222001-61036%22]}) [sk. 25.10.2023.];
3. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2022. gada 14. aprīļa spriedums lietā Nr. 2021-38-01. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2021/09/2021-38-01_Spriedums.pdf [sk. 27.10.2023.];
4. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-42-01. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2008-42-01_Spriedums.pdf [sk. 24.10.2023.];
5. Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2022. gada 14. decembra lēmums lietā Nr. 15830006012, SKK 96/2022. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/8849> [sk. 22.11.2023.];
6. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2022. gada 21. aprīļa spriedums lietā Nr. A420171519, SKA-373/2022. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/8782> [sk. 30.10.2023.];

7. Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020. gada 17. decembra lēmums lietā Nr. 11353037519, SKK-489/2020. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/6990> [sk. 22.11.2023.];
8. Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020. gada 30. oktobra lēmums lietā Nr. 3870001003, SKK-59/2020. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/7007> [sk. 22.11.2023.];
9. Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020. gada 21. janvāra lēmums lietā Nr. 11181142713, SKK 1/2020. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/6114> [SK. 30.10.2023.]
10. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2018. gada 4. septembra lēmuma lietā Nr. 11210030713, SKK-337/2018. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/5575> [sk. 23.10.2023.];
11. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 8. jūnija lēmums lietā Nr. SKK –284/2012. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/3831> [sk.30.10.2023.]
12. Kurzemes rajona tiesas 2023. gada 12. oktobra spriedums lietā Nr. 11261092221. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/516767.pdf> [sk. 31.10.2023.];
13. Latgales rajona tiesas 2023. gada 12. septembra spriedums lietā Nr. 11181158222. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/514488.pdf> [sk. 30.10.2023.];
14. Zemgales rajona tiesas 2023. gada 11. septembra spriedums lietā Nr. 11390022522. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/514069.pdf> [sk. 31.10.2023.];

Intervija

1. Dundurs, Z. *Pirmstiesas procesa kriminālprocesuālie termiņi*. Rīga, 02.11.2023.;

Nepublicēti materiāli

1. *Aptauja Pirmstiesas procesa kriminālprocesuālie termiņi*. Pieejams: <https://www.visidati.lv/surveys/results/2060021637/3/> [sk. 27.10.2023.];
2. *Statistika par izmeklētāju lietvedībā esošiem kriminālprocesiem Valsts policijas Zemgales reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas biroja Ekonomisko noziegumu apkarošanas nodaļā 2023. gada septembrī*. Valsts policija. Jelgava: 2023.

Galvojums

Ar parakstu es apliecinu, ka maģistra darbs ir izstrādāts patstāvīgi, par izmantotajiem informācijas avotiem, materiāliem un datiem ir dotas atsauces. Šis darbs nekādā veidā nekad nav ticis iesniegts nevienai citai komisijai un nekad nav publicēts.

Piekrītu, ka iesniegtais darbs tiks pakļauts tekstuālajam salīdzinājumam ar Turnitin.com un Latvijas „Vienoto datorizēto plaģiātisma kontroles sistēmu”, lai pārbaudītu, vai iesniegtais darbs nav plaģiāts.

2023. gada 13. decembrī